BIBLIOTECA

PENTRU TOȚI

JEAN BART (EUGENIU P. BOTEZ)

DATORII UITATE

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

In „Biblioteca pentru toţi"
au apărut:

Anton Pann	—	Pagini alese, vol. I-II
Panait Cerna	—	Poezii
I. I. Mironescu	—	Scrieri alese
M. Sadoveanu	—	Baltagul
Camil Petrescu	—	Nuvele

Lei 3,15

JEAN BART (EUGENIU P. BOTEZ) ★ DATORII UITATE

Desen de Știubei

JEAN BART

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

JEAN BART (EUGENIU P. BOTEZ)

DATORII UITATE

cu o prefață de
I. CREMER

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Responsabil de carte: Şt. Cristea.
Tehnoredactor: I. Holban.
Corector: M. Ştefănescu.

Dat la cules 12.10.53. Bun de tipar 2.02.54. Tiraj 24.850+270 ex. Hârtie semivelină ed. mată de 65 gr. m. p. Ft. 700×1000/32. Coli ed. 10,79. Coli de tipar 8. Preţul unui exemplar broşat 3,15 — 1/1 legat 7,85 lei. Ediţia I. Comanda 666. Planşe tipar plan 1. A. nr. 05069. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R. — 32.

Tiparul executat sub com. nr. 9257 la Combinatul Poligrafic Casa Scânteii „I. V. STALIN", Bucureşti
— R. P. R. —

PREFAŢĂ

Iaşi, 1885. Coborînd pe strada Sărăriei, un băieţaş delicat şi tăcut, elev în clasa întâia gimnazială, mărea paşii din ce în ce mai mult şi uneori se întorcea către bătrânul ce se ţinea tot la un pas în urmă :

— Hai mai iute, bădiţă, că-i târziu.

Băiatul — fugar dela şcoală — se bucura că putea să călăuzească pe străzile Iaşului pe unul din ţăranii *„veniţi pentru întruniri la club ca să ceară pământ şi drepturi"*.

Micul elev, trecut în catalogul şcolii cu numele de Botez P. Eugeniu, va fi cunoscut mai târziu, în literatura noastră, sub pseudonimul Jean Bart.

Familia îi era de prin părţile Bacăului.

Scriitorul s'a născut însă la Burdujeni, în 1874. Aici, tatăl său, căpitanul Panait Botez, era comandantul unei unităţi de graniţă. Primii ani ai copilăriei şi i-a petrecut în târgul Burdujeni — *„mai mult un sat mare, răspândit până pe prund departe, unde apa Sucevei se încovoaie în cotitură şovăitoare..."*

Nu era nici de trei ani, când tatăl a plecat la război.

Anul 1877, când poporul nostru a pornit, cu ajutorul poporului rus, să lupte pentru independenţa sa naţională împotriva Turcilor, a lăsat o amintire vie în mintea fragedă a copilului. Deseori scriitorul va evoca cu emoţie patriotismul adânc al maselor şi al celor legaţi de popor. *(In ziua despărţirii, Acasă şi în război, Scrisorile tatei din război)*. Totodată, ţăranii veterani ai războiului din 1877, vor apărea ca personaje principale în unele din lucrările sale *(Datorii uitate, Bădiţa Gâlcă)*, în care va protesta îm-

potriva dispreţului şi nepăsării criminale arătate de regimul burghezo-moşieresc faţă de eroii războiului pentru independenţă, transformaţi în cerşetori.

Imediat după război, familia scriitorului s'a mutat la Iaşi. *„Acolo* — va mărturisi autorul mai târziu — *m'am trezit în lume, mi-am hrănit mintea şi m'am format în mediul romantic şi revoluţionar de altădată"*.

La Iaşi, la şcoala primară din Păcurari, a avut ca dascăl pe Ion Creangă, pe care l-a iubit şi admirat la fel ca şi toţi ceilalţi camarazi de şcoală. Jean Bart nu va uita niciodată *„figura blândă şi jovială"* a marelui povestitor moldovean, care, de mic, l-a deprins cu grija de a pune la locul lui fiecare cuvânt în frază pentru a exprima astfel gândurile într'o limbă corectă şi armonioasă. Deasemeni, Jean Bart va păstra clară în minte imaginea lui M. Eminescu, pe care l-a văzut plimbându-se singuratic, pe sub teii umbroşi din grădina Copoului. *„Noi băieţii de şcoală,* spune Jean Bart, *îl pândeam dela distanţă şi ne uitam la dânsul ca la o fiinţă extraordinară"*.

Pe strada Sărăriei din Iaşi, unde se mutase cu familia, Jean Bart trecea zilnic, în drum spre şcoală, prin faţa unei case vechi, cu geamlâc, tupilată în fundul unei curţi mari ; la poartă, atârna o mică tablă neagră pe care scria cu litere albe : *„Revista Contemporanul"*. Era casa lui Ion Nădejde. Clădirea aceasta „misterioasă", în care erau redactate paginile importantei reviste a mişcării muncitoreşti din ţara noastră, a exercitat o atracţie deosebită asupra imaginaţiei micului elev, abia intrat în clasa întâia gimnazială. Ii dădea mereu târcoale. Folosind împrejurarea că o fată, slujnică la Ion Nădejde, venea mereu să ia apă dela fântâna din curtea casei unde locuia Jean Bart, acesta i-a dăruit într'o zi o pereche de mânuşi de mătase, luate din scrinul mamei sale, ca să-i aducă în schimb câteva numere din *Revista Contemporanul,* pe care dorea cu ardoare s'o citească. Şi fata i-a adus, sub şorţ, un pachet întreg : zece reviste *Contemporanul.* Din păcate, erau toate din acelaş număr ; fata le luase dintr'un maldăr, la întâmplare. El a oprit un număr, iar celelalte le-a împărţit a doua zi colegilor, la şcoală.

Era întru totul explicabil entuziasmul micului elev.

In acea vreme, preluând *„sarcina istorică de a duce societatea înainte, sarcina de a fi conducătorul şi călăuzitorul transformărilor*

necesare în direcția burghezo-democratică pe calea revoluționară" [1], proletariatul țării noastre a organizat, încă dela sfârșitul veacului al XIX-lea, lupta împotriva monstruoasei coaliții, pentru realizarea programului de reforme burghezo-democratice. Campaniile *Contemporanului* constau nu numai în lupta pentru revendicările general-democratice sau împotriva discriminărilor rasiale, naționale și religioase, ci, în acelaș timp, într'o luptă hotărîtă (cu toate limitele ei) împotriva esteticei metafizice promovată de Junimea. Revista ataca falsa cultură răspândită atât de școala burgheză, cât și de publicațiile care slujeau interesele burghezomoșierimii, și milita cu curaj pentru răspândirea științei în popor, pentru culturalizarea maselor.

Totodată, *Contemporanul* promova o literatură care atrăgea atenția asupra vieții de mizerie a maselor populare, atacând vehement pe exploatatori și instituțiile burgheze (școala, armata, justiția etc.)

Pentru toate aceste motive, mișcarea muncitorească în creștere, precum și presa ei, exercita o atracție puternică asupra unei serii întregi de intelectuali și asupra tineretului studios. Paginile *Contemporanului* erau pentru tineretul studios o revelație. Ele constituiau adevărata *școală,* cu totul deosebită de cea *oficială,* mistică și pseudoștiințifică. *„Cu ce profund dispreț priveam programul școalei,* spune Jean Bart, într'un articol publicat în *Adevărul Literar,* sub titlul *Misterul casei din Sărărie* (N. B. — casa unde locuia I. Nădejde) ; *cu ce ironică împietate ascultam naivele argumente oficiale aduse în lupta deschisă pe vremea aceea, între știință și religie". Contemporanul* circula pe furiș, pe sub bănci, în orele de clasă. La fel, diferite lucrări puse la „index" de oficialitate. *„Ne pregăteam,* arată Jean Bart, *pentru o luptă imaginară, așteptată într'un viitor apropiat și ne întreceam devorând cu nesațiu, în nopți albe, cărțile doctrinelor nouă și îndrăznețe, produse de concepția materialistă a secolului".* Fără îndoială că școlarii nu puteau înțelege multe din ideile cuprinse în aceste lucrări. Dar aceasta nu constituia un motiv de descurajare. *„Cele ce nu puteam pricepe cu mintea crudă a*

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări,* Ed. pentru literatură Politică, Ediția III, 1952, pag. 517.

vârstei, mărturisește scriitorul, *le învățam cu încăpățânare pe de rost".*

Influența acestor lecturi fu atât de puternică, încât micul elev Eugeniu P. Botez se simți îmboldit să „acționeze" fugind dela școală spre a conduce țăranii veniți pentru întrunirile dela clubul muncitoresc sau împărțind, în vacanță, pe ascuns, broșuri de propagandă socialistă unor ciobani, la o stână. Familia, alarmată de aceste „apucături", l-a băgat în școala militară, nădăjduind că disciplina rigidă și severa viață militară îl vor lecui!

Elev al liceului militar din Iași, Jean Bart continuă să distribue printre colegi cărți și broșuri interzise. *„Fratele meu Jean Bart, elev în școala militară,* — povestește fratele scriitorului, — *era, împreună cu cei mai buni din generația lui, un fanatic adept al crezului nou care stăpânea tinerimea, în atmosfera de pe atunci... Mă revăd copil de nouă ani, însoțindu-l Duminicile pe străzile orașului, unde aștepta cu înfrigurare sosirea* Muncei *și a* Lumei nouă."

Viața în școala militară îi părea tristă și anostă, socotindu-se îngropat de viu în dosul zidurilor școlii *„unde vremea se târa așa de greu între orele de instrucție, când îi îngheța mâna pe patul armei, și între orele de meditație, seara, când capul cădea încet pe cartea deschisă pe pupitrul vechi și ros de coatele atâtor generații."*

Singura mângâiere, în această viață de chin, era lectura pe ascuns a cărților și a broșurilor nepermise. Citea și recitea mereu numeroase broșuri de popularizare socialistă, operele lui L. Tolstoi, ale lui E. Zola și ale altor clasici ai literaturii universale.

Intr'o zi, la o inspecție, ofițerul de serviciu i-a descoperit cu groază, în pupitru, cărțile oprite. Volumele au fost arse, iar vinovatul băgat la închisoare, *„în porție numai cu apă și pâine".* A scăpat numai datorită intervenției tatălui său, care îl cunoștea pe directorul școlii.

Deși elev la școala militară, Jean Bart își publică, totuși, în gazeta muncitorească *Munca,* primul articol, intitulat *„Să ne dumerească"* semnat *Gh Rot... — Lucrător croitoriu, Iași* (numele unui croitor dela liceul militar din Iași: *Rotopană).*

Lupta, în presă, între *arta cu tendință* și așa zisa *artă pentru artă* era în toi. Presa muncitorească sau aceea influențată de

mişcarea muncitorească, pleda cu tărie pentru o artă pusă în slujba poporului şi împotriva unei arte rupte de viaţă. In articolul publicat în *Munca* şi care a însemnat debutul său literar, Jean Bart ia atitudine împotriva unei arte ruptă de realitate, de viaţă şi îşi exprimă mirarea că poetul Vlahuţă, pe care în poeziile şi scrierile sale îl simţea apropiat de popor, susţinea totuşi, în polemica cu presa muncitorească, tezele presei burgheze, formula „artei pentru artă". *„Vlahuţă,* spunea Jean Bart, *mi-a declarat mai târziu că a fost foarte impresionat de cele ce am scris şi credea că autorul era într'adevăr muncitor."*

După ce termină şcoala militară, Jean Bart, sub presiunea familiei, intră în şcoala de ofiţeri din Bucureşti, unde cunoaşte aceeaşi viaţă amară ca şi în şcoala militară din Iaşi. Intre timp, publică în *Munca* şi în *Lumea Nouă,* sub pseudonimul Trotuş, câteva nuvele, în care, sub directa influenţă a ideologiei propagată de presa muncitorească, demască unele aspecte odioase ale vieţii militare sub regimul burghezo-moşieresc *(Iapa căpitanului, Şcoala fiilor de militari din Iaşi, etc.).* După absolvirea şcolii, proaspătul ofiţer de marină continuă să simpatizeze cu mişcarea muncitorească, ajutând-o uneori, la început, chiar prin contribuţii băneşti.

Dealungul anilor, Jean Bart va naviga pe apele liniştite ale Dunării, va iscodi lumea porturilor, şi-o va îndrăgi fierbinte. Dunării îi va păstra aceeaşi neschimbată dragoste până la moarte. Pe nava-şcoală *Mircea* sau pe alte vase, scriitorul va cunoaşte apele Mării Negre, căreia îi va înfrunta curajos furtunile năpraznice, va străbate albastra Mediterană sau va naviga pe valurile cenuşii ale Oceanului Atlantic.

Pe unde n'a fost ? Câte n'a văzut în călătoriile sale ? Trebizonda, Platana, Vona, Samsun, Synope, Ierusalim, Samos, Rodos, insula Creta, Alexandria în Egipt, Abazia, Gibraltar, Liverpool, fiordurile Norvegiei, cascada Niagara şi alte nenumărate meleaguri străine i-au fost, rând pe rând, locuri de popas şi cercetare iscoditoare, fie ca navigator de profesie, fie ca simplu călător. *„Cutreerând mări şi ţări, văzând felurite locuri, oameni şi lucruri,* notează Jean Bart — *marinarul învaţă să cunoască lumea, şi'n popasurile sale observă şi compară ţara*

lui cu celelalte.“ Ca scriitor a căutat să ilustreze această afirmaţie prin propria-i operă. Notându-şi mereu impresiile în numeroase carnete cu însemnări, el a ştiut să reţină în mod realist imaginea locurilor văzute și a oamenilor pe care i-a întâlnit atât în ţară, cât şi peste hotare. Dorea mult să scrie, să nu aibă altă preocupare decât literatura. Dar în regimul burghezo-moșieresc un scriitor nu putea trăi din scrisul său, cu atât mai mult când mesagiul lui artistic era un act de acuzare împotriva asupritorilor.

„Neputând trăi numai din literatură, nu m'am devotat cum ar fi trebuit, trup şi suflet, scrisului; cea mai mare parte din munca ce am depus-o în viaţă a fost pentru alte ocupaţii, direct sau în legătură cu meseria pe care o aveam. Ani de zile am lucrat pentru marină, armată, chestia Dunării şi, acum în urmă, pentru Asistenţa Socială. Numai între picături, în orele de răgaz, făceam literatură.“

Ca și mulţi alţi scriitori din acel timp, Jean Bart a simţit și el dispreţul, nepăsarea și prigoana societăţii burgheze faţă de creaţia artistică. *„Solul românesc* — va spune cu amărăciune scriitorul aproape de sfârșitul vieţii — *nu-i încă pregătit să hrănească şi să desvolte până la maturitate rara şi nobila plantă a artei.“* După cum singur mărturisește, a fost sprijinit și îndemnat să scrie de către scriitori și critici ca Vlahuţă, Ibrăileanu: *„Fără aceste încurajări şi îndemnuri poate nu dam la lumină nici cele câteva volume pe care le-am scris“.*

Publică, cu intermitenţe, schiţe, nuvele, amintiri, însemnări sau simple articole în revistele *Viaţa Românească, Adevărul Literar, Noua Revistă Română, Pagini literare, Curentul nou,* în care își exprimă simpatia pentru poporul necăjit, demascând cu curaj unele aspecte ale odiosului regim burghezo-moşieresc. Când și când, izbutește să-și strângă în volum bucăţile publicate. Prima carte tipărită e *Jurnalul de bord* (1901), urmată la răstimpuri de alte câteva volume: *Datorii uitate* (1916), *Prinţesa Bibiţa* (1923), *In deltă* (1925), *Peste ocean* (1926), *Insemnări şi amintiri* (1928), *Schiţe marine din lumea porturilor* (1928). Cea din urmă lucrare literară a fost *Europolis* (1933), unicul său roman, în care a căutat să descrie, după cum

arată el însuşi: *„tipuri diferite de oameni din lumea porturilor dunărene"*.

In ultima parte a vieţii, Jean Bart s'a preocupat din ce în ce mai intens de problemele legate de Dunăre. Lucrarea lui postumă, *Cartea Dunării,* sintetizează ideile sale patriotice în legătură cu marele nostru fluviu, pe care-l dorea descătuşat de dominaţia prădalnică a ţărilor imperialiste din Apus.

După terminarea romanului *Europolis,* Jean Bart moare pe neaşteptate, în Mai 1933.

Critica burgheză l-a clasat pe Jean Bart drept un Pierre Loti *„al nostru original"*, pictor al mării, îndrăgostit de tărâmuri depărtate şi moravuri ciudate, care caută exoticul nu numai peste hotare, ci chiar *„în limitele hotarelor naţionale"*. Dece această falsificare? Explicaţia e simplă. In felul acesta, puteau fi camuflate mai uşor de către scribii burghezo-moşierimii accentele de critică îndreptate împotriva societăţii burgheze, aflate în multe locuri în opera realistă a scriitorului. Intenţia aceasta apare vădit la Eug. Lovinescu. *„Ceea ce e mai consistent în literatura lui Jean Bart* — spunea Lovinescu — *nu e, de altfel, literatura „socială" şi „etică", ci sunt două povestiri de dragoste trecută, sămănătoriste, prin nostalgia amintirii (Prinţesa Bibiţa, După douăzeci de ani)"*.

Ori tocmai latura socială e partea cea mai consistentă a operei lui Jean Bart; acestei laturi îi datoreşte literatura lui valoarea incontestabilă.

Scriitorul s'a format la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea, atunci când, datorită trecerii capitalismului în stadiul imperialist, lupta de clasă începe să cunoască forme tot mai ascuţite pe toate planurile vieţii sociale.

Pentru a stăvili elanul clasei noastre muncitoare care începuse, în rânduri organizate, să ducă o luptă tot mai dârză împotriva asupritorilor, monstruoasa coaliţie a burgheziei şi moşierimii întreprinde tot felul de acţiuni: desfiinţează cluburile socialiste, arestează o parte din membrii mişcării şi împinge elementele burgheze, introduse în conducerea mişcării muncito-

rești, să treacă pe față în tabăra reacțiunii („trădarea generoșilor").

Regrupându-și însă cadrele, mișcarea muncitorească se reorganizează și se întărește.

In domeniul culturii, ideologia junimistă însemnase propagarea fățișă a ideilor celor mai reacționare: „teoria" artei pentru artă, susținerea ideii că artistul trebue să se izoleze de realitate, de viața poporului și de năzuințele acestuia. Lupta încununată de succes împotriva ideologiei junimiste, dusă de mișcarea muncitorească, a silit burghezia să adopte altă tactică pentru a atrage pe scriitori pe pozițiile reacționare ale ideologiei burgheze. Curentele literare diversioniste, simbolismul, sămănătorismul, poporanismul au urmărit tocmai acest scop, cele din urmă promovând, aparent, note democratice, în special interesul pentru masele populare.

Negând rolul mișcării muncitorești într'o țară „eminamente agricolă", poporanismul susținea pe plan politic ridicarea țărănimii înstărite, de fapt a chiaburimii, ca bază pentru desvoltarea unei mișcări progresiste; în literatură, — nu tematica preferată — aceea a contrastului dintre oraș și sat, a glorificării virtuților satului, sau a datoriei scriitorului față de poporul „dela sat", din mijlocul căruia provine ei „soluțiile" propuse de poporaniști — în cadrul temelor — pentru rezolvarea diferitelor probleme sociale în opera de artă, erau reacționare. Astfel, poporanismul pretindea ca scriitorul să proslăvească, în opera sa, viața „senină și cumpătată" a țărănimii, pusă în contrast cu viața „sbuciumată și plină de mizerie" a orașului frământat de lupta de clasă, arătând că singura cale de dezvoltare a țării noastre ar fi doar înflorirea satului, „pur și virtuos", ferit de toate „mizeriile" luptei de clasă!

După 1900, Jean Bart, ca și Calistrat Hogaș sau Spiridon Popescu, a fost atras de poporanism și anume de interesul arătat de acesta maselor populare.

A început să scrie la revista poporanistă *Viața Românească*. Format de ideologia general democratică propagată de mișcarea muncitorească la sfârșitul veacului trecut, Jean Bart, la fel ca și alți scriitori care au suferit aceeași influență, se va distinge, însă, permanent, — după cum a arătat fratele scriitorului *„prin seriozitatea în fața vieții, printr'o deosebită atenție*

pentru problemele sociale, prin sentimentul de revoltă împotriva nedreptății de orice fel și prin respectul adânc pentru persoana omenească."

Tocmai această atitudine l-a ajutat să creeze o operă în care vibrează pretutindeni un cald patriotism. Datorită acestui fapt, mai mult chiar decât Calistrat Hogaș sau Spiridon Popescu, Jean Bart depășește limitele înguste ale ideologiei poporaniste, iar opera sa poartă adânc amprenta realismului critic. Ea va oglindi deopotrivă, în mod realist, atât aspecte ale putregaiului aparatului de stat burghezo-moșieresc, cât și mizeria și viața chinuită a țărănimii sărace.

E drept că, uneori, soluțiile propuse de scriitor în unele din operele sale vor purta pecetea diversionistă a poporanismului. Astfel, de pildă, Mărgărint, din bucata *Mărgărint nebunul* nu-și canalizează ura împotriva ciocoilor pe linia revoltei sociale, ci-și înneacă amarul în vin ; Petre Corbu, din nuvela *Datorii uitate* (nuvelă cu o tematică specific poporanistă), nu găsește altă soluție pentru alinarea suferințelor țăranilor muncitori, decât filantropismul individualist al celor ieșiți din popor. Totuși, ferma atitudine de demascare a regimului burghezo-moșieresc, prezentă în întreaga operă a scriitorului, îi dau o deosebită valoare educativă și estetică.

Tematica e bogată și variată. In scrierile lui Jean Bart găsim numeroase fapte, situații și personaje tipice societății burgheze și moșierești, chiar dacă uneori aceste personaje sunt doar creionate. Toată această lume, scriitorul a văzut-o de aproape, i-a cunoscut păcatele și a căutat să le scoată, în mod critic, la lumină. E drept că scrisul lui nu demască toate aspectele regimului trecut, ci numai unele laturi pe care autorul le-a cunoscut mai bine, și anume falsul patriotism al exploatatorilor, venalitatea și birocratismul aparatului de stat burghez, suferințele îndurate de ostași în armata trecutului, traiul obidit al oamenilor mării. Aceste aspecte revin mereu în opera sa, începând cu primele încercări și până la romanul *Europolis,* chiar dacă faptele, subiectul și personajele schițelor și povestirilor nu se repetă. Iată, de pildă, una din primele sale încercări literare ; *Iapa căpitanului.* Jean Bart, revoltat de disprețul față de om și indignat de josnicia din vechea armată, povestește suferințele pe care le îndură soldatul Oprea din partea căpitanului Chiru, a cărui iapă „Lola" o avea

în grijă în grajdul escadronului 3 dela *Malmezon*. Silit de căpitanul Chiru să apuce piciorul iepii care avea năravul să arunce, Oprea e zdrobit crunt, încât stă trei luni în spital, după care e reformat, rămânând pe viață *„cu o falcă ruptă și beteag de o mână și de un picior."*

Diferă oare, ca tematică și idee, schița *Trei dezertori*, scrisă mult mai târziu, de tematica de mai sus? Nicidecum. Atât doar că un alt fapt divers e folosit pentru a sublinia disprețul pentru om și cinismul comandanților armatei burgheze. Pe Dunăre, compania de torpile fixe, îmbarcată pe canoniera *Alexandru cel Bun*, face să explodeze o cantitate de torpile, curățind fluviul de epavele scufundate. Datorită neglijenței și lipsei de răspundere de care dau dovadă căpitanul și plutonierul său, una din torpile face explozie nu în apă, ci pe mal, pulverizând pe cei șase ostași care trebuiau să manevreze torpila. Pentru a face însă mai puțin alarmant raportul către autoritățile superioare, plutonierul întocmește un proces-verbal în care arată că au fost numai trei morți, ceilalți fiind dați dezertori, deoarece *„nu se găsise nimic din ei"* ca să se poată reconstitui cadavrele. In *Trei dezertori*, povestitorul a devenit însă mai sarcastic, mârșăvia exploatatorilor e relatată fără accente sentimentale, se redă cu mai multă putere de convingere „un fapt divers".

Una din lucrările lui Jean Bart, care prezintă mare valoare artistică și ideologică, este, neîndoielnic, nuvela *Datorii uitate*. O concepuse, mai întâi, — după cum mărturisește el însuși, — ca un *„roman social complet"*, la care însă a trebuit să renunțe din cauza lipsei de timp. Anecdotica nuvelei e simplă. Niște veterani dela 1877, din satul Cuzăni, ținutul Bacăului, săraci și în mare nevoie, au acceptat să fie colonizați în Dobrogea. Ajunși la locul de destinație, veteranii constată că n'au fost trecuți pe lista de împroprietărire, așa că nu pot căpăta niciun petec de pământ pentru a-l munci spre a nu muri de foame. Cu mari greutăți izbutesc să treacă Dunărea, spre a porni înapoi spre Cuzăni. Lipsiți de bani și de posibilitatea de a merge mai departe, au rămas pe chei, în portul dunărean, complet desorientați și suferind de foame, neștiind cum să facă spre a se reîntoarce în ținutul Bacăului, deoarece autoritățile locale, sub motiv că statul încurajează colonizarea și nu emigrarea, refuză

să-i ajute să se întoarcă la vetrele lor. Profesorul Petre Corbu, el însuşi originar din Cuzăni, îi descoperă, din întâmplare, în port. Amintindu-şi de „datoriile uitate“ ce le avea faţă de oamenii din mijlocul cărora se ridicase, Corbu, urmat de unul din veterani, bădiţa Ştefan, pleacă pe la autorităţi pentru a obţine bilete de tren şi ajutoare pentru ţăranii care mureau de foame în port. El nu dobândeşte însă altceva, decât dreptul de a umbla cu o listă de subscripţii prin oraş. Atât colinda pe la autorităţi, cât şi aceea cu lista de subscripţii prin oraş oferă scriitorului un prilej minunat pentru a ne prezenta situaţii şi scene tipice, în care sunt demascate, fără cruţare, lipsa de conştiinţă patriotică şi desinteresul faţă de masele populare, birocratismul, cinismul brutal al autorităţilor şi al reprezentanţilor regimului burghezo-moşieresc. Scenele se desfăşoară rapid, aproape cinematografic. Cum n'a putut strânge banii necesari pentru reîntoarcerea veteranilor la Cuzăni, Petre Corbu recurge la un gest filantropic individualist : va da veteranilor toţi banii pe care i-a depus timp de patru ani la casa de economii, pe numele copilului său. Deşi sfârşitul e influenţat de soluţiile diversioniste ale poporanismului, întreaga nuvelă redă cu realism şi sinceritate viaţa.

Mai mult decât oricare creaţie a lui Jean Bart, nuvela *Datorii uitate* reuşeşte să sugereze cauzele mizeriei şi suferinţei poporului obidit sub regimul capitalist.

Desvoltarea subiectului relevă două lumi în luptă, ciocnirile brutale între interese antagonice, hidoşenia exploatării, sărăcirea cumplită a maselor. Autorul arată, în situaţii convingătoare, că inegala împărţire a bunurilor sociale e rezultatul oprimării majorităţii poporului, al înfometării şi sărăcirii lui sistematice de către exploatatori.

Intr'unul dintre primele momente ale nuvelei, Petre Corbu priveşte de pe chei cum pleacă pe mare grâul obţinut prin truda celor de-o seamă cu grupul de ţărani care rătăceau izbiţi dintr'o uşă într'alta. Autorul adânceşte această ideie, în alte situaţii. Intr'un moment imediat următor, Petre Corbu ascultă povestirea pălmaşului Sandu Clipea din Cuzăni, bejănit departe de locurile natale împreună cu toţi sărmanii obijduiţi de boierul *„ista nou“*, mai hrăpăreţ decât Moruzeştii, dela care noul ciocoi cumpărase moşia. Blestemând sau înăbuşindu-şi mânia într'o tăcere de moarte,

Sandu Clipea colindă împreună cu Petre Corbu instituţiile regimului capitalist, pentru a căpăta un ajutor. Autorul foloseşte acest prilej pentru a reliefa caracterul antagonist al relaţiilor dintre clasa conducătoare şi oprimaţi. Scriitorul reuşeşte să ne demonstreze artistic că „funcţionarii" statului burghez mai ales cei superiori sunt expresia conştientă a însăşi forţei de opresiune, unelte, mâna dreaptă a duşmanilor poporului. Scăldându-se într'o opulenţă vinovată, „funcţionarii" şi-o apără prin toate mijloacele împotriva celor asupriţi şi înfometaţi. Un astfel de slujbaş, primarul Nae „Unchiul", poreclit şi „Bazalt" *„de când cu furnitura pentru pavajul oraşelor"*, ştie să facă parăzi de 10 Mai cu pompă şi chiar cu veterani, dar îşi dă pe faţă dispreţul faţă de popor, atunci când, în mijlocul chefului cu „volume" vechi de cinci ani din „biblioteca" lui Tase Cârciumarul, Petre Corbu turbură petrecerea „boierilor" cu cereri „umanitariste": *„Eu, părintele acestei comune, abia pot îndestula pe copiii legitimi, dar să mai îngrijesc şi de soarta celor orfani sau abandonaţi."* „Copiii lui legitimi" chefuiesc cu „părintele", joacă table, cărţi şi-s cu mult mai drastici când Petre Corbu le întrerupe petrecerea cu cererile lui. Petre Corbu indignat şi sguduit de comportarea lor, intueşte ciocnirea inevitabilă, răscoala care creşte cu paşi uriaşi din încrâncenarea mută a sutelor de mii de-o seamă cu Sandu Clipea, ţăranul care vede cu ochii că niciun boier nu e bun. Corbu ştie că aşa s'a întâmplat în Rusia în 1905, când s'au ridicat masele cu toată forţa şi mânia acumulată de zeci şi sute de ani, fapte pe care parcă le trăieşte aevea, răsfoind, la cafenea, o revistă străină cu fotografii din revoluţia rusă.

Acţiunea nuvelei se plasează între 1905—1907, şi iminenţa răscoalei se vede clar. Profesorul e însă un sentimental ; el se înfricoşează şi cere desmeticirea tuturor, ajunge, după cum arătam, să găsească „o soluţie" expediindu-i pe cuzăneni pe la casele lor cu banii lui. Dar în vorbirea autorului simţim un ton de reproş pentru ce „s'a priceput" Petre Corbu să facă şi mai ales înţelegem că, oricât de simpatic i-ar fi povestitorului acest sentiment, el îl consideră a nu fi la înălţimea situaţiei. Gestul lui Petre Corbu se condamnă dela sine ca neputincios, în faţa unei realităţi brutale, a unui conflict de neîmpăcat.

In centrul nuvelei nu stă de fapt problema datoriilor uitate ale intelectualilor faţă de popor, ci demascarea regimului de opre-

siune. Nuvela, scrisă sub impresia sguduitoare a răscoalei din 1907 și a sângeroasei ei represiuni, zugrăvește felul în care burghezia și moșierimea — sub presiunea maselor agitate sau răsculate periodic, între 1880—1907 — încearcă să „soluționeze" problema țărănească, îmbrăcând sub o mască patriotică toată neliniștea și spaima, tot disprețul și ura față de mase. Câte „atenții" sublime față de poporul obidit ! La baluri se împodobesc cu costumul național, la parăzile dela „zile naționale" pun să defileze veteranii ruinați de lipsuri și pelagră. Ba, în acel an de secetă grozavă, cu toată împotrivirea unora care nu voiau „să învețe pe tă-țărani cu nărav", statul burghez, printr'un gest de mincinoasă mărinimie împarte porumb veteranilor muritori de foame. Tot sub presiunea maselor, statul burghez recurge la altă diversiune : țărani — mai ales veterani — din diferite regiuni ale țării sunt colonizați în Dobrogea. „Patria recunoscătoare" urmărea în realitate un țel șovin : coloniștii români urmau să fie opuși minorităților naționale ce se aflau în unele așezări dobrogene. Faptul că mii de țărani ca aceia din Cuzăni au ajuns la sapă de lemn vânzându-și totul spre a pleca în „țara făgăduinții" ca, la urmă, să nu dobândească nimic — căci ofranda fusese cu mult mai mică decât demagogicele campanii purtate în jurul ei — nu constitue pentru stâlpii regimului decât un prilej de enervare, de înfierare a „spiritelor recalcitrante" dintre pălmașii care nu înțeleg rostul „patriotic" al rămânerii lor în Dobrogea. Chiar murind în drum, țăranii trebuiau să răspundă intenției de a întări elementul românesc în Dobrogea !

Aceasta reiese limpede din comportarea prefectului Jean Stroescu — atunci când acest arivist, slugă plecată a regimului burghezo-moșieresc, aspru cu subalternii și lingușitor cu superiorii, nu înlesnește întoarcerea Cuzănenilor pentruca să nu se pună rău cu ministrul sau cu prefectul de Constanța, căci, de ! *„n'ai ideie ce tip susceptibil?... și-i foarte tare la centru"*. Cinstea, onoarea-scrupulele, sunt noțiuni pe care le-a aruncat peste bord, — ca nefolositoare în societatea burgheză ; dar în acelaș timp și grija pentru poporul muncitor, căci și el e din principiu împotriva sinistraților din Cuzăni, discutând cu aprindere necesitatea rezolvării șovine a problemei țărănești.

Autorul reușește să ne arate că birocratismul era o formă de amânare legală, pe termen nelimitat, a înfăptuirii oricărei măsuri

menite să apere dreptul la viață al omului de rând. Birocratismul deschidea în acelaș timp calea îmbogățirii reprezentanților administrației burgheze prin jaful ilegal sau la adăpostul legilor. Iată, de pildă, scandalul care se petrece în port la sosirea veteranilor. Direcția portului — care ducea, ca și toate celelalte autorități din oraș, o luptă hotărîtă împotriva noului comisar al portului pentrucă acesta era deocamdată „incoruptibil", stricând afacerile comune — se cramponează de o dispoziție a legii și nu vrea să permită debarcarea în port a sinistraților cuzăneni, debarcare pe care noul comisar de poliție o aprobase.

Autorul descrie cu măestrie, într'un dialog viu, și felonia vameșului, care, când află că Petre Corbu e profesor, încearcă abil o schimbare a tonului, a sensului discuției, străduindu-se să facă legea „maleabilă", să permită „un mic favor personal" unui dascăl cu greutate la liceul la care copilul său lua cu greu corijențele.

Punând personajele în împrejurări tipice pentru concretizarea ideilor pe care vrea să le exprime, autorul reușește să realizeze figuri sugestive doar din câteva contururi, replici, gesturi: Tase Ostroveanu — arendașul putred de bogat, refuză să dea măcar un ban pentru ajutorarea țăranilor muritori de foame; rentierul Dănilă Zălogeanu (să se remarce numele pus cu intenție pentru a sugera origina „rentelor" personajului) strigă cu nerușinare: *„Nu moare nimeni de foame în țara românească... muncă domnilor! muncă!"* și nu se sfiește să-și manifeste cinic cosmopolitismul: *„Zi-i țara românească și pace!"*; Sache Tuduriu, profesorul de matematică, are multiple ocupații rentabile „extrașcolare" (consilier comunal, director la o casă de economie, viticultorilor cu „medalia de aur" etc. etc...); directorul liceului are o admirație înflăcărată pentru oamenii lipsiți de scrupule, de cinste și de corectitudine. Nu sunt oare toți personaje tipice societății burgheze și moșierești?

S'ar părea că în fauna lumii josnice și meschine pe care Jean Bart o demască în paginile nuvelei *Datorii uitate,* noul comisar al portului, Victor Iliaș, face o excepție. Nu e însă decât o chestiune de moment. Spre a spulbera orice îndoială asupra unor caracteristice excepții morale în lumea aparatului funcționăresc al regimului trecut, Jean Bart publică, chiar în volumul *Datorii uitate* bucata *Prima dată.* Tânărul comisar Victor Iliaș a făcut „carieră" și a ajuns director al poliției. El e indignat că negustorul

Iani încearcă să cumpere *„cu o mizerabilă sumă de 15 lei conștiința unui funcționar titrat"*. Cu trei de douăzeci de lei, mai merge ! E doar pentru „prima dată" ! Neîndoielnic, însă, că nu pentru ultima ! Și-apoi, are o consolare : *„Cu siguranță că toate autoritățile au primit bani dela Iani Cafegiu."*

Demascarea venalității aparatului de stat burghezo-moșieresc constitue, de altfel, una din temele prezente și în alte opere ale lui Jean Bart. Ea apare, de pildă, și în schițele *Majestatea sa bacșișul* și *Cafeaua șefului.* Deasemeni, birocratismul și formalismul excesiv al aparatului de stat burghez, cu tot ridicolul și absurditatea lor, constitue o temă la care Jean Bart va reveni mereu.

Amintim, de exemplu, de scurta schiță, plină de un umor irezistibil, intitulată *Fără permis de export.* O sută de boi și douăzeci de vaci au fost aduse în incinta unui port pentru a fi îmbarcate pentru Malta. In timpul nopții, o vacă fată un vițel. Șeful vămii, formalist și birocrat, se opune ca vițelul să fie îmbarcat, deoarece nu avea forme legale : permisul de export respectiv. Această hotărîre e gata să stârnească un conflict între marinarii vasului și garda portului. Pentru a evita o ciocnire, căpitanul vasului dă comanda de plecare și ordonă ca vaca furioasă, care nu voia cu niciun chip să-și abandoneze vițelul pe chei, să fie ridicată pe bord cu palancu dela provă. Ordinul este executat. Vaporul pornește spre larg. Privind cu ochii injectați vițelul rămas pe chei, vaca se smulge, își rupe funia și se aruncă în valuri, înnotând spre mal.

„Legalismul birocratic" al șefului vămii e ironizat, astfel, fără crutare, de autor.

Birocratismul și formalismul excesiv al aparatului de stat, tipic pentru orânduirea capitalistă, Jean Bart l-a întâlnit nu numai înlăuntrul fruntariilor țării, ci și peste hotare, în alte țări capitaliste. In schița *Intrarea câinilor în Anglia este strict oprită,* scriitorul atacă cu vervă satirică birocratismul celei mai vechi orânduiri burgheze, birocratismul englez. Un vapor românesc este oprit în carantină, în portul Liverpool, iar personalul suferă o serie de neplăceri, fiindcă pe bord se afla un câine, care n'a fost declarat vameșului englez. Ori *„intrarea câinilor este strict oprită în Anglia"*, pentru a împiedica corcirea rasei canine britanice și a o feri de turbare. Ce absurdă,

grotescă și ridicolă e „lumea" englezească, pe care autorul o zugrăvește: vameșul englez care acceptă să fie tratat cu *„țuică soda"* în loc de *„whisky soda"*; delegatul căpităniei portului, care pretinde cu ifos ca *„legile engleze să fie cunoscute de navigatorii tuturor mărilor"*; veterinarul portului, care cercetează savant ereditatea câinelui de pe vasul românesc, și alții. Jean Bart nu scapă prilejul să atace, cu această ocazie, pe reprezentanții diplomatici ai regimului burghezo-moșieresc din țara noastră: consulul român la Liverpool era *„un mare negustor englez retras din afaceri"*, iar secretar de legație la Legația Română din Londra, era *„nepotul președintelui Senatului"*, trimis de familie la Londra, pentru a-l scoate din mediul bucureștean, unde pierduse mari sume de bani, la Intim-Club...

In schița *La conferință,* autorul ne arată un alt aspect al birocratismului burghez. Intr'un orășel din Dobrogea, are loc, la subprefectură, o conferință administrativă, în scopul combaterii unei epidemii de holeră. La conferință, au luat parte toate autoritățile comunale din plasă. După multe ore de vorbărie goală și demagogică în legătură cu combaterea holerei, se constată, la sfârșit, că practic nu se poate lua nicio măsură pe teren, deoarece regimul burghezo-moșieresc n'a manifestat niciodată o preocupare serioasă și reală în vederea creerii condițiilor necesare pentru a preveni răspândirea epidemiilor printre cei ce muncesc. Ce varietate de tipuri și în această mică schiță: subprefectul demagog și condescendent față de autoritățile și fruntașii satelor, adică țăranii înstăriți, aduși la consfătuire; învățătorul școlii burgheze, care nu e *„în stare de a vedea și a judeca limpede lumea din jur"* și asta, poate, după cum spune ironic autorul, din cauza meseriei care îl obligă să repete *„zilnic cugetările și părerile altora, luate din cărți de-a gata"*; jandarmul care se hârțuește cu primarul asupra întâietății de a conduce și a jăcmăni comuna după bunul plac, etc., etc.

Schița *O protestare postumă* desvălue caracterul de clasă al justiției burgheze. Perceptorul și secretarul comunal, ca să-și răzbune pe țăranul Andrei Penișoară, pe care-l dușmăneau, i-au încheiat acte de deces. Fiind „decedat", percepția refuză să-i primească impozitele și, în consecință, Andrei Penișoară se vede deposedat de bucata de pământ pe care o avea. Pentru a-și dovedi dreptatea, Penișoară ia calea judecății. Pierde însă

mereu procesele, din cauza actelor doveditoare aflate la dosar, care arătau că a decedat. Scos din fire, aduce injurii tribunalului. De astă dată e socotit viu și, ca atare, e arestat și condamnat la închisoare. Statuia legată la ochi simbolizează pentru masele populare tocmai nedreptatea justiției burgheze, care închide ochii și nu vrea să vadă niciodată că dreptatea e de partea celor ce muncesc. Deaceea, în nebunia lui nevinovată, are dreptate Andrei Penișoară s'o apostrofeze mereu plin de năduf: *„Huideo!... Ho!... Ho!... Chioaro!..."*

In acelaș sens, în *Datorii uitate,* țăranul veteran Bădița Sandu arată că, de 15 ani se judecă obștea satului cu boierul pentru petecul de pământ care e dreptul ei și nu-l poate câștiga în fața justiției burgheze: *„Copiii noștri, ori nepoții dacă ar trăi să vadă sfârșitul",* spune el oftând din greu, cu mânie.

La fel ca și A. Bacalbașa sau Gh. Brăescu, Jean Bart a criticat cu asprime în opera sa și caracterul antipopular și antipatriotic al vechii armate. Fuga de răspundere a superiorilor, lipsa lor de grijă față de om sunt redate corosiv în schița *Trei dezertori,* de care am amintit.

„Dom-sergent major Dobre", din schița *Din concentrare,* este tipul gradatului bestial și obtuz al armatei vechiului regim. Avea *„glasul sălbatic"* și negreșit că nu erau numai o simplă sperietoare vorbele amenințătoare aruncate celor care, sfârșiți de oboseală, rămâneau în urmă pe marginea șoselei: *„sus, că te scol eu!"* Prin câteva amănunte semnificative, Jean Bart știe să redea realist personaje și aspecte tipice ale armatei de odinioară: soldații care trebuiau să râdă *„de porunceală cu hohot sgomotos"* la glumele gradaților *(Din concentrare),* recruții care făceau corvezi pentru gradați *(Trei dezertori),* manevrele care însemnau un simplu amuzament pentru „lumea de sus" — adică atașații străini, care *„admirau rezistența soldatului român",* carne de tun pregătită de regimul burghezo-moșieresc pentru a apăra interesele străine poporului nostru, precum și *„toată lumea mare"* a exploatatorilor, venită să petreacă, având în frunte pe cel mai mare exploatator al poporului: regele *(Amintiri din manevre).*

In opera lui Jean Bart, găsim însă și personaje pentru care autorul manifestă dragoste și înțelegere. Lumea celor asupriți de vechiul regim burghezo-moșieresc beneficiază de această caldă

prezentare din partea autorului. Desvăluind realist viața de chin a țăranului muncitor, a ostașului necăjit din armata de odinioară, Jean Bart completează și în acest fel actul său de acuzare îndreptat împotriva regimului trecut. Țăranii veterani din *Datorii uitate* au plecat din sat să-și caute în altă parte norocul, fiind lipsiți de mijloace de trai și, după cum o mărturisește bădița Sandu: *„tot de-o moarte era să murim... ori în satul nostru, ori aiurea"*. Și apoi, în regimul burghezo-moșieresc: *„La cine să cei, la cine să te plângi, cine să te asculte?"*

Cât de impresionante sunt și vorbele simple ale acelui *„biet om sărac, cu vreo cinci copii mărunței"*, schițat în treacăt, în bucata *Din concentrare*: *„Măi frate, și mă bate cu gândul, noi ce-om mânca la iarnă!"*

Aceeași întrebare chinuitoare și-o pun probabil și țăranii veterani din *Datorii uitate*, sau bădița Gâlcă, din schița cu acelaș nume. La ce bun că au luptat vitejește și au rămas betegi în războiul pentru independența țării din 1877? De decorațiile căpătate odinioară nimeni nu mai vrea să-și aducă aminte. Reprezentanții claselor exploatatoare îi privesc cu dispreț și nu se sfiesc să le strige în față: *„Nu te mai poți întoarce de răul lor; pe toate drumurile îi întâlnești! Atâtea pretenții e scandalos, pe onoarea mea!" (Datorii uitate)*. Suferințele și moartea în spital a soldatului rezervist Drincă, durerea marinarului mic și oacheș, care înțelege în felul său moartea șoimului: *„S'a omorît singurel de inimă rea. Dar ce te gândești, săracul! când s'a văzut că nu-i chip de scăpare" (Șoimul)* — sunt privite cu caldă simpatie de autor.

Ca și eroul său Petre Corbu din *Datorii uitate*, Jean Bart îi iubește pe cei umiliți și obidiți și-i îndrăgește pentrucă îi înțelege și împreună cu ei urăște lumea aspră, feroce și urîtă a asupritorilor. De altfel, în Petre Corbu, Jean Bart a inclus multe trăsături ale propriului său caracter. Ca și autorul în tinerețea sa, Petre Corbu a sorbit *„cu lăcomie cărțile oprite aduse pe ascuns și ținute pe sub saltele în dormitorul școlii. In scurt timp, era deochiat deabinelea, direcția îi trecuse de mult pe lista neagră — de când într'o oră de latină fusese prins citind pe ascuns o revistă urgisită."* Deși, spre deosebire de viața scriitorului, viața pe care a dus-o după aceea Petre Corbu, a făcut ca focul ce pâlpâise odată în tinerețe să fie înăbușit sub un

gros strat de cenușă. Iți dai seama ușor din paginile nuvelei lui Jean Bart, că totuși, în sufletul lui Petre Corbu focul de odinioară nu s'a stins definitiv.

Opera lui Jean Bart prezintă interes și prin faptul că în ea întâlnim, pentru prima oară în literatura noastră, marea, viața porturilor și a navigatorilor. Jean Bart n'a fost, așa cum l-a categorisit critica burgheză, un simplu pictor al mării, un îndrăgostit de „moravuri ciudate și exotice". Asemeni scriitorului rus K. M. Staniucovici, care, la sfârșitul secolului trecut, descria realist, în *Povestirile sale marine,* viața marinarilor ruși cu toate bucuriile și grijile lor, Jean Bart a căutat să redea artistic viața marină pe care a cunoscut-o atât de bine, în lunga-i profesiune de ofițer de marină. In *Jurnal de bord,* la fel ca și în *După furtună,* scriitorul nostru nu urmărește doar descrierea pitorească a naturii marine, ci munca și lupta omului pentru a o cuceri, făcându-ne să îndrăgim calitățile sufletești ale oamenilor mării: *„curajul, voința, tenacitatea, disciplina, adevăratele virtuți bărbătești ale omului care dă piept cu primejdia, neîncetat în luptă cu natura."*

Viața grea și sărăcăcioasă a pescarilor, exploatați de diferiți arendași, *(Rătăcit),* munca istovitoare a hamalilor în porturi *(Moartea pilotului)* sunt deasemeni aspecte ale lumii marine redate cu măestrie de autor.

Tot ceeace Jean Bart a văzut și a cunoscut în legătură cu viața oamenilor mării sau din preajma ei, a căutat să sintetizeze în ultima sa lucrare literară, romanul *Europolis.* Intrebat de un gazetar: *„Ce este Europolis?"* scriitorul i-a dat următorul răspuns: *„E viața unui port. E un roman a cărui acțiune se desfășoară la Sulina, unde am trăit multă vreme, fiind căpitan de port".* Negustorii greci, autoritățile și ofițerii români, Comisia Dunării, hamalii și contrabandiștii sunt prezentați în iureșul vieții zilnice a acestui port dunărean, unde sosirea lui Nicolae Marulis din America, socotit în mod eronat milionar, stârnește zeci de patimi meschine. Romanul e interesant și captivant, constituind o critică ascuțită a moravurilor burgheze din lumea porturilor.

*

Criticul G. Ibrăileanu spunea că *„Jean Bart e un „progresist". Dar un nemulțumit de societate — un critic social — și un pro-*

gresist e, de obicei, un realist. Şi în adevăr, Jean Bart e un realist în toată puterea cuvântului".

Aşa cum singur o declară, ca scriitor realist, Jean Bart a încercat să redea *„lucruri văzute şi trăite"*. El s'a ridicat protestatar împotriva literaturii decadente burgheze, neputând să înţeleagă niciodată *„versurile incoherente şi tumultuoase"* ale decadenţilor. Cu energie a scos la iveală racilele artei decadente, care, sub tot felul de firme, masca *„o absenţă completă de putere de creaţie şi de orginalitate artistică."*

Arta lui literară şi-a formulat-o concentrat în câteva idei expuse în volumul *Insemnări şi amintiri*: *„Am oroare de confuzie şi de scrisul nebulos... Cel ce are o idee limpede în minte, tot limpede o va da şi în scris... Literatura trebue să fie materială şi nu metafizică."*

Lectura operei sale lasă impresia puternică de zugrăvire simplă, directă, clară a unor fapte întâmplate aevea. Autorul redă ceeace a văzut, luând atitudine critică faţă de societatea burgheză. Chiar atunci când nu foloseşte tonul memorialistic, povestind faptele la persoana treia, simţi totuşi că ceeace spune constitue un „document omenesc" *autentic* (de altfel, Jean Bart, pentru a accentua acest lucru, a adăugat chiar subtitlul *Documente omeneşti* la schiţa sa *La conferinţă* şi la întreg volumul *Datorii uitate,* în prima sa ediţie). Iţi pare uneori că autorul e mai mult un reporter literar care se mulţumeşte să ne prezinte oameni reali, întâlniţi de el în viaţă.

Totuşi, simţi în paginile sale participarea intensă a povestitorului care îşi aminteşte sau face însemnări despre oameni şi ar fi greşit să socotim opera lui Jean Bart drept o culegere de reportaje literare. Ca şi reporterul, el şi-a notat mereu în carnetele sale de însemnări documentul viu al vieţii. Munca lui de scriitor nu s'a limitat însă doar la atât. Abia după aceea, migălind cu răbdare, el a prelucrat cu grijă materialul cules din realitate, închipuind situaţii şi personaje veridice.

Jean Bart mânueşte cu măestrie *arta compoziţiei.* Nimic de prisos, nimic în minus. Faptele sunt înlănţuite şi gradate cu măestrie. Oricare din schiţele sale condensează un bogat material uman, pe care-l redă prin vorbe simple, necăutate; ficţiunea capătă sub pana sa evidenţa realităţii palpabile.

Afară de caracterul de reportaj al schiţelor sale o altă notă permanentă a scrisului lui Jean Bart e humorul. De aceea pare cu totul absurdă afirmaţia criticului burghez M. Dragomirescu că Jean Bart ar fi fost complet lipsit de simţul humorului. In schiţele sau nuvelele sale, J. Bart face, mai ales, apel la humorul amar şi incisiv, folosit pentru a pune în relief trăsăturile negative ale personajelor (de pildă: demascarea falsului patriotism al directorului prefecturii, Stelică Hâncu în nuvela *Datorii uitate*). Scriitorul foloseşte, totuşi, şi humorul colorat de simpatie, îndeosebi, pentru a pune în valoare trăsăturile pozitive ale personajelor, ca, de exemplu, în prezentarea lui Băditţa Gâlcă.

Jean Bart a învăţat dela clasicii literaturii noastre realiste arta de a cizela mereu frazele pentru a exprima cât mai clar şi mai evident ideea. N'a alergat după cuvinte „originale", „căutate" sau „fabricate", menite să ascundă vidul ideologic, lipsa de conţinut a operei. Dimpotrivă, urmând mereu tradiţia realistă, el a căutat şi a găsit cuvinte şi expresii care să redea — cât mai complet şi mai profund, — imaginea, ideea, sentimentul.

Dacă a introdus în literatura noastră lexicul lumii maritime, a fost doar pentru a putea să sugereze mai fidel imaginea vieţii pe care o zugrăvea. In felul acesta, *carena, pupa, babordul, randa, sifliile* etc., termeni din vocabularul marinăresc, şi-au găsit consacrarea lor literară datorită artei lui Jean Bart.

Stilul scriitorului e aproape lipsit cu totul de podoabe. Metafore puţine, epitete comune. Utilizează, însă, deseori comparaţia pentru a-şi concretiza şi sensibiliza ideia. De cele mai multe ori, foloseşte ca termeni de comparaţie imagini din viaţa marină, care apar chiar acolo unde nu te aştepţi: strigătele, înjurăturile, nechezatul cailor, huruitul trăsurilor de subsistenţă în timpul manevrei de câmp, le aseamănă cu *„mugetul mării în răscoala unei furtuni."*

Jean Bart a învăţat deasemeni dela marii clasici, mai ales dela I. L. Caragiale, măestria artistică de a găsi tonul potrivit în dialog. Ce bine ştie să prindă felul de a vorbi al diferitelor sale personaje! In schiţa *Fără permis de export*, şeful vămii, tip de birocrat al vechiului regim, vorbeşte un limbaj împestriţat de numeroase neologisme:

— *„Nu admit nici cea mai mică necurăţenie. Dacă voi găsi o urmă de murdărie, vă evacuez instantaneu din incinta docurilor."* Iar văcarii, care *„nu înţelegeau bine ultimele vorbe, rostite cu necaz de şeful vămii"*, îi răspund domol, în limbajul lor:

— *„Să nu fie cu bănuială... şi să ne iertaţi domnule şef de cuvântul cel prost... dacă omul, precum prea bine ştiţi, are nevoile lui de ieşire pentru sine, da mi-te o vită proastă care nu ştie a cuvânta..."*

In opera variată şi interesantă a lui Jean Bart, operă conţinând accente puternice de revoltă împotriva societăţii burgheze şi scrisă cu măestrie artistică, dragostea de patrie pulsează în fiecare pagină. Oamenii muncii din ţara noastră, care preiau critic tot ceeace este valoros în tradiţia trecutului, găsesc azi în opera lui Jean Bart un bun al lor, vrednic de atenţie şi dragoste.

I. CREMER

NOTA EDITURII

In transcrierea nuvelelor şi schiţelor din volumul de faţă s'au luat ca texte de bază ultimele lor ediţii tipărite în timpul vieţii scriitorului şi anume: Jurnal de bord, *ediţia a III-a, Viaţa Românească, 1921;* Datorii uitate, *ediţia a III-a, Ed. Casei Şcoalelor f. a. (? 1927—1928);* In deltă *— Tip. „Răsăritul", 1925;* Schiţe marine, *Cartea Românească, 1928;* Insemnări şi Amintiri, *Ed. Casei Şcoalelor, 1928. Colaţionarea cu ediţiile precedente a prilejuit descoperirea şi îndreptarea câtorva greşeli sau omisiuni în ediţia a III-a din* Datorii uitate. *Textele din* Anexă *au fost cuprinse numai în* Jurnalul de bord, *ed. I în ciclul* Schiţe marine şi militare *şi în* Datorii uitate *ed. I, în ciclul* Documente omeneşti, *— în afară de* Iapa căpitanului, *care a fost cuprinsă numai în* Schiţe marine şi militare *din* Jurnal de bord, *ed. I.*

Jean Bart a renunţat, cu timpul, la multe forme moldoveneşti, frecvente în scrisul său, la început. Cele pe care le-a menţinut şi mai târziu, ca dubluri ale formelor literare (să *şi* se, căţel *şi* căţăl, etc.) *au fost păstrate şi în ediţia noastră. S'au păstrat, de asemeni, terminaţia* ei, *alături de* ii, *pentru genetiv — dativul singular femenin, precum şi terminaţiile* e *şi* i *de plural aşa cum le utiliza autorul.*

In ediţia de faţă, nuvelele şi schiţele s'au grupat pe volume, în ordinea apariţiei acestora. Cu prilejul diferitelor reeditări, Jean Bart a schimbat tabla de materii, trecând unele bucăţi dintr'un volum în altul. Aici, bucăţile s'au aşezat în cadrul volumului în care au apărut ultima dată, în timpul vieţii autorului.

JURNAL DE BORD

JURNALUL DE BORD AL LUI JEAN BART

(FRAGMENTE)

Vouă,
dragi părinţi,
drept mângâiere

II

Pe mare, 2 August

Vântul se întăreşte mereu.

După miezul nopţii o furtună cumplită îşi deslănţue furia urlând fioros în jurul nostru; câteodată suflarea i se înmoaie şi atunci parcă geme într'o desperare răutăcioasă, înăbuşindu-şi furia pentru a isbucni iarăşi în mugete mai neînfrânate, mai pline de groază.

Mircea — o jucărie minunată — se rostogoleşte sbuciumat pe întinderea asta neagră şi sgomotoasă care se agită, se frământă din toate părţile formându-se în dealuri negre cu crestele albe de spumă, în văi adânci, adânci, fără fund, mutate în acelaş timp de la un loc la altul într'o goană fără sfârşit, într'un joc ameţitor, nebun, fără astâmpăr.

Incepe o ploaie rece, măruntă; simt răceala picăturilor ca nişte sfârcuri de bici plesnindu-mi obrajii. Pe bord nu doarme nimeni.

Comandantul nostru n'a închis ochii toată noaptea, stă pe comandă lângă ofiţerul de quart, învelit în mantaua de ploaie, controlează cercetător busola şi harta privind mereu în sus spre catarge.

Oamenii suiţi în arboradă[1] lucrează grăbiţi, cu ochii aproape închişi, biciuiţi de ploaie, cu poalele mantalelor fâlfâind în vânt; par nişte umbre negre ce se clatină atârnate la rând de vergile pe care se mişcă cu o iuţeală neregulată un amestec de degete încleştate ce strâng pânzele înfăşurându-le.

Sunetele argintii ale sifliilor de pe punte care îndeamnă la lucru, comenzile repetate, vorbele desperechiate, şoaptele nedesluşite care vin de sus din arboradă, se aud întrerupte de mugetul asurzitor al vântului, ce trece fluierând ascuţit prin macaralele prinse în colţul pânzelor scuturate.

Un amestec nedesluşit de sunete diferite, ca o muzică sinistră ce împrăştie fiori de groază.

Prin întunericul de nepătruns al nopţii, prin haosul acesta negru şi pustiu, câteva pâlpâituri luminoase scapără pe cer aprinzând o clipă colţul unui nour; şi în urmă o brazdă de foc taie drum unui fulger orbitor; un şirag de boabe sclipitoare spintecă văzduhul luminând în flacări vârfurile catargelor.

Iar bubuitul tunetelor, zguduind cuprinsul, se sparge în depărtări nevăzute, stingându-se în fundul pierdut al pustiului plin de întuneric.

Cu mâinile prinse în balustradă, cu genunchii îndoiţi, îmi ţin echilibrul mlădiindu-mi trupul după mişcările vasului.

O clipă ameţitoare, un vârtej pare-că îmi painjineşte ochii... îi deschid mari, cătând să despic în-

---

[1] Arboradă — întregul sistem de catarge şi vergi ale unei corăbii.

tunericul dinainte... simt o gădilătură în furca pieptului și un nod care se ridică înfigându-se în gâtlej, făcându-mă să înghit în sec... a!... cunosc : e începutul răului de mare — această veche și ciudată boală pentru care nu s'a găsit alt leac decât deprinderea, pentru unii, iar pentru alții, nimic.

Și plouă, plouă mereu ; minutele se scurg așa de încet, chinuitor de greu.

Intr'o gândire înceată și greoaie îmi analizez simțurile, cătând să-mi dau seamă de ce simt eu și cei din jurul meu : toate aceste suflete strânse la un loc în scoica asta zbuciumată de valuri, care scârție din toate încheieturile, în izbituri neregulate, vibrând ca un instrument muzical.

Hotărît, nu... nicio umbră de teamă nu poți întâlni pe chipul vreunuia, nicio șoaptă de desnădejde nu poți auzi, niciun fior de groază nu poți surprinde în toată mulțimea asta care se mișcă tăcută, făcându-și serviciile știute, fiecare la postul său în cea mai desăvârșită liniște — ori poate rușinea pe unii îi stăpânește atât de mult ștergându-le orice umbră de teamă.

Zăresc în provă[1] câțiva, culcați pe punte cu capetele răzămate de colacii de frânghie cătrănită : sunt gabierii [2] scoborîți din catarge, istoviți de oboseală, cu puterile sleite ; se odihnesc strângându-și picioarele goale sub poalele mantalelor ude de apă sărată.

Ploaia a încetat.

Omul de sus din gabie strigă cu glas puternic :

„Se vede o lumină albă în tribord“.[3]

„E farul de la Caliacra“, șoptește ofițerul de quart potrivindu-și binoclul în dreptul ochilor.

---

[1] provă — proră, partea dinainte a unei corăbii.

[2] gabier — marinar însărcinat cu manevrele în vârful catargelor.

[3] tribord — partea din dreapta a unei corăbii.

In fund, în depărtarea ştearsă, un punct mic, galben, licăreşte pâlpăind slab prin întuneric.

Noaptea începe a se risipi ; întunericul se desface din ce în ce mai mult, iar în fundul zării, la orizont, o pată galbenă ca de ceară aşa de trist răsare ridicându-se dintre crestele albe ale valurilor — răsăritul soarelui după furtună.

. . . .

XII

Pe mare, 29 August

. . . .

De trei zile suntem pe drum, spre ţară.

De mult a dispărut coasta *Asiei-Mici* rămasă în urmă, dormind înfăşurat în ceaţa deasă a toamnei.

Navigăm numai cu pânzele. O briză răcoroasă se furişează până în fundul cabinelor ; şi *Mircea* aplecat pe-o coastă, cu pânzele bombate, se duce ca săgeata pe luciul mării calme, sub cerul clar, albastru. Un cârd de marsuini [1] se întrec în mers cu noi; şi'n jocuri nebunatice se dau afund ca iarăşi să apară ca scuturi argintii lucind pe faţa apei.

Pe fund, toţi oamenii sunt veseli : ajungem azi în port... şi mâini e sărbătoare...

. . . .

„Se vede uscatul în prova“, strigă cu glas tare omul din gabie.

„Constanţa... Constanţa... ajungem“, şoptesc cătând cu toţi să prindă în zare o liniuţă neagră ce joacă tremurând în aerul străveziu la orizont.

Ne apropiem de coastă.

---

[1] marsuini — mamifer marin, asemănător cu delfinul.

E într'amurg ; spre asfinţit ceru-i aprins, şi în lumina de purpură a sării se poliesc pe boltă norii ce par lespezi de aur cu trepte înălţate. Iar soarele apune uitându-se înapoi spre portul ce rămâne mai lucitor şi mândru sub razele din urmă — aşa cum îl visăm s'ajungă în viitor.

Din largul mării, *Mircea,* bătrân dar mândru încă, se 'ndreaptă spre uscat şi sboară cu pânzele întinse, dorind s'ajungă în port.

Pe sus pluteşte lin, cu aripele obosite, o pasăre grăbită : se întoarce spre ţărm la cuib ca să se culce.

Suntem aproape. Pe chei se vede lumea sosită să ne aştepte : batistele se mişcă în aer urându-ne *bunăvenire !...*

Iar flamura lui *Mircea,* din vârf dela catarg, răspunde fluturându-şi culori în vânt, şi în jocul ei prin aer se apleacă şi se 'nalţă de pare că salută pământul ţării noastre...

Constanţa, 1896

(Din *Jurnal de bord,* ed. III).

Schițe marine

MOARTEA PILOTULUI

Era o zi de Iulie, căldură înăbușitoare.

Vreo două vapoare de marfă, acostate la cheiul vechi de piatră, își prăjeau la soare trupurile uriașe îmbrăcate în table negre de fier..

Pe la amiază, pavilionul dela căpitănia portului, lăsat jos, arăta că e ora repausului.

Hamalii încetaseră lucrul și, lungiți pe movilele de cărbuni, dormeau trudiți.

Coșurile de încărcat se odihneau și ele, goale, răsturnate alături.

In șirul de cafenele, ce se țin lanț una de alta în lungul cheiului, lumea sta la umbră în jurul meselor. Unii își deșertau paharele de sirop răcoritor, iar alții își sorbeau filosofic cafelele.

La cafeneaua piloților, în fața debarcaderului, *Barba-Spiro,* cel mai bătrân pilot din port, sta la umbră ținând în colțul gurei țigareta lui, făcută dintr'un ciolan de picior de iepure și urmărea a-lene, cu ochii pe jumătate închiși, fumul ce scăpa în rotocoale albăstrii.

Era foarte bătrân *Barba-Spiro ;* ținea minte de mult. din'nainte de a fi orașul zidit. De pe când erau numai niște colibe de stuf, în toată întinderea ostrovului și a

mlăştinilor de o parte şi de alta a Gurei Dunărei până în mare. Multe povestea moşneagul, dar nu pe toate.

Se zicea de unii că în locul unde este acum portul Sulina, nu cu multă vreme în urmă, era cuib de piraţi, care jefuiau vasele ce se apropiau de gurile Dunărei.

Şi mulţi numai astfel îşi explicau începutul averilor unor bătrâni bogătaşi din port.

Lui *Barba-Spiro* însă îi plăcuse să trăiască bine, şi nu avea bani strânşi.

De doi ani era la pensie ; îl sfătuise doctorii să se lase de meserie. Era şi vremea ; suferea de inimă.

Viaţa sbuciumată a piloţilor, grija ce o au în conducerea vaselor încărcate, atenţia vecinic încordată, emoţiile dese şi reumatismul, fac pe cei mai mulţi să-şi termine meseria sdruncinaţi şi bolnavi de inimă.

Deşi primea regulat pensia, bătrânul nu se putea desvăţa de viaţa lui obicinuită din vremea tinereţei.

Din faptul dimineţei, de cum prindea a se deştepta viaţa în port, el era în picioare. Şi o lua încet de-a-lungul cheului, cu spinarea înconvoiată, cu genunchii îndoiţi, cu ţigareta în colţul gurei.

Se oprea la fiecare vapor, se uita lung, cercetător, şi pleca înainte urmându-şi inspecţia.

Nu se petrecea nicio mişcare în port ca să n'o afle el.

Cum sta uneori la masa cafenelei, se scula în picioare, îşi punea mână straşină la ochi şi căta lung şi ţintă spre largul mării.

De cum prindea să răsară câte-un punct negru pe fundul albicios al zării, nu-şi mai lua ochii până ce punctul acela nu se desprindea bine în larg, luând forme regulate, răsărindu-i catargele şi coşul.

Fluierul ascuţit şi repetat al vreunui vapor, ce avea să facă manevră în port, îl făcea să tresară.

Se scula încet dela locul lui, mergea la marginea

cheiului și cu aerul unui examinator sever, observa manevra vasului în cele mai mici amănunte.

Câte odată se enerva, își ducea mâna la coaste să-și potolească bătăile repezi ale inimii : i se părea că nu-i bine ; își strângea pumnii și mormăia înăbușit câte o înjurătură.

Când îi plăcea manevra, fața i se lumina și zicea în gura mare : *„Bravo, căpitane, bravo!..."*

Trăia din viața portului, lua parte cu tot focul inimei la mișcarea lui.

Părea că și mersul vaselor și izbirea cadențată a valurilor și întreaga mișcare din port mergeau în același tact cu bătăile inimei lui.

Și tocmai târziu sub seară, când prindea a se polei vârfurile trestiilor și soarele, roșu aprins, se stingea înnecându-se în adâncul apei, bătrânul pleca domol, cu pași măsurați, spre casă.

Și uneori, în liniștea miezului de noapte, când tot portul dormea obosit și nu se auzea decât pleoscăitul cadențat al valurilor lovite de chei, bătrânul o lua încet-încet de-a-lungul digului vechi de piatră, ce ca un șarpe uriaș se târăște în mare, având în cap ochiul roș al farului.

De vreo două zile *Barba-Spiro* se simțea slab de tot; o tusă seacă îl înăbușa.

Asta nu-l împiedeca de a fi vecinic la postul său.

Tăcut, ca lângă un prieten vechi și drag cu care se 'nțelegea de minune, sta pe mal vrăjit de glasul valurilor pe care îl asculta întruna, de atât amar de ani.

Cu drag urmărea valurile, care alunecau în bătaia soarelui, până departe, lăsând o dungă albicioasă în nemărginirea albastră a mărei.

O adiere dulce de vânt răcoritor începuse să sufle

dinspre larg; bătrânul își ridică încet șapca, ațintindu-și ochii spre fundul îndepărtat al zărei.

O pată albă se desprinsese la orizont și creștea, în lumina soarelui, din ce în ce mai mare.

Era o corabie cu pânzele întinse, ce se apropia de port.

Bătrânul își trecu încet mâna prin părul lui alb, în care vântul se juca nebunatic.

A... ce cunoștință veche îi era vântul acesta, ce bine îi știa el nebuniile lui înșelătoare!

De câte ori nu-l aștepta ca pe un prieten bun, de ajutor, când îi umfla pânzele însuflețindu-i corabia ce despica valurile alunecând ca o pasăre în sbor cu aripele întinse.

Și de câte ori nu-l blestemase, când își cerca puterile cu dânsul, deslănțuindu-și furia asupră-i.

Corabia se apropiase de tot: intrase în apa liniștită a canalului.

Era o corabie mare, frumoasă, cu trei catarge.

Bătrânul o privea cu drag cum se apropia, mândră, cu toate pânzele umflate, tăind ușor apa ce aluneca pleoscăindu-i cadențat coastele ei rotunde.

Trei fluierături ascuțite îl făcură pe moșneag să tresară. Işi întoarse capul înapoi: era un remorcher.

In acelaș timp o fluierătură puternică răsună lung, și trupul uriaș al unui vapor de marfă încărcat, ce venea în jos cu toată viteza, se ivi de după cotul canalului.

Bătrânul se ridică dela locul său, apropiindu-se de mal.

Vaporul cu greu își putea micșora viteza, trebuia să se ferească făcând loc remorcherului și corăbiei care înainta mereu cu pânzele întinse: avea să privească la o manevră grea, asta îl interesa cu patimă.

Remorcherul repetă iarăşi trei fluierături ascuţite; vaporul ferindu-se ca să-i facă loc, veni drept în faţa corăbiei.

O fluierătură puternică, desperată, răsună atunci.

Mulţimea grămadă pe chei căta cu groază; toţi ochii erau aţintiţi la cele două vase, care trebuiau să se ciocnească neavând vreme să mai abată.

Bătrânul, ce urmărea de pe chei toate mişcările, scrâşni nervos din dinţi şi un: *„pasto diavolo"* îi scăpă printre buze: pilotul dela vapor greşise manevra.

Şi el, cu ochii ieşiţi din orbite, căta ţintă, muşcându-şi buzele, pe când cu mâna îşi potolea bătăile grăbite ale inimei: aştepta...

Când într'o clipă, ca prin farmec, toate pânzele fură lăsate şi se auzi răsunând comenzile desperate, iar vasele ajunse unul în faţa altuia — bătrânului, cum sta înmărmurit, ţinându-şi răsuflarea, i se păinjiniră ochii, genunchii i se muiară; el întinse deodată mâna să caute un sprijin, dar se împletici şi căzu mototol fără simţire...

Şi vasele nu s'au ciocnit; lin, trecură la o palmă unul pe lângă altul, fără a se atinge.

Lumea se făcuse roată în jurul trupului gârbovit şi uscat, care zăcea pe chei, neînsufleţit.

... Iar vântul dinspre largul mărei, se'ngrămădea şi el, făcându-şi loc prin mulţime, ca şi un vechi şi bun prieten, adiind uşor, îi mângâia fruntea răsfirându-i pletele şi barba lui albă...

1897 Sulina.

(Din *Jurnal de bord*, ed. III).

RĂTĂCIT

Era pe la amiază ; o linişte adâncă stăpânea satul tăcut şi uitat printre mlaştinile acoperite de stuf auriu. Colibele sărăcăcioase ale pescarilor, înşirate la rând, acopereau limba de pământ prelungită de la gura *Sf. Gheorghe* până departe spre larg, unde se pierdea dunga albicioasă a Dunării în nemărginirea albastră a mărei.

Departe, tocmai în coada satului, era coliba lui *Moş Simion ;* tupilată sub coperişu-i ţuguiat de papură, mai pustie acum decât întotdeauna.

De o săptămână şi mai bine, de când moşneagul îşi îngropase singurul fecior pe care-l avusese, uşa colibei n'a mai fost deschisă. Tot timpul umblase bătrânul aşa, rătăcit prin vecini şi pe la cârciume, ca să-şi mai înnece amărăciunea care-i umplea inima şi să uite jalea ce-i chinuia mintea.

Mereu repeta desnădăjduit: *la ce bun rămăşiţa asta de zile care mi-a lăsat-o Dumnezeu !*

Grecu, care avea pescăria în arendă, l-a iertat câteva zile, pe urmă i-a cerut să-şi urmeze meseria că altfel nu-i mai dă făină. Bătrânul s'a întors iar la barca lui, rămasă părăsită pe mal în bătătura colibei.

Ce era de făcut! Trebuia să se hrănească cât mai avea de trăit...

După ce şi-a cercetat barca, a dat-o la apă, i-a potrivit catargul şi apucând amândouă lopeţile a plecat oftând din adâncul inimei — de mult timp nu mai plecase bătrânul aşa singur la pescuit...

O adiere dulce de vânt, care venea dinspre largul mărei, răcorea fruntea pescarului şi se juca nebunatic printre viţele lui de păr cărunt. Şi suflarea acea uşoară de vânt, înfiora faţa străvezie a mărei, tăiată de urmele bărcilor mici şi negre, cu pânzele umflate, ca nişte păsări cu aripile întinse, care sburau la larg departe, spre locul de pescuire, cale de opt mile dela mal.

Intrecându-se în goană, tot câte doi pescari în fiecare barcă, treceau unii pe lângă alţii, vorbind şi cântând în gura mare; iar vântul, le culegea sunetele glasurilor ducându-le înainte, până le pierdea frânte în golul nesfârşit al depărtării.

— *Greu, greu de tot singur, Moş Simioane,* îi strigă unul din fundul bărcii, *noroc bun!*

— *Să dea Dumnezeu,* îi răspunse cu jumătate glas bătrânul, care sta pierdut pe gânduri, strângând cu amândouă mâinile lopata pe care-o ţinea drept cârmă.

Ajunsese aproape de locul unde erau înşirate cârligele pentru nisetri şi moruni, când a prins el de veste că din spre asfinţit se înălţase un nouraş alburiu, arcuit pe bolta limpede albastră a cerului.

Vântul îşi schimbase repede direcţia şi sufla acum dinspre coastă, din ce în ce mai însufleţit.

Cunoştea el semnele acele; era un grăunte de furtună care se apropia văzând cu ochii. Celelalte bărci se depărtaseră de mult, gonind spre ţărm.

Bătrânul, văzând bine că nu mai este chip să meargă drept împotriva vântului, care se întărea mereu suflând

dinspre uscat, trecu uşor colţul pânzei în celalt bord al bărcei.

Şi pânza se umflă sbătându-se, ca însufleţită, sub loviturile vântului, pe când barca aplecată pe o coastă zbura ca săgeată.

Pe sus, venea tot mereu norul acela ; mai aproape, tot mai aproape, până se sparse, cu ropot, într'o ploaie repede şi deasă. Picăturile mari şi reci, după ce-l orbeau biciuindu-i faţa, se scurgeau în barba încălcită a moşneagului.

Marea, răsvrătită repede, îşi începuse jocul ei neastâmpărat. Şi barca mică, uşoară ca o bucată de plută, aci se ridică în sus pe creasta albă de spumă a unui val, aci alunecă în jos, afundându-se ca într'o prăpastie.

Bătrânul, sta liniştit, cu mânele încleştate pe lopata cu care ţinea cârma, *guvernând la val* cu ochii ţintă înainte, întâmpinând valurile şi potrivind mersul sbuciumat al bărcei.

Pânza se sbătea prinsă de catargul îndoit sub vânt, — nu s'auzi de cât o trosnitură seacă ; şi catargul se frânse în două. Pânza nemaiţinându-se, căzu în jos tremurând şi prăvălind barca pe coastă. O înjurătură scăpă printre dinţii bătrânului. Intr'o clipă îşi smulse cuţitul de la brâu şi tăie sfoara care ţinea colţul pânzei. Pânza rămase liberă, o şi smuci vântul repezind-o în goana lui nebună, barca se îndreptă iarăşi la loc.

Atunci, el apucă amândouă lopeţile şi începu să tragă cu toată puterea ; dar îi era zadarnică încercarea, căci nu putea înainta împotriva vântului care-l târa înapoi spre larg.

Scrâşnind, turbat de necaz, se lupta încăpăţânat moşneagul, trăgând din răsputeri, şi încordându-şi

brațele lui noduroase își lăsă pe lopeți toată greutatea trupului său gârbovit.

In fierbințeala luptei un gând dureros îi scăpără prin minte: „Unde-i fecioru-său acum, să-i dea ajutor cu brațele lui vânjoase..."

...Şi lupta asta așa de nepotrivită, marea parcă anume bătându-și joc de slăbiciunea lui îl amețea aruncându-i în obraz stropii valurilor care fierbeau clocotind în juru-i.

Capul bătrânului ardea în flăcări. Ca să-și mai răcorească fruntea acoperită de sudoare, își trase căciula pe ceafă, dar vântul care sufla mânios i-o smulse într'o clipă, aruncând-o în jocul valurilor.

Zăpăcit de ropotul vijeliei, cătând numai înainte pentru a se strecura printre stâncele acele spumegătoare, pierduse din vedere țărmul către care trebuia să meargă.

Şi acum, cu puterile sleite, se oprise desperat în loc; cu capul gol, cu părul în vânt, căta cu groază în juru-i să poată zări în vreo parte dunga țărmului înegrind orizontul.

Dar, nimic... nimic pe toată întinderea pustie a apei albastre-sinilii pătată numai de umbra norilor care alergau nebuni pe bolta sură a cerului. Nu mai putea ști încotro era uscatul.

Ce era de făcut? Rămas jucăria valurilor, la voia întâmplării, privea aiurit departe, tocmai în fundul nedeslușit al zării, acolo unde bolta cerească se sprijină parcă pe vârfurile albe ale valurilor.

Vântul își înmuiase suflarea. Se mai liniști, încălzit de speranța că vreun vapor care ar trece pe-aproape l-ar putea zări. Işi scoase haina încet și-o prinse ca semnal de catargul pe jumătate rupt.

Istovit de oboseală, se lăsă în fundul bărcii, moale

ca ceara, și chinuit amar de lupta gândurilor ce se încinsese în mintea lui turburată.

Un cârd de goëlanzi, plutind prin spațiu, se rotea ținându-se mereu deasupra bărcii rătăcitoare.

Și bătrânul, cu ochii țintă, urmărindu-le sborul, își încrețea fruntea vrând să-și alunge din față o imagină urâtă, rămasă de demult în mintea lui. Dar, nu putea să scape, imagina îl chinuia răsărindu-i din ce în ce mai limpede și mai vie.

De atâta vreme, și ce bine își aduce aminte de cadavrul pe care l-a întâlnit plutind printre valuri, sfâșiat de goëlanzii care se sbăteau în jurul lui cu aripele întinse, cu ciocurile deschise amenințătoare... Dacă ar pieri de sete și de foame, ar ajunge și el tot așa... și bătrânul se înfioră, tresărind ca dintr'un vis urât.

Umbrele serei începuse a împânzi orizontul cernit, vântul căzuse cu totul ; numai valurile mari, greoaie, se mai legănau încă în liniștea largului mărei.

Iși simțea limba uscată în gură și buzele îi ardeau ca focul, începuse setea să-l chinuiască. Se culcă pe pântece muindu-și buzele în apa de ploaie strânsă în colțul bărcii ; dar se ridică îndată, ștergându-se repede cu mâneca dela cămașe ; apa de ploaie era amestecată cu stropi de apă sărată a valurilor.

Se lungi pe fundul bărcii, cu fața în sus, cu pumnii sub cap, cercând să-și potolească gândurile.

Intr'un târziu, închise ochii voind să adoarmă, dar deasupra capului i se părea că plutesc, desfășurându-se, vederi felurite și un gând de moarte îi frământa mintea. Nemaiputând suferi, deschise ochii mari cătând înfiorat în jurul său.

Bolta cerului se limpezise peste tot, și în creștetul ei lucea luna încremenită, așa de galbenă și de plină, despicând cu o dâră de lumină nemărginirea neagră a apei.

Nu putu aţipi nicio clipă, sta deştept, stăpânindu-şi răsuflarea, îşi ascultă cu frică bătăile inimei, iar gândurile ca într'un haos întunecos i se încrucişau cu o iuţeală ameţitoare.

Toată viaţa-i tristă, monotonă, i se desfăşura pe dinainte. Intâiul gând i se opri la fiu-său, îngropat de câteva zile ; i se părea că vede smulsă şi aruncată în lături crucea albă de lemn, lucrată de el, şi movila aceea de nisip amestecat cu sfărămături de scoici colorate, era răscolit... încet şi în lumină i se arăta satul, coliba aceea tupilată în care s'a trezit... sărăcia, necazurile şi mulţumirile pe care le avusese... malul acela sterp şi nisipos unde era cimitirul satului, şi parcă îşi vedea femeia cu o mână straşină la ochi şi cu cealaltă făcându-i semn să vie la ea... şi toate, toate i se înşirau într'o jale mută, chinuitoare.

Ce noapte groaznică, până a prins a miji zorile !

Şi cum sta cu ochii pironiţi în fundul zării unde se întindea mereu o pată roşă-aurie poliind faţa apei, acelaşi gând de moarte îi îngheţa simţirea : ce va face toată ziua... şi mâine... şi poimâine... ?

Gâtlejul uscat de sete, pântecele care ţipa de foame, şi ţărmul tot nu se zăreşte şi nicio pânză nu albeşte la orizont, nicio urmă de fum de la vreun vapor nu se poate străvede pe toată întinderea goală a mării.

Ca să-şi mai înşele foamea, începu să mestice tutunul pe care-l avea la el. Se lungi apoi iar cu trupul scăldat în ploaia caldă a razelor de soare şi rămase aşa cu ochii închişi, cu buzele arse în friguri, pierzându-se într'o gândire tot mai înceată, mai nedesluşită, până i se topiră simţurile într'o amorţeală greoaie : căzuse într'un somn adânc.

...Şi cum sta el, cu ochii strânşi, dormind cu faţa în sus, întins pe fundul bărcii aceleia mici şi negre, părea

culcat într'un sicriu care plutea la întâmplare, rătăcit pe luciul pustiu al apei întinse, fără margini...

Când şi-a venit bătrânul în fire, era pe nişte saci de pe puntea unui vapor englez de comerţ, care-l luase întâlnindu-l în drumul spre Sulina.

Trecuse departe de Sf. Gheorghe, că abia se mai zărea turnul farului ca un punct negru, pierdut la orizont.

Acolo era satul lui ; pe malul acela sterp şi nisipos, acolo se stinseseră toţi ai lui, şi cât de singur şi amărît era acum la vreme de bătrâneţe.

— Şi o îndoială dureroasă se închegă în mintea bătrânului, pe când buzele-i uscate şopteau în neştire : *la ce bun rămăşiţa asta de zile ce mi-a lăsat-o Dumnezeu !...*

1897 Cotarleţ

(Din *Jurnal de bord,* ed. III).

ȘOIMUL

Căpitanul își cumpărase șoimul dela un turc din Bender-Eraclia, un orășel de pe coasta Anatoliei. Mergea cu el adesea la vânat. Până sălta prepelița, îl ținea legat cu o sfoară de picior ; când vedea vânatul, îi da drumul.

Șoimul pleca în sbor, despicând aerul ca o săgeată, își înfingea ghiarele în păsărica de pradă care se sbătea desperată până cădeau rostogolindu-se împreună în iarbă.

Atunci i se scotea dintre ghiare prada care de multe ori se găsea încă vie, cu penele sbârlite, cu ochii mari și ciocul deschis.

Pe bord îl ținea într'o colivie.

Ce trist era nefericitul prizonier când părăseam vreun port !

Când ne pierdeam în largul mărei, când nu se mai auzeau ciripirile păsărilor de uscat, când pământul, cu viața lui plină și bogată rămânea departe în urmă ca un punct negru, atunci începea grozavul chin al bietului prizonier din colivie.

Ne depărtam în ziua aceea de frumoasele coaste ale Asiei-Mici.

De patru zile eram în largul mărei; bolta cerului,

de un albastru șters, era pătată de nori albi ca niște grămezi de fulgi, ce-și muiau marginile în apa albăstrie a mărei, clătinată de valuri greoaie și leneșe.

Șoimul trist, abătut, părea că doarme.

Zăcea cu ochii închiși, cu o ghiară rezemată în gratiile coliviei, ținea capul ascuns în penele lui sure și sburlite de stropii valurilor.

Era miezul zilei. Căldura chinuitoare, vederea aceleiași și iar aceleiași nemărginiri pustii de ape, sfârșește prin a-ți naște o plictiseală fără seamăn: acel sațiu obositor care-l produce drumul mai multor zile de mare.

Toți dormeau, afară de oamenii din bordul de serviciu.

Un soldat se apropiase de colivie:

Era un băiat mic, oacheș, cu bonetul așezat pe ceafă, cu gâtul gol, cu obrajii arși de soare și de vânt.

Rezemat de manivela unui tun, privea înduioșat la șoimul care se scutura de praful de cărbuni ce ieșea în vârtejul fumului pe gura coșului.

Un alt soldat mai sdravăn, bine legat, cu mustața răsărită, se apropiase; erau amândoi din acelaș sat.

„...Tânjește săracul! dar ce te gândești, bre; i-i dor de locul lui. Ce ar mai sbura el, mamă! să se vadă iar slobod“.

Tăcură amândoi; aceleași gânduri îi munceau.

Intorși cu fața la asfințit, priveau cu jale, cătând parcă ceva scump, într'acolo, peste pustiul nemărginit de apă.

„Măi Niță, mâni îi Sântă-Măria, hramul bisericii din sat dela noi. Așa-i, bre? Și noi pe ce parte a lumei sântem...? Hei! așa te poartă armata, măi, și mai cu seamă când cazi în flotilă...“

Tăcură iarăși. Rămași pe gânduri, își urmau fiecare în tăcere firul amintirilor.

Cel mai înalt se depărtă încet, răsucind între degete o foiță de țigară.

Celalt rămase pe punte lângă colivie, singur, cu ochii pironiți pe luciul valurilor ce, în goana lor nebună, se pierdeau departe în largul pustiu al mărei.

La ce visa el oare?

Departe, departe de tot, în spre apus, pe fundul albăstriu al cerului, o pată lucitoare flutura în bătaia soarelui. Și pata aceea creștea tot mai mare, tot mai aproape, urmată de umbra ei ce alerga tremurând pe fața mărei.

Era un stol de rândunele; o caravană zburătoare în drumul lung spre țările vecinic scăldate de soare, cu cerul pururea albastru și fără nori.

Pierdut într'o visare tainică și dulce, soldatul urmărea cu privirea stolul acela de rândunele, care venea dinspre apus; parcă aștepta să-i aducă o veste din țara lui.

...Și ce departe era țara lui, ce dor îl prinsese de țară, de vatra satului, de care se deslipise de trei ani de zile!

„Dar ce ai rămas așa cu ochii la cer, măi Niță?“ îl întrebă un soldat ce abia ieșise pe punte.

„Vine toamna, mă camarade, de s'au pornit așa rândunele la drum“, răspunse el ca trezit din somn.

Șoimul în colivie se deșteptase; însuflețit își scutura capul semeț și ațintea ochii mari, străbătând cu privirea lui ageră înălțimile.

Cu o lăcomie nespusă el pândea stolul acela de rândunele, care plutea legănat.

Cu ghiarele încleștate sălbatic în gratiile coliviei, cu pliscul deschis gata să sfâșie, șoimul se zbătea turbat într'o parte și alta căutând scăpare.

Il deșteptase dorul de viață, îl chinuia avântul spre înălțimea norilor.

Câţiva soldaţi, strânşi în jurul coliviei, priveau cu milă la el cum se zbătea între gratii. Oare nu erau şi dânşii părtaşii aceleiaşi soarte? Şi cu dorul în inimă se uitau când la şoim când la pata aceea neagră care plutea pe cer fluturând tot mai mică, mai departe, tot mai departe, până se pierdu, înnecată în lumină, pe fundul albastru străveziu al cerului de miază-zi.

Şoimul nu se mai potolea; cu ciocul plin de sânge, cu o ghiară desprinsă, se zbătea într'o frământare nebună.

Nu trecuse mai mult de o oră, când un soldat veni să-mi spuie că şoimul murise.

Il trimisei să raporteze căpitanului.

In jurul coliviei soldaţii se adunaseră grămadă.

Unii râdeau, făcând glume; altora le era milă de pasărea care zăcea cu ciocul sângerat, fără suflare, cu ochii mari ţintă la orizont.

„S'a omorît singurel de inimă rea. Dar ce te gândeşti, săracul! când s'a văzut că nu-i chip de scăpare...“ zicea soldatul acela mic şi oacheş, cu gâtul şi cu obrajii arşi de soare.

Şi printre buze îi scăpă un oftat, care îl şi culese vântul ce trecea nebun fluierând prin macaralele din colţul pânzelor umflate care mânau vasul într'o legănare leneşă, greoaie...

Pe mare, 1889.

(Din *Jurnal de bord*, ed. III).

SINGURA

Era vecinic tăcut satul acela de pescari pierdut de parte pe malul mărei; dar mai pustiu și jalnic părea acum spre toamnă, când se găteau și berzele să plece în lunga lor călătorie.

Nourii alergau nebuni pe bolta sură a cerului și pete negre se formau sub ei, pe marea albastră sinilie care se frământa izbindu-se în clocot de malul nisipos și sterp.

Doi plopi — singurii în tot satul — din dreptul bisericuței văpsită în verde, se văitau îndoiți spre pământ de vântul ce mugea turbat dinspre largul mărei.

In bătătura caselor tupilate sub coperișele de stuf, câteva femei cu mânele strașină la ochi, cătau lung, cercetător, departe în zare.

Pe întinderea nemărginită a mărei câteva puncte negre se iveau ridicându-se pe crestele albe ale valurilor și apoi se pierdeau iar coborînd în golul ce-l făceau valurile în jocul lor nebun și zbuciumat.

Erau bărcile mici și negre ale pescarilor ce se duceau la plasele și cârligele așezate departe în mare.

Ce dimineață urâtă era în ziua aceea !

Fâlfâituri dese de aripi se auzeau din când în când :

berzele își părăseau cuiburile de stuf, pregătindu-se de drum.

După ce s'au strâns toate înălțându-se grămadă, una câte una și-au luat locul la rând în șirul lung ce s'a pornit în mers întins, plutind prin înălțime.

Numai una, o singură barză mare, bătrână, rămase jos cu gâtul întins înainte, mișcând mereu ciocul deschis.

Sta locului, privind cu ochii mari, țintă, la șirul care se pierdea în depărtare, plutind ușor ca o panglică neagră, întinsă în spațiu, sub bolta cerului înourat.

Sărmana!... avea o aripă tăiată.

Mai făcu o ultimă sforțare desperată; își desfăcu singura aripă ce-o avea: un fâlfâit grăbit, întrerupt, și se înălță o clipă, căzând apoi într'o coastă pe coperișul bisericei.

Ținându-și aripa încă întinsă, rămase acolo cu pliscul în sus, zăcând așa singură, stingheră, cătând cu jale la cei ce o lăsau...

Copiii, adunați la jocuri nebunatice în bătătura bisericei din sat, adesea o lua la țintă lovind cu pietricele sărmana pasere care zăcea părăsită cu ciocul ascuns sub singura-i aripă; și uneori, când pe deasupra trecea în sbor spre mare vreun cârd de călători, ea se deștepta și, ridicându-și capul, căta cu gâtul întins înainte, spre orizont departe, până ce nu se deslușea liniuța aceea neagră care se pierdea tremurând ușor prin zarea plumburie dinspre miază-zi...

In deltă, 1898

(Din *Jurnal de bord*, ed. III).

DUPĂ FURTUNĂ

Sus la far, se leagănă încă molatic în aer semnalul care arată că e timp rău pe mare.

Fusese furtună ; de patru zile niciun vapor nu intrase în port ; valurile încă nu se potoliseră.

Pe cheiul vechi de piatră, unde altă dată clocotea zgomotul și mișcarea, azi e liniște de cimitir, o tristeță mută stăpânește tot cuprinsul cheului.

Aci, un grup de hamali, fără lucru, triști, zdrențuroși ,stau a lene cu pipele între dinți, privind cu jale prin rotocoalele albăstrii ale fumului în largul depărtat al mărei ; dincoace, grupuri de negustori, agenți din port, privesc cu grijă spre fundul plumburiu al zărei.

Femei, pe fețele cărora se vede spaima și grija, ținând copii de mână, se plimbă nerăbdătoare cu ochii plini de lacrimi ; sunt soțiile marinarilor așteptați.

Toți se mișcă în tăcere ; niciun sgomot omenesc nu turbură sfințenia acestei jale mute, ce parcă plutește deasupra limbei de piatră care înaintează în mare.

Iar marea nebună, parcă anume bătându-și joc de slăbiciunea omenească, în hohot clocotitor își isbește valurile sgomotoase de cheul bătrân, spălându-i în

răstimpuri mușchiul prins pe lespedea de piatră înegrită de vremuri.

O mișcare se face prin mulțime, toți sunt în picioare cu ochii țintă la orizont.

— *Se vede!... se vede!... e un vapor!...*

Departe, departe de tot, în fund acolo, unde marginile zdrențuite ale norilor se împreună cu vârfurile înspumate ale valurilor, acolo unde parcă se sprijină bolta cerească, se ivește un punct mic, negru, pierdut în zare.

Nerăbdătoare se mișcă lumea pe cheu, așa în neștire, întrebându-se unii pe alții fără a afla nimic. Fețele tuturora încep a se lumina, femeile își șterg ochii de lacrimi, pentru a vedea mai bine punctul acela negru, care crește coprins în zare din ce în ce mai mult.

Turcii dela corăbiile din port, suiți în catarge, privesc spre largul mărei.

E un vapor — dar care?

Fiecare se simte încălzit de speranța că e acel pe care îl așteaptă.

Mereu se face mai mare punctul acela răsleț. Un pilot care privește cu ocheanul, strigă în gura mare:

— Are coșul alb... e *Principesa*.

— Vine! *Principesa!...* se aude din toate părțile.

O femeie îmbrobodită cu un șal vechi, ținând un copilaș de mână, își șterge grăbită ochii de lacrimi și cu mâna își apasă pieptul să-și potolească bătăile răpezi ale inimei.

— *Uite... vezi că vine tata* — și ridică în brațe copilașul, care cu mânuțele întinse cătă neștiutor, gângăvind drăgălaș: *ta-ta.*

Punctul se preface într'o pată neagră desprinsă din zare, se vede tot mai bine, mai aproape, tot mai aproape, cum înaintează acea jucărie minunată.

Aci înălțându-se pe vârful înspumat al unui talaz,

aci prăbușindu-se ca într'o prăpastie în golul ce-i fac valurile în jocul lor nebun.

Principesa aluneca încet, lovindu-se la fiecare pas de valurile care năvălesc pe rând, culcând-o pe o parte și pe alta ; iar în urmă-i, se târăște ca un șarpe prins de vârful coșului, fumul ce în rotocoale negre gonite de vânt se pierde departe, în largul pustiu al mărei.

Iată, acum se văd bine oamenii care se mișcă pe punte, se pregătesc pentru sosire.

Căpitanul e la postul său cu ochii țintă înainte, timonierul e la roata cârmei, bucătarul, cu șorțul alb dinainte și cu scufia în cap, a ieșit și el în ușa bucătăriei să vadă portul.

Mulțimea de pe cheu începe a flutura pălăriile și batistele în aer.

Femeia își lăsase copilul jos, și desfăcuse șalul scuturându-l în bătaia vântului — o văzuse — un marinar ce sta în prova, cu capul gol, cu pipa între dinți, cu o mână ținându-se de ancoră, cu cealaltă își ridicase șapca fluturând-o în aer.

Cum a intrat în apa calmă a portului, ca prin farmec, *Principesa* și-a potolit mersul ; liniștită, mândră, alunecă acum tăind încet apa ce se prelinge pe coastele ei, îndepărtându-se în curbe largi care plioscăesc în cadență cheiul vechi de piatră.

— *Funda!* răsună vocea căpitanului. Și ancora se rostogolește c'un zângănit sălbatic, târînd lanțul după dânsa în fundul apei, care clocotește în locul acela împroșcând cu stropi până departe.

Lumea nerăbdătoare se îngrămădește la debarcader.

Unii, privesc îngroziți la coș, pe care se văd pete : urmele lăsate de stropii valurilor.

Principesa e acostată lângă cheiul care clocotește, ca și altădată, de sgomot și mișcare.

Portul reînvie însuflețit de o lume care roiește în

sus şi în jos, sgomotul asurzitor al maşinei de descărcat, strigătele hamalilor ce cară marfa, toată mişcarea şi hărnicia asta readuce portul la viaţa-i obicinuită, plină şi bogată.

Şi'n mulţimea asta care se frământă grăbită, se mişcă mânată de nevoile vieţei, femeia îmbrobodită cu şalul vechi, zâmbeşte printre lacrimi, cătând cu drag la soţul ei, un marinar tânăr ce strânge în braţe copilaşul drăguţ care gângăveşte cu atâta gingăşie: *ta-ta.*

— *Era să nu-l mai văd drăguţul.* Scuturându-şi pipa de scrum, un marinar bătrân spunea la câţiva oameni ce se oprise cătând înduioşaţi:

— De doi ani îs luaţi sărmanii... bietul copilaş era să rămâie fără tată... e hei!... pe mulţi taţi i-a înghiţit marea şi câţi orfani şi câte lacrimi n'a lăsat pe lume!...

Iar marea nebună, parcă anume bătându-şi joc de slăbiciunea omenească, cu acelaş hohot clocotitor, îşi izbea valurile sgomotoase de cheiul bătrân, spălându-i în răstimpuri muşchiul prins de lespedele de piatră înegrite de vremuri...

Constanţa, 1898 (în ed. I: 1897)

(Din *„Jurnalul de bord", ed. III)*

DATORII UITATE

DATORII UITATE

Cu trenul de dimineaţă D-na Corbu plecase, chemată printr'o telegramă de tatăl ei, care se afla bolnav la Iaşi.

Petre Corbu, care-şi petrecuse soţia până la gară, se întorcea pe jos în oraş, singur, necăjit. La capătul şoselei se opri o clipă, parcă-i era urât să se întoarcă acasă. Cum n'avea oră de curs la liceu în dimineaţa aceea, se îndreptă agale spre port; voia să scape de grija care-l stăpânea.

Din capătul şoselei apărea întreaga panoramă a portului, cu viaţa, mişcarea şi culorile văzute în zarea albăstrie a luciului apei. Câteva bărci pe Dunăre, departe, cu pânzele în vânt, păreau nişte fluturi albi în zbor, jucându-se deasupra apei. Un remorcher mic, ca un gândac, sfărâind răguşit, târa în urma lui un şlep de patru ori mai mare, greoi, cu burta plină de grâul pe care-l înghiţise.

O pornise desigur spre Brăila.

In port se'ncărcau la cheu vreo opt vase cu rapiţă şi grâu.

Şi Petre Corbu nu se mai sătura privind toată mişcarea ceea, alergătura, lucrul grăbit şi fuga hamalilor desculţi, pe schelele de lemn, cu sacul în spinare.

Cum sta privind la grâul auriu ce se scurgea în valuri, ca apa, într'una, el se gândea la bogăţia ţării acesteia :

— Cât aur n'a plutit pe Dunăre şi mare, spre ţări îndepărtate, hrănind o lume întreagă în scursul atâtor vremuri !...

*

Petre Corbu era numit profesor definitiv de istorie la liceul acestui oraş de pe malul Dunării. Ridicat de jos de o mână binevoitoare, muncise ani de zile, chinuit prin şcolile statului, până izbutise a-şi face un loc sigur şi tihnit în lume.

Singurul băiat al lui Arghir Corbu, dascălul bisericii din Cuzăni, Petrică crescuse mai mult prin curtea bisericii, ca un copil fără mamă. Coana Profiriţa, preuteasa, femeie miloasă şi bună, se îngrijise de copilul acesta din ziua în care închisese ochii dăscăliţa. Dascălul Arghir, om sărac şi cuminte, nu hrănea năzuinţi deşarte şi nu visa pentru fiul său o soartă mai mare decât credea că i se cuvenea. Ca să ajungă băiatul mai sus decât dânsul, era bine, dar din cele câteva prăjini de pământ nu-l ajutau puterile să scoată atâta cât i-ar fi trebuit copilului să înveţe carte mai departe, la oraş.

Era mulţumit că sfârşise cu bine şcoala din sat şi se fălea chiar cu băiatul, care-i ţinea isonul în strana din dreapta.

Dar cine poate cunoaşte drumul ursitei fiecărui om?

Deşi chemarea firească a lui Petre Corbu părea a fi aceea de a urma viaţa tatălui său la lucrul câmpului şi în slujba bisericească, o întâmplare neaşteptată îi schimbă *macazul* vieţii, cum spunea chiar el râzând, de câte ori povestea plecarea lui la oraş.

Era în adevăr o întâmplare căzută parcă din cer.

Ce frământare a fost atunci în tot satul, mă rog și până în ziua de azi povestesc bătrânii cum s'a întâmplat o asemenea minune, care nu s'a mai pomenit decât doară în evanghelie.

Era tocmai în ziua de Sântă-Marie, și lumea forfotea pe ulița satului și în bătătura cârciumii, ca în zi de sărbătoare, când așa, pe la o toacă, se auziră clopote și zurgălăi dinspre podul Trotușului. Și o trăsură de târg, trasă de patru cai negri înhămați buziș, [1] se vedea venind în goană, pe șoseaua Bacăului.

In trăsură era un militar cu chipiul roșu și o cucoană cu umbrela albă. Nimeni n'a putut bănui ce anume caută boierii aceștia în Cuzăni și dece se oprise tocmai în poarta bisericii.

Părintele Ilie, pe care povara celor optzeci și opt de ani îl îndoise de mijloc, dar nu-i îmbătrânise inima, se'nvârtea printre căpițele de fân proaspăt cosit din livada bisericii. Căuta loc potrivit pentru clăditul stogurilor care trebuia să înceapă a doua zi.

— D'apoi bine, părinte, nu lași lucrul nici în zi de sărbătoare? Erai mai fercheș când slujeai la Sfinții Apostoli la Bacău, — zise râzând militarul, care privea pe deasupra zăplazului în livadă.

Părintele, pe care-l prinsese vremea numai în cămașă, surprins și rușinat oarecum, nu știa ce să răspundă, dar striga mereu la un băietan să deschidă portița și să-i aducă antereul din tindă.

De cum a intrat în curtea bisericii, militarul a început a căta cercetător împrejur, parcă ar fi vrut să vadă dacă sunt toate rânduite la locurile lor.

— Da' ici, lângă biserică, era un măr domnesc, părinte?

[1] buziș — înhămați alături, într'un singur rând.

— He! de câţi ani s'o uscat săracu... l-am tăiat şi l-am pus pe foc.

— Da' dincoace, în spatele bisericii, era casa dascălului Chitic, cela scurt şi şchiop?

— D'apoi de câţi ani l-o iertat D-zău pe Chitic... şi casa i s'o dărâmat că era o cocioabă. Pesemne c'ai mai fost matale pe la noi prin sat, că tot lucruri vechi de atâţia amar de ani mă întrebi.

Şi părintele, ridicându-şi sprincenile albe şi stufoase, căta mirat şi în zadar îşi chinuia fruntea încreţită să poată regăsi în minte înfăţişarea acestui om chipos şi mândru, cu barbişonul tăiat după ciocul lui Cuza.

— Profiriţo! Profiriţo! ia găteşte de dulceţi pentru boieri — strigă părintele, pe când intrau cu toţii în casa răcoroasă în care plutea mirosul de gutui.

— D-zău să mă ierte şi să mă iertaţi şi d-voastră, d-le căpitan, tot stăruia părintele, de, bătrâneţele pesemne, că nu mă mai ajută capu ista al meu. Nu-mi aduc aminte de fel să vă fi cunoscut cândva... Da' oricum, să nu vă fie cu bănuială, da' cu ce daraveli v'aţi abătut şi pe la noi prin partea locului?

Militarul se ferea să răspundă limpede, tot schimba vorba şi întreba pe rând despre toţi oamenii din sat, pe când faţa i se lumina de-un zâmbet voios, prietenesc.

— Părinte, da' era şi-un băiet: Panaite, mititel şi nespălat, ia aşa de pripas prin curtea bisericii, îţi mai aduci aminte de el sfinţia-ta? Unde mai e băietul cela, părinte?

— He!... Pitache... băietul Siritencii. Maică-sa, vădană, l-o lăsat pe drumuri. Cine ştie pe unde o mai fi... ia s'o ales un soi rău, c'o fugit la târg cu nişte cărăuşi şi nici până în ziua de azi nu s'o mai întors. Amin-

teri s'arăta isteț și cu tragere de inimă la carte, dar ușărnic... soi rău și pace.

— L-ai mai cunoaște, dacă l-ai vedea, părinte?

— D'apoi de unde, când de atâția ani i s'o pierdut și urma? Gândesc c'o fi murit pe undeva.

Cucoana, care urmărea cu ochii în lacrimi toate vorbele care se schimbau, nu mai putu să se stăpânească.

— N'a murit, părinte, ăsta-i Pitache, părinte...

Și bătrânul stătu o clipă nedumerit cătând țintă înainte, apoi se repezi la icoane, luând în brațe pe Maica Domnului.

— Doamne, preacurată, făcătoare de minuni, mort ai fost și-ai înviat, pierdut ai fost și te-am aflat...

Și printr'o perdea de lacrimi calde, părintele se uita și-l măsura din cap până'n picioare, și nu-i venea să creadă că cel ce se afla înainte-i în haine boierești cu galoane de aur și copilul cela sprințar și de pripas de altădată, erau unul și acelaș om.

Cinci zile cât a stat colonelul în Cuzăni, la casa părintelui Ilie, lumea nu mai contenea venind care dincotro să vadă cu ochii minunea care se povestea.

Dintre dânșii, din satul lor, dintr'un copil de pripas, să se ridice un om care să ajungă până la așa mărire și slavă — cine ar fi crezut vreodată?...

— Cine poate ști, din toată mulțimea chemată, care va fi cel ce este alesul Domnului, — zicea părintele la toți cei care-l cercetau să afle cum s'a întâmplat minunea.

Și părintele, de câte ori vorbea de întâmplarea asta, își arunca ochii la icoane și se apleca de șale cu mâinele încovoiate în chip de mătănii, că-și aducea aminte Sfinția-sa de unele fapte pentru care se mustra oarecum.

— De... D-zău să mă ierte, spunea în taină la câte unul, iaca l-am și bătut uneori, zău așa, mă rog, ca

pe un copil... ca acuma îmi aduc aminte, când l-am prins cu mâna în căldărușă la o zi'ntâi. Dă, de unde puteam eu să gândesc ce are să ajungă el odată... cum e scris omului, care trebue să ajungă boier, ajunge; care nu, rămâne țăran pământean.

... Și colonelul a răscolit tot satul și s'a sărutat cu toți tovarășii din vremea copilăriei, de pe când umbla desculț și cu capul gol, prăjindu-se pe nisipișul cald, la malul Trotușului.

Și toți erau acum încărunțiți de vârstă și nevoi, c'o droaie de copii pe urmă, cu toții gospodari, care mai cuprinși, care mai săraci, după cum le fusese partea fiecăruia pe lume.

Cel dintăi pe care a dorit să-l vadă colonelul, era Arghir Corbu, dascălul bisericii satului; de dânsul îi era mai tare dor, că îi fusese așa de bun prieten, de se aveau așa ca frați de cruce amândoi. Cu el fugise din Cuzăni acum vreo treizeci de ani în urmă, într'o noapte, c'o tabără de cărăuși, care mergeau cu sare la Bacău.

Când a fost să plece colonelul din Cuzăni, s'a ținut mult de Arghir ca să-i dea băiatul să-l ducă la oraș.

— Am să ți-l fac om, zicea el încrezător și sigur... Dacă eu din nimic am ajuns unde sunt, d'apoi băiatul ăsta, pe care eu am să-l ajut și să-l călăuzesc în viață.

Și Petrică, mititel că abia îi ajungea capul, tuns chilug, până la clanța ușii, cu obrajii umflați și rumeni de arșița verii, cătând cu ochii în jos la picioarele goale și înțepate de mărăcini, asculta cu spaimă cum i se croia soarta vieții lui.

Ce n'ar fi dat să scape mai curând deacolo din fața boierilor și să alerge afară, unde-l aștepta Mitriță, băiatul morarului, cu prinzătoarea de vrăbii cea nouă la care lucrau de-o săptămână. Și când l-a întrebat colo-

nelul de vrea să meargă cu dânsul la oraş, nici n'a fost chip să-i descleşte gura ; — lui Petrică îi dase ochii în lacrimi şi abia de mai zărea strălucind galoanele la mâna care-l mângâia, ţinându-l de bărbie.

— Aşa-i el ruşinos cu lumea străină... da' are să se înveţe el, căuta să-l apere tătucă-său... să te faci a-l vedea pe afară, că numai gura lui s'aude.

Părintele Ilie s'amestecă în vorbă :

— D'apoi bine, măi Petrică, tu nu vrai să te faci boier ?... Măcar s'ajungi când îi fi mare tot aşa de mândru... că să fi avut şi tată-tău minte la vreme, nu se mai canonea acuma.

— He... pesemne aşa mi-a fost scris... că dacă ar şti omul dinainte — şi dascălul oftă din greu, apăsându-şi cu pumnul furca pieptului — amu... ce să mai zic... dacă aşa mi-o fost partea — sfârşi clătinând încetişor din cap.

...Şi într'o dimineaţă răcoroasă de August, a plecat trăsura colonelului în sunetul clopotelor, prin mijlocul satului.

Pe capră sta Petrică, premenit curat, ţinându-şi o legătură cu schimburi în braţe şi urmărind cu ochii cum s'alungau în goană copitele cailor îndemnaţi de bici.

Când s'a pierdut din ochi trăsura spre podul Trotuşului, departe, atuncea au intrat tăcuţi, pe poarta bisericii, părintele Ilie, dascălul şi coana preuteasa, care n'a mai putut răbda :

— Nu de alta, zicea ştergându-şi ochii, dar îi prea mititel... unde s'o mai pomenit să-l dai aşa de fraged printre străini...

— Las', că are să fie bine, grăi părintele către Arghir, care mergea tăcut cu ochii în pământ.

Şi până acuma mai povestesc sătenii din Cuzăni de întâmplarea asta. Duminica şi în sărbători, cu toţii

privesc portretul pe care părintele Ilie l-a pus chiar în pridvorul bisericii din sat, — precum ca să se știe de către tot norodul, că omul care s'a ridicat de acolo, dintre ai lor, nu i-a uitat, că el a zugrăvit biserica din nou, a refăcut școala și a îngrădit frumos mormântul părintelui Andrei, care-i pusese bucoavna pentru întâiașdată în mână.

*

Cu știința lui și cu stăruința colonelului, Petrică izbuti să intre ca bursier în internatul liceului din Iași. Speriat și zăpăcit de zgomotul și învălmășala lumii, cu greu s'a *fasonat* și el în chipul școlarilor din internat.

Mai toți erau băieți săraci, veniți de pe la țară ca să-și deschidă drumuri, să poată să răzbească în viața de vârtejuri a lumii de oraș.

Ce luptă cu programul și orele de clasă, care treceau în chinuri până suna afară glasul răgușit al clopotului școlii...

De câte ori nu-l apucase plânsul și dorul de acasă, când rămânea cu ochii pierduți, cătând pe geam în zarea fumurie spre culmile Galatei acoperite de vii și de livezi. Și câte umilinți nu trebuia să îndure, — de câteori nu-și simțise obrajii îmbujorați de sânge. In certuri copilărești pentru un creion sau pentru o calamară, i s'aruncau din partea *externilor* vorbe răutăcioase: „că-i venit dela oi, că-i tot țăran, deși stă tot la un loc cu băieții de familie bună".

Și uneori plângea de ciudă seara în dormitor cu pătura pe cap, ca să nu-l vadă nimeni. Târziu, când somnul îl biruia la urmă, visa visuri frumoase, văzându-se departe, pe malul Trotușului, în satul lui, la munte.

In toate duminicile ieşea în oraş. Cu ce grijă îşi curăţa hainele albastre şi nasturii cei auriţi... Mândru în uniforma şcolii, pleca întins acasă la colonelul, privindu-se în geamurile prăvăliilor pe stradă.

Cât de tare îi bătea inima de cum intra pe uşă, — îl înfiora tăcerea aceea rece din sala de intrare. Şi ce încordare în vorbă şi mişcări; veşnic cu frica să nu facă vreo stângăcie, la masă mai cu seamă duduia Maricel, fetiţa colonelului, un drăcuşor brunet cu părul creţ şi prins în panglici roşii avea nişte ochi aşa de negri şi pătrunzători, că bietul Petrică, simţindu-se privit, trebuia să stea smirnă cu ochii în farfurie.

Examenele îl răzbunau de suferinţa de peste an. Ţăranii bursieri ieşiau premiaţi mai în toate clasele liceului din Iaşi. Şi umilinţa, ce la început le plecase capul, cu încetul se prefăcea în mândrie trufaşă sau ascunsă. Patimile se răscoleau de ambiţie în cei tari, care aduceau în luptă putere de muncă şi voinţă.

Cu cât vremea trecea şi Petre se deprindea cu viaţa şi cu lumea în care se îndrumase, cu atâta slăbeau legăturile de locul din care se desrădăcinase.

In cei dintâi ani îşi petrecuse vacanţele la ţară. Tot satul se minuna de dânsul, cât de cuminte şi învăţat era. „Domnul Petrică" îl numeau băieţii cu respect.

Iar dascălul Arghir s'a închinat când l-a văzut întâi; mai nu-i venea să creadă că e Petrică al lui, aşa era de mândru în haina lui albastră, cu şapca aplecată pe o parte, tăcut şi măsurat în toate.

Când s'a făcut mai mare, vreo câţiva ani dearândul nici n'a mai dat prin sat; găsise *o preparaţie* de unde putea să câştige şi în timpul vacanţei de vară.

In cursul superior îl părăsi ambiţia cea şcolărească, cititul îi deschisese orizonturi noi şi largi. El, care ani de zile nu avusese altă ţintă decât să ajungă întâiul, acuma răsfoia cu silă caietele de şcoală, în timp

ce sorbea cu lăcomie cărţile oprite, aduse pe ascuns şi ţinute pe sub saltele în dormitorul şcolii.

In scurt timp, era deochiat deabinelea, direcţia îl trecuse de mult pe lista neagră, — de când într'o oră de latină fusese prins citind pe ascuns o revistă urgisită.

C'un fel de mândrie şi înălţare de sine, Petre Corbu îşi primi pedeapsa care-i atrăgea pierderea bursei.

Trebuia să se hrănească singur.

Dar cât de tare şi hotărît era! Un vis măreţ îi îmbăta simţirea în dorul lui de luptă în focul tinereţii. Şi în viaţa-i de student sărac, în vălmăşeala crâncenă a luptei pentru trai, cunoscu mizeria, umilinţa, revolta şi descurajarea...

De câte ori nu a simţit că şovăeşte şi-i gata să cadă îngenunchiat, şi iarăşi s'a ridicat, încordându-şi puterile din nou.

Târziu a răzbătut. Ajunsese la ţintă. Era asigurat, dar nu mai era acelaş.

. . . .

Incepuse a se îngrăşa, de când se însurase. Mustăţile negre, care-i cădeau în jos, le întindea mereu pe obrajii rumeni şi înăspriţi de brici.

Greoi, cu pălăria moale trasă pe ochii din care se pierduse strălucirea cea vie de altădată, puţin plecat, păşea rar şi potolit, făcând acelaş drum în fiecare zi, de-acasă până la şcoală. Judeca sănătos, dar prea vorbea puţin şi nu putea să lege prietenii mai strânse.

După ce s'a stins şi dascălul Arghir, el n'a mai dat pe acolo. De satul lui s'a înstrăinat cu totul. Dece, nici el n'ar fi putut să spuie. Şi nici n'a căutat vreodată să-şi lămurească viaţa, legând-o cu trecutul de unde a fost plecat.

Neaşteptând nimic în viaţa-i tihnită, monotonă, se

mulţumea să-i păstreze locul pe care-l prinsese în trudă şi necazuri.

Corect şi cumpătat, nu încerca a se înălţa mai sus, de teamă să nu cadă. De aceea se ferea să intre în angrenajul roţilor politice, care l-ar fi putut ridica deodată sau strivi în învârtitura lor nebună.

Din focul ce pâlpâise odată în vremea tinereţii, nu mai ştia nici el de-a mai rămas ceva sub stratul de cenuşă pe care-l aşternuse nevoile şi vremea.

Resortul sufletesc părea demult tocit.

Nu se târa, dar nici nu încerca să sboare.

In dimineaţa acelei zile răcoroase de primăvară, Petre Corbu cutreierase de vreo două ori portul, oprindu-se la fiecare pas ca un om fără treabă. Era tocmai să se îndrepte spre oraş, când se opri iarăşi în loc ca să privească pe luciul apei în sus. Un caic turcesc aluneca la vale, încet şi lin, numai c'o pânză prinsă la unul din catarge.

De departe se zărea o grămădire de oameni, vite şi căruţe, toate claie peste grămadă: oamenii nevoiaşi care se mutau cu tot sărăcăciosul lor avut.

Caicul se apropia uşor de mal, ajutat de cele două lopeţi lungi, care se ridicau încet din apă şi se lăsau să cadă obosite într'o mişcare greoaie, cadenţată. Abia se lipi vasul de cheiul înalt de piatră, şi începu să se audă zgomot de strigăte şi ceartă.

Petre Corbu se îndreptă într'acolo. Un gardist din port îl lămuri că sunt nişte veterani, care vin de dincolo, că e ordin să nu-i lase să debarce şi că ei „se pun contra", cică nu vor să se întoarcă în Dobrogea.

— Da de unde sânt? Unde vor să meargă?

— Cică sunt de prin ţinutul Bacăului, dela Cuzăni, trebue să le dea pământ şi ei acu...

Dar Petre Corbu n'a mai ascultat sfârşitul, plecase în grabă spre caic, stăpânindu-şi bătăile grăbite ale inimii.

...Din Cuzăni!... şi un fior cald îi străbătea prin tot trupul... e satul lui... sunt oameni din satul lui, din Cuzăni... nu se poate să nu-i cunoască dacă sunt din Cuzăni.

Dinspre caic, pe marginea cheiului, venea şchiopătând un ţăran bătrân, şi în urma lui un soldat de grăniceri.

De departe, dintr'o aruncătură de ochi l-a recunoscut: „e bădiţa Sandu... desigur că-i bădiţa Sandu"... şi în minte îi năvăli cu o repegiune uimitoare, în clipele luminoase, o lume de imagini rămase de multă vreme în umbră.

...In trăsături din ce în ce mai clare îşi amintea de chipul unui român voinic şi mândru, cu ochii negri, mari, sub sprâncenele stufoase îmbinate... mustaţa căruntă şi răsucită în sus... purta căciulă brumărie dată înapoi pe ceafă... şi avea un piept lat de-i plesnea pieptarul cel de piele înflorit în cusuturi de arnici roşu... cu trei decoraţii prinse în şir în partea stângă... Copiii se îndesau s'asculte cu gura căscată când se pornea a povesti minunile cu Turcii... Valea cea largă a Trotuşului, dintre munţii albăstrii, din zare, îi apărea ca printr'o pânză de fum auriu jucând deasupra apei în razele de soare. Pe coasta înclinată până în prundiş şi în lung până la pod, se întindea tot satul răspândit... şi prin verdeaţa livezilor de pruni, casele mici şi albe par nişte pietre căzute din cer la întâmplare... De cealaltă parte se ridicau fâneţele pe culme până sus... In fund pe deal sunt târlele de vite... se văd în zarea ştearsă bordeiele din Coman ca nişte paseri negre lăsate din zbor să se odihnească... în vale biserica şi cei doi plopi tremurători la poartă... alături casa lor

cu streașina până în pământ de joasă, pe care se ridicau la fugă cele două capre negre ale coanei preutesei... moara forfotind pe ascuns, băgată în sălciile gârlei... și în dosul morii căsuța lui bădița Sandu în capătul iezăturii...

. . . .

Dar cum a îmbătrânit săracul!... Drept în fața lui se opri, ținându-și răsuflarea:

— Bună ziua, bădiță Sandu. Nu mă mai cunoști?

Țăranul se opri și, scoțându-și căciula din cap, căta cu mirare.

— Poi... de unde să vă cunoaștem, boierule, că noi nu suntem de pe aici, venim de departe.

— Nu ești dumneata Sandu Clipea din Cuzăni?

— Ba așa îmi zice. D'apoi matale de unde știi?

— Nu-ți mai aduci aminte de băietul lui Arghir Dascălu.

— Ira!... nu-i fi Petruță al lui Arghir, nepotul părintelui Ilie?... Poi de unde, Doamne iartă-mă, să te mai cunosc, că erai numai atâtica de-o șchioapă, când te-o luat colonelu să te dea la școală la oraș. — Așa-i... iote taman obrazul lui Arghir, îi semeni, da' ceva mai smolit și mai plin la obraz. — Curat vorba aceea, că munte cu munte se întâlnește, d'apoi om cu om.

— Ei dar unde vă duceți? Ce căutați tocmai pe aici?

— Ia am dat de o poznă mare, nu vrea să ne dea voie să ne coborîm aici în România, cică să ne înturnăm înapoi în Dobrogea. O zis că ni dă pământ, și nu ni-o dat, acum nici înapoi nu ne lasă... da' noi nu mai vrem pământ, că ne-am hrănit noi de pământu de-acolo, vrem să ne întoarcem înapoi în satul nostru.

— Iaca vine și domnul sub-comisar, zise soldatul de grăniceri care se oprise mai deoparte; dă, eu *izicut*

ordinu, cică niciun veteran n'are voie să debarce. Dacă el a zice să-i las, îi las.

Sub-comisarul din port, un om înalt și chipeș, cu o țigară specială așezată după ureche, venea agale citind o hârtie desfăcută.

— Bine, mă creștine, da' tu nu știi românește? Când îți spun că așa-i ordinul să vă trimitem înapoi?

— Apoi de două săptămâni umblăm așa pe drumuri... de când ne chinuim așa; ni-o murit și vitele de foame, nu mai avem niciun leu de parale, ce-o să facem noi acolo, vremea de arătură a trecut, nu mai e chip de făcut ceva, vrem să ne întoarcem înapoi în satul nostru.

Pe când bătrânul vorbea ținându-și căciula într'o mână și cătând rugător în ochii sub-comisarului, Petre Corbu simțea cum sângele îi năvălea în obraz; nu se mai putu stăpâni.

— Da bine, domnule, oamenii ăștia sunt urmăriți? Au furat ceva? Nu sunt liberi? Cum puteți să-i opriți așa?

Domnul sub-comisar, cu toate că fruntea i se încrețise de o undă de mânie, răspunse neted, păstrând un surâs rece:

— Cu toate că n'am onoarea să cunosc cu cine am de-a-face, dar ca om cult, d-ta trebue să înțelegi mai ușor decât un țăran cum stă chestia. Mă rog, citiți telegrama primăriei din Cuiusu. Iată ce zice în original:

„Inapoiați cele trei familii de veterani pentru darea pământ în cătunul nou Prințul Nicolai.

Iscălit primarul comunei Cuiusu".

— Mă rog, pot face altfel decât zice ordinul? adăugă omul legii, dând din umeri și băgând tacticos hârtia în buzunar.

— Dar bine, domnule, telegrama asta e un ordin de urmărire? Dacă nu vor să ia pământ, o să le dea cu deasila? Ei vor să se întoarcă înapoi în satul lor. Mă rog, unde-i d. comisar al portului, să vedem ce zice dumnealui?

— Nu poate să zică decât ce-am zis și eu; dar n'aveți decât să-l așteptați pe dumnealui.

— Mare năcaz, măi frate, în ce poznă am intrat... unde s'o mai pomenit una ca asta, să nu te lase nici la casa ta, parcă am făcut moarte de om.

Și moșneagul blajin și umilit, care se jăluia cu atâta desnădejde, izbucni deodată în furie aprinsă, smucindu-și căciula din cap și bufnind-o de pământ: Dar nu mă las nici mort!... că numai sufletul meu știe cât am pătimit, de când umblăm ca și câinii hoinari pe drumuri, — și în ochii bătrânului scăpărau scântei de încruntare. Iși clătina capul pletos, trecându-și cu ciudă degetele noduroase prin vițele părului încâlcit.

— Dar liniștește-te, bre omule, nu înțelegi că nu poate să vă oprească? încercă să-l potolească Petre Corbu.

— O să-i vorbesc comisarului, și dacă n'o vrea, mergem la prefectură, nu se poate să nu vă dea drumul.

Bădița Sandu, tăcut, își ridică de jos căciula înălbită de praful de pe drum și potolit, ștergând-o cu mâneca sumanului, oftă adânc și zise într'un târziu:

— Amu, toată nădejdea la dumnetale ni-o mai rămas... zău, ț-ăi face o pomană mare cu noi.

— Ia să mai stăm jos pe sacii iștia, până o veni comisarul, să nu-l scăpăm, nu faci o țigară, bădiță? Și Petre îi întinse tabacherea. Moșul o luă cu grijă, și așezând-o pe genunchi își răsuci o țigară groasă.

— De când s'o scumpit hârtia, fumăm şi noi cu cea de gazetă ori cu pănuşi de popuşoi uscat.

Apoi tăcură amândoi.

Bădiţa Sandu, care-şi lăsase căciula în jos pe ochi, căta ţintă în pământ şi trăgea câte un fum de ţigară, rar, adânc, până în fundul pieptului.

Petre Corbu, privind cu coada ochiului la sumanul rupt şi plin de noroi uscat, nu ştia cum să înceapă vorba, o sfială copilărească îl amuţise; — şi cum ar fi voit să ştie totul... să afle toate câte s'au întâmplat pe acolo de atâta vreme în urmă.

O clipă îi fulgeră prin minte un gând chinuitor de frică şi mustrare. Se ridică în picioare şi asvârlind ţigara pe sfârşite îşi aprinse alta, trăgând fumul repede, nervos.

— Bădiţă, începu el încet, da' pentru ce aţi plecat din sat, cum v'aţi hotărît să părăsiţi casele, s'o luaţi aşa în lume ?

— He !... poi ziceam noi că tot de-o moarte era să murim... ori în satul nostru, ori aiurea, — răspunse moşul silit, cătând tot în pământ.

Şi iar tăcu.

Cum sta în picioare, în faţa lui, aşteptând neliniştit, Petre Corbu simţi că i se taie genunchii, şi, biruit, se lăsă jos, moale, şovăitor, un dor neînţeles îi apăsa inima. Şi ca să scape de nodul care-l înneca în gât, cu ochii aproape în lacrămi, el începu oftând.

— Tare mi-i dor şi mie de Cuzăni... dar n'am putut scăpa cu slujba asta a şcolii...

— Apoi tot n'ai gătit cartea ?

— Ba da, acuma învăţ pe alţii.

— A, se chiamă adicălea că eşti de iştia profesor, cum îi la oraş. Da, nu pot zice alta, dar îi bună şi cartea. Dacă apuci s'o prinzi, scăpi de necazuri şi de muncă. Iaca n'a fost tot aşa cu băietul Tuduroaii

și cu cel a lui Măgură, că nu i-am mai văzut de când au plecat la târg.

Intr'un târziu, după ce și-a răsucit încă o țigară, s'a hotărît bădița Sandu să-și descarce focul care-l ardea la inimă.

— Nu mai este chip de trai; s'o înmulțit lumea, domnule, n'ajunge pământu și pace. Poi dacă numai eu se chiamă că am avut șepte copii, patru fete și trei băieți. S'o îmbucătățit pământu, toți se vaită de pământ, nu-i și nu-i, ce să-i faci!... Mă rog, sunt cincisprezece ani de când ne judecăm obștea satului cu boieru aista nou, care a venit după Muruzești. Știi cum îi chestia?

— Da... îmi aduc aminte ceva... de un proces lung care ține de mult, îngână Petre cam rușinat, cu jumătate de glas.

— Așa-i, că bine zici, poi de unde să-ți aduci aminte, c'ai plecat de mititel la oraș... Mă rog, din bătrâni, cică Muruzi, când a întemeiat satul, o adus oameni, c'avea nevoie să-i lucreze moșia, și li-o dat loc de casă și pământ de lucru, — mă rog cum li-o fost tocmala, că sânt și hrisoave bune la avucați... Dacă o murit Muruzi și-o venit ista nou, el n'o vrut nici în ruptu capului să se înțeleagă cu oamenii, cică el nu le ie de bune toate cum au fost în vechime... Ci, am cumpărat moșia cu totul, n'aveți drept la loc de casă, și pământul trebue plătit, că și vatra satului e făcută tot pe moșia boierească... Și iaca așa s'o deschis procesul, care ne poartă pe drumuri de-atâția ani. O cumpărat pe primarele și pe notar, care acuma sânt de-ai lor, și ține-te la amânări și avucați, mă rog cum i treaba judecăților. Copiii noștri, ori nepoții dacă or trăi să vadă sfârșitul. Dacă am văzut că nu mai este chip de trai, că nu mai poți să ții niciun cap de vită în imaș, că ne lua din an în an mai mult, zic

hai să mă înscriu și eu, că se svonise prin sat de darea pământului la veterani în Dobrogea. M'am înțăles cu alde Miron Costea, Florea și Păun, că unde ni-a da, acolo ni-om duce. Astă iarnă facem chip de vreo câteva parale și mergem la Constanța la ziua hotărîtă. Lume peste lume, din toate colțurile țării venise veteranii ca să se înscrie acolo. Căscam și noi ochii la mare, că n'o mai văzusem. Ba unii cârteau, că iacă unde ne dă statul locuri, la marginea pământului, că de acolo începe apa. La canțeleria domeniilor statului ni-o dat peticu ista de hârtie cu pecetea și cu număru: — La primăvară, moșule, să vii să-ți iei pământul în primire la Cuiusu. M'am întors frumușel acasă și-am început a pregăti de strămutare. Am vândut ce-am putut, să-mi închipuesc ceva parale, ca pentru o treabă ca asta. Cum s'o desprimăvărat ne-am și încărcat cu toții : eram trei case din Cuzăni, care am plecat odată cu toți, copchil, cățăl și purcel, mă rog ca pe vremea bejăniei. Femeile, cum li-i năravu, să boceau de parcă mergeam la groapă. Dela suprefectură ni-o venit bilet de drum, și-o săptămână ne-am hodorogit cu capu de pereții vagonului, că erau de istea de marfă. După ce am trecut Dunărea, am luat-o pe jos cu carele din sat în sat ca șatrele de țigani. După patru zile am ajuns la Cuiusu. Cătam noi în drum la pământuri : ori pre uscate, ori smârcuri și bălți ; ne gândeam cu jând la mândreța care o lăsasem noi în urmă la Cuzănii noștri. Primaru din Cuiusu, după ce ni caută în condică după bilet, cică nu sânteți înscriși aici, îți fi la altă comună, poate la Udeni. N'am mai văzut bine înaintea ochilor, când am auzit o vorbă ca asta. Apoi amu, zic, ce-i de făcut ? C'o fi, c'o drege... hai cu toții la Udeni. Când colo nici habar n'avea de noi. La cine să cei, la cine să te plângi, cine să te asculte ? Acolo în comună găsim așezați alți veterani,

tot de prin ţinutu Bacăului. Venise mai dinnainte şi sfârşise arătura. Ne tocmim cu ei, să le muncim până s'o hotărî şi cu noi într'un chip. Da' primarele, când aude asta, nu şi nu, că lui nu-i trebue oameni străini în comună, şi ne scoate cu jandarmii din sat. Dacă am văzut ş'am văzut, zic hai acasă înapoi. Da' pe unde şi cum? Mă rog, ce să-ţi mai spun câte-am pătimit? Şepte zile pe drumuri desfundate, de intra roata până în butuc; vitele moarte de foame, de-ţi era mai mare jelea. Doi căişori i-am vândut să mai închipuim ceva parale. Un juncan mi-o pierit, ba într'un loc nişte pădurari ni-o închis şi vitele pentru amendă, chică de ce le-am dat să pască în pădurea statului? Când am văzut şi asta, cumătru Florea unde-o pus mâna pe-o furcă, şi cât pe ce să facă moarte de om. Dela Ostrov am luat caicu ista, i-am dat şese lei de parale Turcului, şi ni-o trecut Dunărea pe partea asta.

Gardistul din port veni să spuie că a sosit domnul comisar.

Victor Iliaş, un tânăr zvelt cu înfăţişarea blândă, — era licenţiat în drept şi intrat în poliţie după legea nouă. Il cunoştea din vedere pe Corbu, îi zâmbi radios, fericit că putea servi pe unul din *intelectualii* oraşului, printre care şi el se număra.

— Cu ce vă putem servi, d-le Corbu?

— Sânt nişte veterani, care vor să se întoarcă în satul lor, şi nu-i lasă să debarce. In câteva cuvinte Petre îi lămuri lucrul.

Comisarul părea foarte încurcat, deşi asculta cu multă bunăvoinţă şi nedumerire.

— După cum vedeţi, oamenii nu sânt urmăriţi, nu-i motiv să nu-i lăsaţi liberi, cred că primarul din Cuiusu o fi făcut vreo greşală; în urmă venind vre-un inspector, s'a lămurit lucrul şi a dat telegrama asta, — termină Petre Corbu, înfierbântat şi convingător.

— E foarte probabil : serviciul domeniilor din Dobrogea e de curând înfiinţat şi numai boclucuri ne face... Bine, să-i lăsăm, dar cum se întorc oamenii ăştia în satul lor ? — Moşule, aveţi parale de drum ?

— Poi de unde, că ce bruma de parale am avut, le-am cheltuit pe drum, să tot avem vreo opt lei de parale cu toţii.

— Ei, poftim, — zise enervat d. comisar ca în faţa unei noi piedici.

— Şi câţi sânteţi ?

— Poi om fi toţi vreo optsprezece şi mai avem şi trei minori.

— Cum, ce fel de minori ?

— Adecăle să chiamă, să iertaţi, că sug încă la ţâţă.

Domnul comisar începu să râdă.

— Vra să zică douăzeci şi unu de suflete ? E vorba ce-i de făcut cu ăştia ? E o chestie dificilă.

— Dacă îţi binevoi dumnevoastră, să trăiţi d-le comisar, să vă faceţi o pomană să ne scriţi un bilet de drum cu trenu, — şi moşul căta cu ochii întrebători să vadă efectul vorbelor sale.

— De unde să am eu bilete de tren ? Are să fie imposibil de căpătat, nu cred nici prefectura să aibă. Dar încercaţi d-voastră, d-le Corbu. Domnul prefect e un om modern, democrat şi e foarte gentil, termină d. comisar, ridicându-se dela birou pentru a da ordin să se permită debarcarea veteranilor din caic.

— Dar unde dorm ? — Ce mănâncă oamenii ăştia ? — se întrebă încurcat, neştiind ce să facă mai întâi.

— Domnule Ionescu, se adresă el către magazionerul staţiei din port, care răsfoia un registru, nu s'ar putea să-i lăsaţi în magazia cea mare de cereale ?

— Aş, unde se pomeneşte... atâta golănime... se face foc domnul şef când o vedea una ca asta.

— Dar în vagoanele astea de marfă, numai până s'o hotărî cu dânşii ?

— Poi vagoanele fac manevră în staţie toată ziulica. Zău nu-i chip.

— Atunci hai la prefectură.

Departe, tocmai lângă debarcader, rezemată de fundul magaziilor de cereale, se afla cafeneaua lui Osman. O lădiţă de lemn văpsită în roşiu, cu o semilună albă pe capac, câteva scăunele şchioape, înalte numai de patru degete dela pământ, şi, afară, sub cerul liber, un samovar de tinichea în care clocotea toată ziua apă limpede de Dunăre, pentru fiertul cafelelor — asta era toată zestrea cafenelei din port. Osman, un turc bătrân, cu barba deasă şi albă ca fuiorul de lână, veşnic în genunchi în faţa samovarului, tăcut şi grav, îşi făcea serviciul cu sfinţenia unui patriarh în faţa altarului.

Aci aşteptau călătorii sosirea şi plecarea vaporaşului local, şi tot aci era locul de întâlnire al funcţionarilor din port. Cafeaua era ieftină : cinci bani ceaşca şi zece filigeanul ; serviciul foarte cinstit, dar cam agale ; cât despre curăţenie, Osman reuşise a face pe toţi muşterii să creadă că iese cafeaua tare şi gustoasă dacă nu spală ibricele. Ca şi la cafenelele din Stambul, ibricele lui Osman aveau prinsă un fel de coajă groasă de cafea împietrită.

Colţul acesta din port era minunat : anume parcă ales ca loc de adunare pentru autorităţile portului, mai cu seamă în toiul verii, când arşiţa soarelui dogorea birourile aşa de tare că bieţii funcţionari se întindeau a lene, moleşiţi, pe scaunele care-i frigeau. Atuncea când simţeau că nu mai pot lupta în faţa condicilor prăfuite şi-s gata să cadă biruiţi de somn şi de

căldură, căci braţele moi ca ceara nu mai puteau purta condeiele grele ca plumbul, atunci ieşea unul câte unul să mai răsufle aer curat, pe malul apei. Şi aci se întâlneau cu toţii la umbră, cu batistele înfăşurate în locul gulerelor scrobite, bucurându-se de adăpostul acesta binecuvântat. Din sus de pe Dunăre, mai întotdeauna bătea un vânt uşor în adieri dulci şi răcoroase, mângâind frunţile asudate ale celor veniţi acolo ca să-şi uite amarul muncii în câteva momente de linişte şi de odihnă.

E foarte drept că în fiecare zi momentele acestea se prelungeau cam mult, dar vremea se scurgea uşor, pe nesimţite, în palavre, discuţii şi *taifas* pe când se *tratau reciproc* cu gingirlii dulci, sau cu limonade gazoase ţinute de Osman la ghiaţă.

Din colţul acesta se desfăşura întreaga viaţă şi mişcare a portului. Era totul sub ochii lor : sosirea vaporului, inspecţia şefilor. Orice întâmplare neprevăzută îi găsea în picioare la posturi, gata întotdeauna. Şi pentru ca nu cumva serviciul să sufere prin asta, mulţi îşi aduceau registrele acolo, aşa că toţi erau cu ochii şi cu gândul mereu la datoria serviciilor.

Aci, în fiecare dimineaţă, în jurul samovarului lui Osman, se punea la cale soarta întregii stări politice şi economice a oraşului, a porturilor, a ţării, şi am putea zice, chiar a mai multor ţări din Europa, căci Trandafir Ionescu, agentul vamal, în fiecare zi citea *Universul* cu glas tare : şi ceasuri întregi se comentau de către toţi cei adunaţi fiece informaţie şi telegramă din ţară şi din străinătate. Iar cel puţin odată pe săptămână, se discuta chiar şi asupra celorlalte continente vechi şi noi, căci d. Cristea, secretarul căpităniei portului, era un vechi şi pasionat cititor al *Ziarului Călătoriilor*. Din descripţia Tibetului sau povestirea strangulatorilor din Bengal, el potrivea totdeauna câte ceva

pentru a-și îmbogăți istorisirea *voiajurilor* sale în Orient, întreprinse pe când era sergent major în marina militară.

Dar tot aci în fața lui Osman, care părea mut și surd la tot ce se întâmpla în jurul samovarului său, se fierbeau patimi omenești, ambiție, invidie, ură și interese ; aci se urzeau intrigile și răzbunările partidelor care se formau în port, — păcatele omenirii pururea vor încolți în orice petic de pământ, pe care se va hrăni o populație mai mare decât doi oameni.

Cea din urmă și cea mai puternică *cualiție* era alcătuită din toate autoritățile portului. Ura și vechile lupte dintre partide se uitaseră și toți își daseră mâna pentru a lupta cu puteri unite împotriva dușmanului comun, care nu era altul decât noul comisar din port, *„acel înfumurat care făcea pe grozavul, mergând cu nasul pe sus, ca un ministru“*.

Petre Corbu înainte de a se hotărî să plece la prefectură ca să ceară biletele de drum pentru veterani, se îndreptă spre cafeneaua lui Osman. De mai multe ori văzuse adunați acolo funcționarii din port.

De departe se zărea un grup strâns în jurul samovarului ; ca de obicei, se ceteau jurnalele de dimineață.

După formele și culorile șepcilor, Corbu căuta să-și dea seama de autoritățile care se găseau strânse împreună.

Cel dintâi pe care l-a cunoscut, după șapca lui roșie, a fost șeful haltei din port ; unul cu o șapcă neagră de marină, cu un șnur auriu, era secretarul căpităniei portului ; altul, cu o șapcă mai înaltă cu șnur de argint, era agentul Navigației Fluviale Române *(N. F. R.);* agentul vamal avea o șapcă mică lustruită și cu o bandă verde ; pe alți doi cu bande albăstrii la șepci nu i-a putut cunoaște decât deaproape când a văzut

la unul *S. H.* picherul Serviciului Hidraulic — şi la celălalt, doi peşti brodaţi cu fir de aur — era revizorul dela pescărie.

— Bună ziua, domnilor! — şi Corbu se îndreptă către funcţionarul căilor ferate.

— Mă rog, ce doreşte domnul?

Dupăce îi lămuri împrejurarea cu veteranii, Corbu termină întrebând dacă nu s'ar putea ca nenorociţii aceştia să fie transportaţi cu trenul fără plată, căci, după cât se ştie, sunt chiar ordine la calea ferată pentru a înlesni transportul veteranilor.

— A!... vă înşelaţi, domnule. Direcţia a dat bilete de favoare numai din ţară în Dobrogea, iar nicidecum vice-versa, şi un zâmbet de uşoară ironie alunecă pe buzele amploiatului cheferist.

— Ei bine, dar în cazul ăsta ce-i de făcut?

— Treaba Direcţiei; dacă o vrea să le dea bilete, n'are decât să le dea; ştiu că n'o să le dau din punga mea. Dar vă pot asigura că nici Direcţia n'o să le dea, căci e sătulă până în gât de buclucurile şi încurcătura ce s'a făcut pe linie cu vagoanele de marfă, tocmai acum când ţipă gazetele că-i lipsă de vagoane.

— Până s'o lămuri lucrurile, nu se poate să-i lăsaţi să doarmă aci în magazie?

— Apoi asta nu-i magazia noastră, e a Serviciului Hidraulic — şi arătă cu mâna către picherul din port.

Dela locurile lor, de pe scăunaşele joase aşezate în cerc, funcţionarii portului cătau pe furiş spre Corbu, măsurându-l pentru a vedea *cu cine au de-aface.*

— Magazia e construită de noi, dar am dat-o în *isploatare* la Navigaţia Fluvială, zise picherul, arătând cătră agentul Navigaţiei.

— Cum vă închipuiţi una ca asta, să băgăm atâţia oameni străini în magazie? Avem *colete,* marfă de mii de lei, răspundere mare, domnule. Nu vedeţi că nu

putem lipsi niciun minut dela biurou ? termină agentul, care se şi sculă gata să plece.

— Ei bine dar puteţi lăsa oamenii ăştia sub cerul liber ? Au copii mici, şi noaptea rece, timpul mereu ploios. Cum o să stea afară pe cheu ?

— Apoi noi, căpitănia portului, nu le permitem staţionarea nici pe cheu. Nu admit să-mi încurce mie operaţiile din port, — zise liniştit dar hotărît, secretarul căpităniei.

— Bine, dar le-a permis debarcarea domnul comisar al portului.

Secretarul se schimbă deodată la faţă ; furios, se sculă în picioare de pe scăunaşul lui din colţ. Toţi ceilalţi funcţionari îl imitară. Corbu, fără să ştie, pusese degetul pe rană.

— Nu are drept d. comisar ca să dea permisii de astea. He !... ce crede dumnealui că e suveran în port ? Dacă-i pe asta, apoi noi facem poliţia aci în raza portului, dumnealui are numai controlul pasagerilor şi nimic mai mult. Articolul 103 din Legea Porturilor nu permite depunerea pe cheu a mărfurilor de orice natură mai mult de 24 de ore. Dacă merge treaba pe ambiţie să vedem care-i mai tare, — şi d. secretar, roş de mânie, îşi asvârli cât colo ţigara stânsă şi începu a se plimba turburat. Pe când îşi îndesa pumnii în fundul buzunarelor, fruntea i se încreţea în căutarea mijloacelor tactice pentru un nou plan de luptă.

Agentul navigaţiei se amestecă din nou în vorbă.

— Legea nu-i dă drept comisarului decât să puie viza paşapoartelor ; atâta are el în port, alta nu. Credeţi că poate el să facă aşa favoruri după chef, mai cu seamă că ţăranii ăştia sunt foarte îndărătnici... Mă rog, dece au venit pe Dunăre în caicul turcului şi n'au luat vaporaşul statului ?

Corbu începu a se nelinişti.

— Dar bine, domnule, nu-i vezi în ce hal sunt săracii, că n'au nici cu ce să-şi cumpere pâine.

— He !... dumneata parcă îi cunoşti ? Aşa se milogesc ei. Da turcului n'a trebuit să-i plătească ? Aşa sânt nărăviţi ; ori merg pe gratis, ori plătesc la barcagii greci şi turci. Dai un ban, doi mai mult, dar ştii că mergi încaltea cu vapor românesc... adică dece să nu câştige statul ?... Degeaba a făcut statul vapoare ? Dar zi mai bine că aşa e Românul al dracului, domnule, că banul lui, mult puţin cât are, îl dă tot străinului, care se îmbogăţeşte în ţara românească. Şi statul, săracul, se înglodează în datorii în străinătate.

Agentul vamal, care stase mai deoparte bându-şi cafeaua în linişte, se apropie vorbind politicos dar rece :

— Pardon, domnule. Scuzaţi, dar aceşti oameni, la care d. comisar, cu dela sine putere, le-a permis să debarce, nu şi-au făcut nici formalităţile vamale.

— Cum, ce fel de formalităţi, când vin din Dobrogea ? Acolo nu-i tot ţara românească ?

— A !... scuzaţi, vă rog, domnule, dar avem legea înainte de toate. Aşa cere datoria, că dacă vine pe Dunăre, ori cu ce ar fi, marfă sau bagaje, din Dobrogea, trebue să-şi facă *permisul* de debarcare şi să plătească taxa ; mă rog, toate formalităţile după cum zice legea. Care va să zică, eu vama, cum vrei d-ta să ştiu, cum şi ce fel vin oamenii ăştia şi ce aduc cu ei ? Şi statul pentru asta se chiamă că ne plăteşte, ca să facem un control cât se poate de sever.

Corbu, care simţea că nu se mai poate stăpâni, îi răspunse răstit :

— Mă rog, cât trebue să plătească ? Dumneata n'ai decât să-ţi faci formalităţile, taxe, amende... ce vrei, şi spune cât face peste tot ; plătesc eu, acum chiar, numai să lăsaţi oamenii în pace.

Agentul vamal, supărat dar încă stăpân pe sine,

zmucind creionul albastru de după ureche şi un registru din lădiţa-cafenea a lui Osman, mândru şi sigur, cu sprâncenile puţin încruntate, îl privi drept în faţă şi îi puse întrebarea într'un chip poruncitor.

— Cum vă numiţi, şi ce profesiune aveţi d-voastră ?

— Petre Corbu, profesor.

— A !... sunteţi dela liceu ? — şi într'o clipă sprâncenele agentului vamal se descreţiră, iar faţa i se lumină de un zâmbet binevoitor.

Uşor, aşeză iar creionul la locul său după ureche, şi pe când întorcea registrul şi pe-o parte şi pe alta fără a-i găsi loc, se încercă într'un chip dulce să lege iarăşi vorba.

— Vrea să zică d-voastră sunteţi d. Corbu dela liceu... îmi pare bine, iacă n'am avut onoare până acuma... am şi eu un băiat acolo, pe Tică, îi într'a doua gimnazială... Tică Ionescu, unul scurticel, aşa negricios... cică la franţuzeşte merge mai greu, dar e tare silitor altfel... dă, ce să zic ?... mă-sa ţinea să-l dea la meserii, dar eu zic, oi face ce-oi face, să ştiu că rup din bucăţica dela gură, dar tot îl dau la liceu, că dacă are băiatul talent la carte dece să-l las ! Şi domnul Trandafir Ionescu, surâzător, se aplecă aşezând două scăunaşe mai deoparte. — Scuzaţi vă rog, îmi faceţi onoarea să gustaţi o cafea neagră ; e mare meşter turcul ăsta. Efendi, două filigiane cu caimac... n'aveţi idee ce tare e ăsta în cafele turceşti.

Corbu neştiind cum să scape mai curând, băgă mâna în buzunar şi zise scurt :

— Cât spuneaţi că trebue să plătesc pentru formalităţi ?

— A !... nu-i nevoie ca ce să mai plătiţi dumneavoastră ?... Unde se poate, facem şi noi câte un mic favor personal...

— Mă rog, eu n'am nevoie să-mi faceţi niciun favor.

— Scuzaţi, vă rog, nu este nevoie să plătiţi... ce-are de-a face ?... Dacă dumneavoastră veniţi şi ne declaraţi în persoană că-i cunoaşteţi pe oamenii ăştia, cum şi de unde vin, asta ne este prea deajuns.

Şi după plecarea lui Petre Corbu la prefectură, încă vreo două ore autorităţile din port au mai rămas acolo ca să discute *cazul* şi să ia măsurile cuvenite faţă de noua *mişelie* făcută de comisarul portului.

Abia ajunse Corbu în dreptul vămii, când îi sosi din urmă Bădiţa Sandu, care venise fugând într'un suflet.

— Amu, de alt bucluc am dat... ci-că să nu ne urnim de acolo până ce n'a veni la inspecţie... ista doftorul de vaci.

— Cum ? dece ? nu v'a spus ?

— Poi de unde să spuie, dar îmi dau şi eu cu ideia că poate o fi boală în Dobrogea, şi de aceea nu lasă să treacă dincoace nicio vită neinspectată.

Şi Corbu, care se oprise în loc, după ce se uită la ceas, îi zise hotărît :

— Lasă-i aşa, cu ăştia nu mai sfârşim. Hai, bădiţă, şi d-ta la prefectură.

Pe drum, tăcut, cu ochii în jos, mergea din ce în ce mai iute, parcă anume să nu dea pas minţii nimic să mai gândească. Avea un fel de teamă de o judecată chinuitoare, căci o simţea cum se încheagă din zbuciumul de gânduri ce i se încrucişau prin minte.

Fără a-şi da seamă, mărea paşii din ce în ce mai tare, şi uneori se întorcea către bătrânul ce nu mergea alături de el şi se ţinea tot la un pas în urmă.

— Hai mai iute, bădiţă, că-i târziu.

— Haide, hai, că doar merg eu într'o nădejde.

Când au ajuns în poarta prefecturii, bădiţa Sandu întrebă îngrijat :

— Oare ne-a da ? ha... ce zici ?

— Sigur că trebue să vă dea.

— Da' oare dece n'o vrut ceia din port să ne dee? Nădejdea deamu îi la prefectu, că să cheamă că tot el îi mai mare. Iştia din poliţie sunt mai cânoşi, că cel care-i boier adevărat, îi mai bun la inimă.

Pe sala întunecoasă şi goală, un uşier îi ajunse din urmă.

— He!... încotro ai luat-o aşa repede, moşule?

— E cu mine, căutăm pe d. prefect, — îi răspunse Corbu, oprindu-se în dreptul unei uşi.

— D. prefect nu-i aici, dar puteţi vorbi cu d. director al prefecturii. Daţi-mi cartea d-voastră, că aşa-i ordinul... altfel vine şi prostime multă...

Pe când Corbu îşi căuta prin buzunar o carte de vizită, bădiţa Sandu, care-şi pusese căciula jos lângă uşă, scotocind prin sân, îşi scoase o legăturică în care avea învelite în cârpe cele trei decoraţii şi un vraf de petece de hârtie îngălbenite.

— Iaca, poate să facă trebuinţă şi astea.

— Nu-i nevoie; aşteaptă-mă aici; şi Petre Corbu intră în biroul directorului.

— A!... Salutare onorabile, cu ce ocazie pe la noi? îi strigă Stelică Hâncu de după o movilă de dosare. In redingota lui ce strălucea de lustruită, omul acesta uscăţiv avea o figură ciudată cu ochi mici şi verzi, care-i jucau în cap prin sticlele ochelarilor, cu nişte fire de mustăţi roşii, ţăpoase şi rare, parcă mâncate de molii — era una din acele fiinţe a căror vârstă nu poţi s'o ghiceşti.

— Il căutăm pe d. prefect, am să-i fac o rugăminte.

— E dus la Bucureşti, dar vine cu trenul de amiază, că avem deseară balul funcţionarilor. Apropo, bine că te-am prins. Ne faci onoarea? — şi directorul îi întinse un bilet de bal.

Corbu voi să se opuie murmurând ceva nelegat şi fără hotărîre.

— Nu... nu cred, n'o să pot veni...

— Ei, ce-i cu aia, cine te obligă să vii, n'are a face... ştii, e chestia de o faptă caritabilă, e pentru mărirea fondului filantropic al societăţii. Dar nu mi-ai spus afacerea cu rugămintea. Ce dracu, doar putem și noi ceva în prefectura asta, — și directorul iar începu numărătoarea teancului de bilete roșii.

— Au venit în port nişte veterani din Dobrogea şi vor să se întoarcă înapoi la locul lor în Bacău.

Sânt prăpădiţi de tot, nu mai au nici bani de drum, nici de hrană. Nu s'ar putea ca prefectura să le dea nişte bilete pentru tren ?

— A !... imposibil, drăguţă, că noi n'avem bilete. Dispoziţia ministerului e ca să se libereze bilete din ţară în Dobrogea, iar contrar nu, imposibil.

— Ei bine, dar ce să facă oamenii ăştia ?

— Asta-mi place ! Să facă ce-au făcut şi până acum. De asta te îngrijeşti dumneata ? Ei nu ; că-i nostim, pe onoarea mea !... Aşa sânt cărturarii ăştia ! — şi directorul, râzând zgomotos, îi mai întinse încă cinci bilete.

— Comtez încă pe cinci, le desfaci pe la dascălii ceilalţi. Nu, zău, că are să fie frumos desară, sântem siguri de reușită. Numai niţică răbdare, ascultă ici afişul.

Rar, cu glas tare și c'o intonaţie de discurs oficial, directorul începu a citi :

SOCIETATEA FUNCȚIONARILOR PUBLICI

Cu ocazia împlinirii a unui an dela fondare și pentru mărirea fondului ei filantropic, va da un

SPLENDID BAL

Cu muzica regimentului de infanterie

Salonul va fi fermecător decorat în stil venețian și luminat a giorno, rezervându-se astfel publicului cele mai frumoase și amuzante surprize.

Comitetul de organizare făcând numeroase sacrificii pentruca să rămâie un suvenir neșters pentru toți care vor lua parte, pe lângă celelalte surprize va aranja în seara balului o „Luptă Amuzantă" cu confete și serpentine între Cavaleri și Domnișoare.

Pentruca modul de petrecere să întreacă toate așteptările și distracțiile să nu mai contenească, la ora 12 fix din noapte, se va proclama prin vot secret „Regina Balului" căreia i se va decerna de către societate un frumos coșuleț cu flori ca cadou.

Un cavaler 2 lei, o doamnă 3 lei

Familie compusă din un cavaler și două dame, 5 lei

Ținuta cuviincioasă e de dorit.

Pentru cavaleri va fi cea de bal (redingot), iar pentru domnișoare mai cu seamă e de dorit Costumul Național

— Eu am ținut să punem costumul național. Știi, e mai frumos decât cu falbarale franțuzești. Nu trebue să ne fie rușine de portul nostru țărănesc. La orice ocazie trebue să fim mai patrioți. Nu-i așa, spune sincer dacă n'am dreptate ?

Petre Corbu, în starea de spirit în care se găsea, nu putu să răspundă la întrebarea care îl strâmtora, decât prin câteva cuvinte fără șir :

— Da... sigur... natural... — și deodată își reveni în fire.

— Domnule director, dar ce-i de făcut cu nenorociții aceia ? Cred că n'o să-i lăsați așa. N'au nici unde să se adăpostească, nici mâncare. Ceva, însfârșit, trebue să faceți ; dece nu dați o telegramă la Minis-

terul de Interne să vă trimeată bilete de drum de fier?

— Ha!... Ha!... ce copil ești! Poi ne vine peste trei săptămâni. Se cunoaște că ești om de carte, filozof de cabinet; n'ai fost în administrație, nu ești hârșit pe aci, ca să știi tot mecanismul. Imi pare rău că te bagi în lucrurile astea, zău, îmi pare rău. De asta porți grija dumneata, că ce or să facă ăia; când ai ști ce necaz tragem noi cu dânșii! Ascultă-mă pe mine... lasă-i în pace... ce-ți pasă dumitale? ăsta-i cel mai bun lucru. Niciodată nu trebue să-ți bagi capul sănătos sub evanghelie, crede-mă pe mine că am îmbătrânit în administrație, în d'al de astea. Dacă ții numaidecât, vorbește-i prefectului sau primarului. Dar nu face pentru dumneata ca să te bagi în lucruri de astea, zău nu face... ascultă-mă pe mine.

Tocmai în capătul scării bădița Sandu încercă să întrebe:

— Oare ne dă, ha!... ce zici?

— Da sigur că trebue să vă dea; nu-i prefectul aici și directorul n'are bilete la el; mergem acum la primărie, îi răspunse Petre Corbu, cătând preocupat în jos.

— Stăi, nu mai sui scările degiaba, au șters-o toți dela biurou înainte de 12, zise Iuliu Dudescu, un advocat tânăr, care se întâlnise cu Petre Corbu în ușa primăriei.

— Ai vreo treabă cu unchiul? — și observând că Petre nu înțelege întrebarea, Dudescu îi explică.

— Așa-i spunem noi primarului „unchiul Nae", și, de când cu furnitura pentru pavarea orașului, i s'a mai adăugat și numele de *Bazalt*.

— Aș vrea să-i vorbesc într'o afacere, nu știu unde l-aș găsi, îi spuse Corbu îngrijat.

— A!... dacă ai ceva urgent, trebue să-l prinzi

acum, că dacă o apuca să intre în *conclav,* cum e obiceiul, nu mai apare decât după patruzeci și opt de ore. Hai cu mine, e ora aperitivelor ; îl găsim la băcănia din colț, la Tase, sau, cum îi zice el, la *biblioteca* din centru.

Și plecară amândoi alături pe strada mare. In urma lor, mai departe, venea și bădița Sandu încet, șchiopătând. Corbu mergea tăcut și chinuit de gânduri, Dudescu era vesel și radios, repurtase o victorie strălucită la judecătorie împotriva unui adversar politic, și nu putea să-și mai potolească pofta de vorbă.

— Vrasăzică nu-l cunoști pe unchiul ?

— Ba da, îl cunosc, dar puțin.

— Ah !... n'ai idee ce tip nostim și original. Când îl vezi așa scurt și gras, cu burta lui de arhimandrit, ai zice că-i tipul burghezului respectabil, părintele comunei. Când colo el e cel mai rafinat boem, mă rog artist în viață, ce mai vrei ! Chefurile și le face cu tabiet și în papuci, acasă, patruzeci și opt de ore stă în conclav și vardistul la poartă ca să nu-l supere nimeni.

Altfel e un om admirabil și de spirit. Are o bibliotecă plină de sticle în loc de cărți, și pe etichete scrie numele autorilor de drept : Mourlon, Demangeat... A !... e nostim să-l vezi la el acasă.

Când intrau pe ușa băcăniei, se auzi un glas puternic din fundul sălii :

— Iaca și pisălogul de Dudescu.

In fund, în jurul mesei încărcate cu gustări, se aflau la țuică primarul, inginerul comunii și căpitanul de jandarmi rurali.

— E !... crai nou, — începu vesel și sgomotos primarul la vederea lui Corbu — au început și dascălii dela liceu să mai consulte biblioteca noastră ; era de dorit, domnilor ! Se poate tocmai intelectualii să tră-

iască într'o ignoranță completă? Ionică, adă cinci volume din autorii cei mai vechi. Domnul Corbu, ca profesor de istorie, trebue să-și dea părerea asupra autorilor din antichitate; eu vă declar dela început că am o pasiune pentru clasici, îi sorb, nu-i gust.

— Nu, eu nu beau... nu pot... zău, nici nu am vreme, venisem numai să vă fac o rugăminte, — încercă să spuie Petre Corbu, îngrozit parcă de încurcătura în care intrase.

— Nu ascult nicio rugăminte înainte de a-ți da părerea asupra acestui autor, — și primarul făcea un haz nespus, râzând așa de tare că-i tremura pântecele, iar ochii lui mici abia se mai vedeau licărind, îngropați cu totul în grăsimea obrajilor.

Până să aducă Ionică paharele, inginerul se apucă iar să-și explice planul, schițând cu creionul pe masa de marmură albă. Era vorba de parada de 10 Mai, pentru care se lua măsuri din vreme, căci avea să se facă ceva deosebit anul acesta, în ciuda opoziției locale. Anul trecut la 10 Mai, sub fostul regim, se întâmplase în oraș un scandal unic în felul său. Fostul prefect se certase cu generalul comandant al garnizoanei, și acesta, după Te-Deum, în ultimul moment, a schimbat locul defilării: pe când prefectul, autoritățile, damele și tot poporul așteptau pe bulevard unde se construiseră tribunele, generalul, numai cu statul său major, a primit defilarea în celălalt capăt al orașului, spre gară.

S'a vorbit mult asupra acestei nenorocite afaceri, care a învrăjbit lumea civilă și militară. Până în ziua de azi, deși pacea s'a încheiat cu mutarea generalului și schimbarea prefectului, totuși părerile sânt deosebite, și orașul se găsește împărțit în două tabere: unii care susțin că prefectul e mai mare, și alții că mai mare e generalul, comandantul garnizoanei.

— Bravo, inginerule! nu degeaba umbli cu figuri în text, zise primarul privind cu admiraţie la schiţa tribunelor.

— Ei nu!... când vă spui că anul acesta o facem lată, ca să plesnească amicul ispravnic de anul trecut, care mi-o făcură fiartă. Aşa!... la mijloc e estrada autorităţilor, un spaţiu gol pentru general şi statul major — sigur că o să fie toţi călări — în faţă muzica, la dreapta tribuna damelor, în stânga, tribuna militară. Mă rog, când vă spun că o facem ca la Bucureşti! O să vorbim cu revizorul pentru micii dorobanţi.

— Splendid ar fi să aduceţi şi pe veteranii din judeţ, adică dece să nu defileze şi ei, dacă e aşa? — zise căpitanul de jandarmi, trântind cu pumnul în mânerul sabiei aşa de tare, încât teaca se izbi cu zgomot de un butoi cu măsline.

— O idee genială, pentru care ţi se va aduce mulţumiri în public — adăugă primarul râzând cu hohot — mă rog, tot complect ca la Bucureşti... ca ce provincia să rămâie mai pe jos decât capitala?

Petre Corbu care ascultase tăcut, măsurându-i pe fiecare în parte, crezu momentul potrivit:

— Tocmai aveam să vă rog pentru nişte veterani care au sosit azi în port. Vor să se întoarcă din Dobrogea la locul lor din Bacău. Au isprăvit banii de drum, n'au nici de mâncare... nu s'ar putea face ceva? Mi se pare că primăria are şi un fond de ajutor pentru cazuri de felul acesta.

— Poi bine, onorabile, dar ştii că eşti slab în materie de fonduri — începu primarul grav şi glumeţ totdeodată — eu, părintele acestei comuni, abia pot îndestula pe copiii legitimi, dar să mai mă îngrijesc şi de soarta celor orfani sau abandonaţi!... ba nu,

zău, judecă drept!... Ionică, bibliotecarule, mai dă-ne cinci volume, tot de acelaş autor.

— Eu trebue să plec, — şi Corbu puse mâna pe pălărie, dar primarul îl şi cuprinse de mijloc.

— Nu te las fără să bem încă un rând. Asta înseamnă că te-ai supărat pe mine; eu sunt un om care n'am duşmani. Nu, zău, te rog chiar să mergi la prefect, ştii, el e cu daraveri de astea. Ia de ici o bucăţică de lacherdă, dacă nu iai, înseamnă că te-ai supărat pe mine, îmi pare rău, pe onoarea mea. E teribil, domnule, cu umanitarismul ăsta al dascălilor idealişti!... Ionică, băiete, ce idee ai tu despre umanitate?...

— Nu are în băcănie marfă de asta, — se grăbi căpitanul să răspundă în locul lui Ionică băiatul, care aştepta cu tava în mână, neştiind ce răspuns să dea.

Şi Petre Corbu, aruncându-şi ochii din întâmplare spre uşă, tresări deodată: bădiţa Sandu, care aşteptase smerit afară în stradă, neîndrăznind să intre în prăvălia plină de boieri, se încerca aplecându-se cu sfială, îndoit dela mijloc, să privească înăuntru. Intr'o mână ţinea căciula, iar în cealaltă îşi strângea legătura de cârpe, căci se gândea şi el că poate să facă trebuinţă decoraţiile şi hârtiile lui îngălbenite, acolo unde era sigur că se vorbea şi despre dânsul.

— Trebue... mă aşteaptă, îngână Petre Corbu, repezindu-se spre uşă, pe când toţi ceilalţi, cu paharele în mână, cătau nedumeriţi pe urma lui. In stradă, ţinând încă pălăria făcută ghem în mâna stângă, se opri, cu capul gol, în faţa bătrânului care aştepta să-i vorbească. După ce-şi trecu mâna dreaptă într'o încleştare dureroasă pe frunte şi pe ochi îi zise încet, stăpânindu-se:

— Bădiţă, întoarce-te şi dumneata în port, aşteaptă-mă acolo, că o să vin eu să vă aduc răspunsul... las'că fac eu tot ce trebue.

— Apoi aşa! aşa om face!... om aştepta... dă... nu ni-i lăsa... că-i greu tare de străbătut pe-aici fără nimeni, între străini... şi dac'a fi... te-om pomeni şi noi şi copiii... că dacă trăia şi dascălul, D-zeu să-l ierte, se cheamă că se bucura şi el... da' vezi, pe semne aşa-i... de, ce să zic şi eu... — şi bădiţa Sandu îşi înnecă vorba într'un oftat adânc, în loc de a-şi limpezi gândul pe care-l avea în minte.

Clătinând din cap, îşi grămădi cu degetele lui noduroase legătura de cârpe, hârtii şi decoraţii iarăşi în sân, la locul lor. Şi după ce îşi îndreptă la gât cămaşa şi sumanul, o porni la vale spre port, trăgând încet, cu greutate, piciorul stâng, rămas beteag din timpul războiului.

Iar Petre Corbu o luă şi el la deal spre casă. Călcând şovăitor, cu genunchii îndoiţi, cu braţele moi, căzute'n lungul trupului curbat, părea că urcă sub povara unei greutăţi cu mult mai mare decât îl ajutau puterile să ducă.

Un grup de băieţi sgomotoşi veneau dinspre liceu. Sigur că era să-l salute... şi ca să nu răspundă, se abătu din drum cotind pe altă stradă. Un fel de teamă fără de înţeles îl chinuia amar, pe când mergea abătut cu ochii în pământ, singur, să nu vadă pe nimeni şi nimeni să nu-l vadă, nimeni să nu-l simtă... ar fi voit să treacă aşa cum se strecoară o umbră.

Din câte socoteli şi planuri îşi făcuse în minte Petre Corbu, nu izbuti să îndeplinească nimic până la amiază. Dar era hotărît s'o ducă până la capăt. Avea să meargă până la prefect, la poliţai, să facă o listă de subscripţie, şi, dacă n'o putea să-şi ia leafa dela şcoală, are să se împrumute... însfârşit, trebue să găsească un mijloc de ajutor, şi cât se poate de repede, pentru nenorociţii care-l aşteptau în port, căci numai într'însul îşi puseseră ei toată nădejdea.

Era ora trei când Corbu suia scările prefecturii. Incepuse a se plictisi măsurând sala de așteptare, și totuși ce politeţă şi bunăvoinţă din partea prefectului, când l-a primit.

— A... ce surpriză... poftim *colega*. Trebue să ştii că nu-mi uit niciodată breasla din care am ieşit, întotdeauna îmi face deosebită plăcere... Ia loc, te rog... ai să mă scuzi; numai câteva minute, să termin afacerea asta şi sunt cu totul al d-tale.

Prefectul se aşeză la birou; în picioare în faţa lui, aştepta un inspector comunal cu teancul de hârtii la subţioară.

Petre Corbu căută a se îndepărta cât mai mult de birou, căci se temea să nu-l stingherească dela lucru.

Din fund, de pe scaunul lui, cerceta tot cuprinsul acestei săli reci și impunătoare. O mobilă de birou greoaie, masivă; jilţurile, îmbrăcate în marochin roșu, erau așa de mari, că te afundai cu totul în ele; în rame late aurite, portretele suveranilor și două tablouri mari, copii după Grigorescu. Jumătate din păretele din faţă era acoperit de o bibliotecă mare cu o înfăţişare de catedrală, lucrare de artă — stejar sculptat — imitând un fel de stil românesc. Sub sticlele uşilor erau întinse niște pânze verzi, așa că nu se puteau vedea cărţile din rafturi. La un colţ pânza era desprinsă şi se putea zări un teanc de „Monitoare Oficiale".

Privirea i se opri la biroul unde lucra prefectul. Ingropat în jilţul lui monumental, mândru și grav, prefectul impunea oarecum prin felul de a se prezenta. O figură mare pătrată, un păr aspru roșietic, tăiat scurt ca peria, mustăţile scurte și răsucite, scoase de curând din bandaj, ciocul ascuţit îi acoperea bărbia rotundă; în ochii lui albaştri se cetea tărie, voinţă, încăpăţânare. Un trup bine legat, chinuit parcă în

redingota-i strâmtă, colţurile gulerului alb, prea înalt, se îngropau în guşa care începuse a se forma.

Petre Corbu neavând ce face, căuta să-şi dea seamă de sfiala fără de rost pe care o simţea aşteptând în biroul acesta, în faţa unui om care nu-i era străin.

Pe Jean Stroescu îl cunoştea foarte de multă vreme, din Universitate, pe când toţi îl cunoşteau sub numele de Ioan al Stroii, de loc din comuna Netoţii de Jos, din judeţul Teleorman. Făcuse seminarul şi, în loc să-şi urmeze meseria începută, se înscrisese la litere. Dar pentrucă i se păruse şi aici un câmp prea mic de acţiune, făcuse şi dreptul. Sănătos, muncitor şi calculat, izbutise a băga în buzunar deodată două diplome de licenţă. Intotdeauna trecuse victorios prin toate cotiturile şi piedicile puse în calea vieţii studenţeşti.

Puţini erau acei care-l cunoşteau bine, dar tot se găseau unii care, pe şoptite, îi ziceau *Echilibristul*.

Ca profesor în provincie, n'a stat decât trei ani; după ce trecuse cu nerăbdare prin toate culorile, îşi găsise în urmă o aripă protectoare.

In schimbul serviciilor aduse partidului, îl băgase şi pe el în Cameră, odată cu o întreagă pleiadă de talente tinere, ridicate din popor.

După doi ani, nu se ştie prin ce împrejurări, făcuse o partidă strălucită — o văduvă bogată a unui senator mort de apoplexie.

Se lăsase de dăscălie; făcea numai advocatură şi politică. La venirea partidului său din nou la putere, i se dase pe mână întreaga situaţie a judeţului.

Şi Petre Corbu, cum sta deoparte, urmărind din colţul lui mişcările prefectului, se încercă să surprindă în trăsăturile feţei urmele vechi, regăsind în nuanţe chipul acela aşa cum îl văzuse pentru întâia dată. Işi amintea bine de el: era cu vreo doi ani mai vechi în facultate... parcă îl vedea: deşirat, cam îndoit, cu

părul dat în sus, cu figura mare și numai câteva fire de mustăți, iar un puf neras îi umbrea fălcile late.

L-a întâlnit întâia dată într'o căsuță tupilată... din înfundătura noroioasă, în dosul halei Traian. Venise la un prieten să ceară un caiet de note... Acolo într'o singură cameră cu treizeci de lei pe lună ședeau trei studenți la un loc... Câtva timp mâncase la acelaș birt — La Pârjoala Ideală — în Șelari... Era un grup mare de studenți săraci care mâncau acolo... D. Nae Capama, patronul, scurt și gras, cu favoriți albi ca Franț Iosef... Ce tip original era acest birtaș-bucătar !...

Și Corbu, c'un fel de mulțumire își opri gândurile asupra lui. Nu-l văzuse de multă vreme, până anul trecut, când l-a întâlnit în tren mergând la Ploești să mai facă ceva încasări, după cum spunea el. Se lăsase de birt și, cu multă răbdare, urmărea datoriile vechi ale foștilor studenți.

Avea un carnet gros — *catalogul universității*, cum îi zicea el — ținut la curent după „Monitorul Oficial".

Acolo erau trecuți datornicii cu numărul meselor, anul, luna, și ziua de când și până când aveau de plătit, și, în dreptul fiecăruia, d. Nae scria pe rând numirile care se făceau cu data, funcția și locul unde se afla fiecare. Erau acolo înscrise câteva generații de profesori, magistrați, avocați, doctori, funcționari, mici și mari — toată scara ierarhiei sociale într'o statistică desăvârșită.

Carnetul lui domnu Nae Capama ar fi, desigur, un prețios document de cercetare pentru istoricii care ar căuta să pătrundă spiritul și prefacerea societății românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea... Și Petre Corbu începu să zâmbească la ideia ciudată care-i veni în minte: „Ce mutră i-ar face prefectul, dacă i-ar aminti că i-a văzut trecut, în carnetul nenorocit, numele și suma ce avea de achitat pentru mesele

dela *Pârjoala Ideală* de pe vremea când era student".

Zbârnâitul tremurat al unei sonerii îl făcu să tresară. D. prefect, supărat, chemase pe registrator...

După o bătaie sfioasă în ușă, registratorul intră îndoindu-se de șale. O figură veștedă, îmbătrânită înainte de vreme ; un surâs acru îi încrețea buzele subțiri pe când își încheia nasturii jachetei.

Făcuse de sigur vreo greșeală, ceva, la înregistrare, căci prefectul se încruntase privind hârtia ce o ținea în mână.

— Ți-am spus, domnule, să-ți bagi mințile în cap... uită-te la număr... asta e pentru a treizecea oară...

— Nu sunt eu vinovat, am spus lui d-nu șef ca... — dar prefectul îi taie scurt vorba :

— Am terminat !... — și după ce îi aruncă hârtia jos, făcu spre ușă cu mâna un semn hotărîtor și stăpânit.

— Știam că-i o secătură, nu-i spuneam eu lui Vasilescu, când mă plictisea la alegeri cu protejații lui ? — și prefectul, parcă simțind nevoia de a se explica, se întoarse către Corbu :

— E groaznic, monșer !... sunt sătul până în gât de politică... De când crezi că lupt să scot politica din administrație, în județul meu... uite, citește ici : — și el arătă mândru spre ușă.

Numai atunci Corbu văzu, lipit pe sticlă, un aviz pe care nu-l observase la intrare. Prefectul ceti rar și apăsat :

A V I S

Funcționarilor din acest serviciu le este absolut interzis de a recurge la intervenții exterioare, meritele lor proprii și interesele serviciului fiind, singure, bazele aprecierii șefilor lor. Orice fel de intervenții în acest fel constituesc o notă rea pentru funcționarul respectiv.

— E! Nu-i clar? spune?... ei bine, te desperează uneori, pe onoarea mea! — și prefectul se ridică din fotoliul în care șezuse înfundat. După ce-și agăță degetele în răscroiala jiletcei, subțioară, scoțând pieptul înainte, bombat, făcu vreo câțiva pași largi în lungul camerei. Lângă fereastră, în dreptul lui Corbu, se opri:

— He!... nu-ți închipui, monșer — începu prefectul dându-și capul pe spate și privind pe geam afară — nu știi cât am avut de luptat aci! Aveam adversari tari, politiciani vechi... acum pot zice că sunt aproape stăpân pe situație... Dar, nu ai spus încă afacerea pentru care ai venit.

— Sunt niște veterani care vin din Dobrogea... — și Corbu îi lămuri cazul, înșirând toată istoria pe care o mai repetase încă de câteva ori în ziua aceea.

— Chestiunea e mult mai dificilă decât ți-ai închipui. Nu pricep dece nu rămân oamenii ăștia în Dobrogea. Guvernul face sacrificii colosale pentru dânșii; și ei nu vor să stea acolo. E de speriat, frate, cât e de ignorant și de îndărătnic țăranul nostru; nu, nu trebue să ascundem defectele.

— Bine, dar nenorociții ăștia nu vezi că sunt victimele administrației? se încercă să spuie Petre Corbu. Prefectul însă îi taie vorba.

— Exagerații, monșer, dacă te-ai potrivi la toate pretențiile, apoi nu știu, zău, unde am ajunge. Nu, nu, cu sentimentalism nu se poate face administrație. Voi, care nu faceți politică, aveți o mentalitate curioasă. Ministerul dă ordine severe pentru a înlesni mutarea și stabilirea veteranilor în Dobrogea, și eu să fac contrariul, să mă apuc să-i transport din Dobrogea înapoi, la locul lor!... Nu vezi că-i absolut imposibil? E absurd, monșer!... Ce-ar zice prefectul de Constanța, care îmi dă telegramă să-i trimit înapoi?... și n'ai idee ce tip susceptibil... și-i foarte tare la centru.

— Ei bine, dar ce-i de făcut? O să-i lăsaţi aşa să moară de foame? — şi Petre Corbu se sculă enervat de pe scaun.

— Dar până acum dece n'au murit? Lasă-i, cum au mers până aici, merg şi de acum încolo. Nu le purta grija. Mai întâi, că nici nu sunt oameni din judeţul meu, ce o să mă amestec eu în atribuţiile altora? Mă rog, dacă ţii numaidecât, o să dau ordin poliţaiului ca să-ţi dea concurs pentru o listă de subscripţie. Dar cred că cel mai bun lucru ar fi să-i îndemni să se întoarcă înapoi. Dacă nu vor, atâta pagubă. Las'că nici nu avem bilete de drum, dar şi dacă aş avea, îţi spun sincer că nu le-aş da, pentrucă aş lucra contra convingerilor mele.

Şi prefectul începu a-şi desfăşura o întreagă teorie asupra colonizării Dobrogei după sistemul din antichitate al Romanilor; asupra drepturilor şi naţionalităţilor din această provincie, adevărat mozaic de rase; trecând apoi la mica şi la marea proprietate, cultura intensivă şi extensivă, pentru a sfârşi tot cu chestia raselor — partea sa favorită, ca fost profesor de geografie, pe care o predase după noile metode.

Inspectorul comunal, care regula dosarele la birou, îşi ridicase capul, privindu-şi cu admiraţie şeful. Iar Corbu, care la început ascultase şi el, la urmă îşi pierdu răbdarea; sta privind nedumerit la bustul lui Costache Rosetti, care părea că şi-a întors capul ca să vadă mai bine şi el pe prefect.

Statuia aceasta de teracotă îţi făcea, la prima vedere, o impresie stranie; cercetată mai de aproape, găseai pricina: fusese stricată şi i se lipise gâtul strâmb.

După ce să lămuri şi asupra privirii lui Costache Rosetti, Corbu se găti să plece, iar prefectul înfierbântat izbi cu pumnul în soneria de pe birou:

— Alecule, dă-mi pardesiul!

Când a ajuns Corbu la liceu, nu mai erau decât directorul și încă doi profesori.

— Salutare, Corbule, dar parcă n'ai curs azi, ce cauți pe aici ?

— Venisem pentru leafă. Am mare nevoie de parale.

— He!... tocmai peste șase zile încasez mandatul.

Și după câteva momente de șovăire, Corbu se hotărî să încerce :

— Mi-ai face un mare serviciu, dacă ai voi să-mi girezi o poliță.

— A! îmi pare rău, dragă, că nu mă cunoști ; apoi nu știi că eu din principiu nu dau giruri ? In viața mea n'am iscălit o poliță. Imi pare rău, dar mi-i imposibil ; nici lui frate-meu nu-i girez, pe onoarea mea. Dar uite Tuduriu se ocupă cu daraveri de astea.

Sache Tuduriu, profesorul de matematici, era un om scurt, gras și roșu, care gâfâia întruna de osteneală, căci era în adevăr foarte activ. Avea atâtea ocupații, încât umbla toată ziua cu una din trăsurile primăriei, care-l aștepta la poartă până își făcea ora de clasă. Pe lângă slujba școalei, mai era și consilier comunal, director la o casă de economie și ajutor, membru în consiliul de administrație al băcăniei cooperative, și cultiva sistematic o vie din apropiere, pentru care primise medalia de aur la expoziția jubiliară, căci prezentase cea mai frumoasă varietate de struguri din județ.

Tuduriu îl trase pe Corbu deoparte lângă fereastră. Și pe când îi vorbea încet, asigurându-l că va cerceta el... să-i facă un bine... știe el undeva într'un loc sigur... se pipăia prin buzunare necăjit că nu găsește ceeace caută. De obicei avea asupra lui câte o poliță în alb pentru orice întâmplare. Numai funcționarilor

și ofițerilor le găsea el bani, pentru alții străini niciodată nu putuse să facă rost de împrumuturi.

— Uite!... trece și d. prefect *Arivescu* — zise râzând Aurel Stamatin, profesorul de franceză, care se oglindea în geamul celeilalte ferestre, răsucindu-și firele unei bărbuțe blonde frizate.

— Păcat că nu l-ați văzut ce poză avea în trăsură, e tipul clasic de arivist, parole d'honneur.

Stamatin, care avea conducerea ziarului opoziției din localitate, își făcea o plăcere necăjind pe director pe tema aceasta.

— Stroescu! izbucni directorul, Stroescu! orice mi-ați spune d-voastră, e un om de resort; și-a pus în joc toate mijloacele ca să ajungă acolo unde râvnește oricare. El a triumfat în viață, a învins, a dovedit că e mai tare decât noi toți în lupta pentru trai... Ce-mi vorbiți mie de scrupule, cinste, morală... mofturi de idealiști impotenți!... Până când, mă rog, cutare loc în conducerea statului să-l ocupe vreun ciocoi bogat sau un imbecil cu pretenții, și nu un om de valoare, cu talent și calități reale. Tocmai pentrucă Stroescu s'a ridicat de jos, cu drept cuvânt i se poate spune că e fiul meritelor sale. Ce!... țara n'are nevoie de talente tinere și viguroase? De unde vrei să le ia, dacă nu de jos din popor?...

Și pe tema aceasta urmau discuții înfierbântate, nesfârșite, în cancelaria liceului, între profesori, care de multe ori aduceau ca martori umbrele lui Darwin, Nietzsche și ale altor răposați cugetători, pentru a sprijini, cu teoriile lor, unele păreri care se desfășurau ceasuri întregi, chiar după sunarea clopotului de intrare în clasă.

De două ceasuri Petre Corbu se frământă pe scaun fără a putea prinde un moment de hotărîre. A băut

două cafele şi a fumat vreo şease ţigări. Venise la cafeneaua din centru — la clubul lui Tiliucă cum îi spuneau orăşenii — pentru a vorbi poliţaiului. El ar putea găsi vreun adăpost şi hrană veteranilor din port; sau, în tot cazul, ar aduna câţiva lei printr'o listă de subscripţie.

Sala geme de lume, de fum şi de zgomot. Strigăte în gura mare, ciocnituri de bile şi tacuri de bilearde, izbirea pietrelor de domino pe marmora meselor, rostogolirea zarurilor la jocul de table — un amestec de atâtea zgomote deosebite, înnecate în forfotul nesfârşit şi monoton al celor două lămpi mari — *sistem modern* — care sfârâie întocmai ca două oale de fasole grasă puse la fiert.

Singur, dela masa lui din colţ, Petre Corbu urmăreşte toate mişcările poliţaiului, care joacă pocher cu doi necunoscuţi la masa din faţă.

Din când în când capul acela chel, rotund şi lustruit, dispare învăluit în norii de fum de tutun. Şi când fumul subţiat se risipeşte, îi apare iarăş desluşit figura şefului poliţiei locale; obrajii plini şi fălcile mari, ochii mici şireţi, şi sub nasul scurt cu nările lărgite o păreche straşnică de musteţi sure şi afumate. Şeful pare a fi un jucător foarte calculat; cugetă adânc în faţa problemelor jocului, strânge crunt din sprâncene la fiecare carte aruncată pe masă. Pentru a recăpăta puteri nouă, soarbe setos dintr'o veche ţigaretă cu un capăt de chilibar cât nuca de mare „o giuvaeră foarte antică, suvenir de când cu anchetarea crimei grecilor din port", le spunea el celor care-i admirau această piesă vrednică de muzeul de antichităţi.

Petre Corbu nu îndrăzneşte să întrerupă jocul, — are să aştepte, îşi zicea el în gând, momentul potrivit, când s'o termina partida şi s'o face cărţile din nou...

are să-i explice cazul, aşa ca să-l mişte să-l facă să se intereseze... şi mai la urmă e chiar dator, în slujba lui, să se îngrijească de soarta acestor nenorociţi... e cel mai în măsură să meargă cu lista, cunoaşte pe toţi din sală... ce Dumnezeu! tot trebue să se strângă ceva dintr'atâta lume... un pic de inimă numai şi... oricum nu poţi lăsa niciun câne să piară de foame afară în ploaie.

Hotărît, cere o foaie de hârtie şi scrie cu litere mari: „Listă de subscripţie pentru ajutorul celor trei familii de veterani care mor de foame în portul nostru". Numărul curent, numele şi pronumele, suma subscrisă.

Afară toarnă cu găleata. De câte ori se deschide uşa, apare câte-o umbrelă leoarcă de ploaie ; din întunericul de afară, o suflare rece de vânt străbate făcând să tremure flacăra lămpilor, de pare că se clatină întregul cuprins al cafenelei.

Petre Corbu începu să se neliniştească ; şi-a pierdut răbdarea aşteptând.

Atâta vreme de când amână şi nu e în stare să găsească un moment hotărîtor de voinţă. De necaz începe a se judeca mustrându-se de slăbiciunea asta revoltătoare.

De ce atâta sfială?... Ce are de riscat ?... Parcă cere pomană pentru el ? E chiar o faptă frumoasă a contribui la o facere de bine. Oricum ar fi mulţimea asta, dar în simţirea fiecărui om există o coardă care vibrează de mulţumire când ştie că a făcut faptă bună. Şi Petre Corbu îşi freacă tâmplele necăjit ; îl doare capul, a fumat, se vede, prea mult. E aşa de acru şi necăcios aerul acesta cald din cafenea... Prin nouraşii de fum albăstrui, care plutesc într'o încolăcire moale şi leneşă, abia se zăreşte ceasornicul din părete purtându-şi în cadenţă limba lui neobosită.

O sforţare eroică ; se sculă hotărît în picioare ; dar

tocmai în acelaş moment îi trece pe dinainte un tânăr elegant, care se opreşte drept la masa poliţaiului.

E Traenică, grefierul tribunalului, sau *arbitrul eleganţei,* cum îi spun prietenii!

„Fir'ar al dracului de secătură pomădată, acum şi-a găsit şi el să vie?“ borborosi cu necaz Petre Corbu, trântindu-se din nou pe scaun. Grefierul însă avea gând de stat; de obicei el nu juca, dar îi plăcea grozav să privească. După ce-şi atârnă în cuier cu multă grijă pardesiul cenuşiu vărgat, mlădiindu-şi talia, se aşeză pe scaun, îşi scoase mănuşile *gris-perle,* instalându-se deabinelea la masă.

Petre Corbu, amărît, ca să-şi mai liniştească necazul, ia o revistă de pe masa vecină. Un număr vechi din *Illustration*. Gravuri cu scene din revoluţia rusească: „Foametea în Rusia de sud“, „Vânzarea copiilor“. Se văd ţărani zdrenţuiţi, figuri sălbatice cu părul vâlvoi, cu bărbile mari încâlcite... femei slabe cu priviri rătăcite, cu plete în vânt, îşi târâe copiii, goi şi diformi, ducându-i la vânzare, pentru o bucată de pâine.

Ii fac rău atâtea grozăvii. Intoarce foaia: „Popa Gapon şi turburările din Petersburg“.

O mare de capete în clocotul nebunei răzvrătiri. Mii de braţe ridicate ameninţător, strângând cu degetele încleştate pietrele scoase din pavajul străzii... în fund un escadron de Cazaci crunţi, aplecaţi pe cai, şerpuind cnuturile în aer, se reped la şarjă în zidul omenesc al mulţimii turbate.

Infiorat, Petre Corbu închise revista şi o aruncă pe scaunul de alături.

Ridicându-şi capul dă cu ochii de afişul care se legăna atârnat la globul lămpii. Cu litere mari, pe hârtie roşie, se anunţa splendidul Bal al Societăţii Funcţionarilor Români. In colţuri, scris oblic cu litere de o

şchioapă : *Regina Balului. Regina Balului; Un cavaler 2 lei; O damă 3 lei...*

Şi secătura aceea care nu mai pleacă dela masa poliţaiului !... Visător, pe altă lume dus, arbitrul eleganţei, cu privirea pierdută în vag, îşi freacă între două degete cârligele mustăcioarelor şi viţa de păr lins ce-i cade pe frunte drept la mijloc.

„Ce lume fericit de stupidă !" îşi zice Petre Corbu, şi pe când îşi scotea ceasornicul din buzunar, i se pare că trebue să se corije : „ce lume stupid de fericită !" Se uită şi la pendula din perete : 9 ore fără cinci minute. Şi el care încă n'a reuşit să facă nimica... E teribil să nu fii capabil nici de atâta acţiune. Inseamnă că nu are niciun pic de voinţă... Când va bate ora 9 punct, se va scula dela masă şi va da lista poliţaiului. Cu ochii ţintă înainte, pe când număra bătăile ceasului îşi stăpâneşte bătăile inimii ce i se par de două ori mai dese. La ultima lovitură se scoală hotărît, şi pe când îşi pregăteşte lista, zăreşte în fund spre uşă, pe comisarul cel tânăr din port, care îşi scutură pelerina de ploaie. Fără a-l slăbi din ochi, îi aţine calea zâmbindu-i bucuros. Simte bine că e un sprijin tare de care trebue să s'apuce.

— A !... salut, domnule Corbu !... Ce făcuşi cu protejaţii dumitale din port ? Ai fost la prefect ?

— Da, însă n'a vrut să le dea bilete de drum.

— Dar primarul ! Dar cu lista de supscripţie ?

— Nici el n'a voit să le dea niciun ajutor. Lista tocmai acum voiam să o dau d-lui poliţai.

— Ha ! eram sigur, m'aşteptam eu la asta din partea dumnealor. Daţi lista încoa, trebue să scoatem ceva dela atâta lume.

Şi comisarul se duse întins la masa poliţaiului. Fără a-şi ridica ochii de pe cărţile de joc ascultă toată po-

vestirea cazului până ce deodată d. poliţai exploadă, adresându-se celor doi jucători :

— E teribil, domnule, pe onoarea mea, cu filfizonii ăştia, care au intrat în poliţie !... ce-mi umblă mereu dumnealor cu *traviate* de astea ! — traviată numea d. poliţai orice fapt pe care-l considera prea modern.

Petre Corbu urmă maşinaliceşte pe comisar, care întindea lista la mese, spunând în gura mare :

— Pentru nişte veterani, care mor de foame în port, domnilor !

— Ei, asta-mi place, iar cu liste ciupitoare !... nu se mai sfârşesc pomenile astea, domnule ? zise indignat şeful poştei.

— E ruşine, monşer, să umblaţi cu cerşitul, adăugă furios un altul.

— Cu veteranii ăştia a ajuns o adevărată halima. Nu te mai poţi întoarce de răul lor ; pe toate drumurile îi întâlneşti ! Atâtea pretenţii e scandalos, pe onoarea mea !...

— Nu sunt ei de vină : statul care i-a învăţat cu nărav. Când spuneam eu să nu le împartă porumb astă iarnă, că-i învaţă rău, nu voia nimeni să m'asculte, zise un bătrân respectabil, fost membru în consiliul judeţean.

Unii se făceau că nu aud, îşi găseau de lucru şi se arătau din ce în ce mai adânciţi în socotelile jocului. Alţii se iscăleau cu îngrijire pe listă, şi, în schimbul gologanilor pe care îi numărau, se simţeau în drept a face câte o morală bine simţită.

— Foarte rău că nu stau în Dobrogea... Statul face sacrificii, ţara noastră are nevoie de o populaţie românească viguroasă acolo, în mijlocul străinismului.

— Sunt nărăviţi, domnule. Nu trebue încurajaţi... de atâtea ori am zis şi zic că cea mai mare crimă este

de a încuraja în asemenea ocaziuni lucruri de astea. In loc să muncească într'un mod sărac şi curat, dumnealor îmi umblă după căpătat ca şi calicii.

— Dar i-aţi văzut ? Mor de foame în ploaie, domnule, cu femei şi copii — se încearcă să spuie comisarul.

Vreo câteva voci deodată s'amestecară strigând :

— Nu moare nimeni de foame în ţara românească... muncă, domnilor ! muncă ! în străinătate cum trăesc oamenii ? — sfârşi convingător rentierul Dănilă Zălogeanu, veneratul preşedinte onorific al societăţii pentru protecţia animalelor din localitate.

Arbitrul eleganţei, care se sculase îndată ce văzu pe comisar venind cu lista la masa poliţaiului, izbuti să se strecoare printr'o manevră iscusită, aşa că nu se mai întâlni cu lista fatală. Căpitanul Lulea, un bătrân pensionar, îşi făcea ca de obicei, somnul de după masă la cafenea ţinând sub cot jurnalul *Timpul,* spre necazul celor care voiau să-l citească.

— Dece n'o fi dormind omul ăsta acasă ? întreba adesea câte unul.

— Ca să ţină pe loc sub mâna lui *Timpul* cât mai are de trăit, — răspundea altul, încântat de înţepătura spiritului, ce trebuia să usture pe bătrânul căpitan, care totuşi sforăia înainte liniştit şi senin.

Uşurel, ca să nu-l sperie, comisarul îl trezi din somn.

— Domnule căpitan, vă rog pentru nişte veterani, ştiu că d-voastră sunteţi un om... care...

Şi căpitanul, după ce-şi potrivi ochelarii pentru a ceti lista dela depărtare de un metru, îşi scoase din punga lui de mărgele o patacă de doi lei şi zise tare, cu glas răguşit şi aspru :

— Hai, remonţilor, puneţi ici câte un franc ; ruşine pentru oştirea de azi să-i lăsaţi pe drumuri pe cei bă-

trâni, care au făcut războiul şi au ridicat ţara asta. — Ofiţerilor tineri, strânşi în jurul biliardului, li era ruşine să nu se înşire şi ei pe listă, dar mai toţi se jurau că nu mai au parale.

— Dacă vine acum înainte de soldă! Punem nu câte un leu, dar şi câte zece tigri, când vom lua solda.

S'a hotărît ca să puie pentru toţi remonţii căpitanul şi să-i încaseze pe urmă la 20 ale lunei.

Doi greci şi un evreu de lângă masa căpitanului au pus câte jumătate franc, iar Tauc, turcul cu chiristigia din port, scoţând din brâu o pungă de ibrişim roşu, numără tacticos un leu şi treizeci în gologani de câte zece bani. Apoi, înşirând pe două linii nişte cârlige strâmbe, îşi puse pe listă cu sfinţenie iscălitura lui *à la turca.*

— Este greu tare asta nume, bre, scris a la franca, — sfârşi el oarecum ruşinat.

După ce se depărtă comisarul cu lista, Tauc zise în gura mare ca să audă şi ofiţerii dela biliard:

— Asta mare ruşine vine la obraz, bre... om sărac este asta veteran... el fost aşchir ama bre!...

Când a ajuns cu lista la masa cea mare din fund, jucătorii erau înfierbântaţi la culme. Da un banc monstru domnu Tase Ostroveanu, un arendaş din judeţ — om bogat şi sărbătorit de toată lumea cafenelei, căci el însufleţea jocul de câte ori se repezea dela moşie cu afaceri prin oraş.

— Domnilor, nişte veterani care mor... Dar înainte de a termina vorba, treizeci de glasuri isbucniră de odată în furie aprinsă — câştigase bancul şi pierduse ponţii:

— Ce te vâri, domnule, aci, să ne strici jocul!

— De pomeni ne arde acuma?

— De unde dracu aţi mai ieşit cu sfănţuiala asta?

— N'aveţi nici ruşine, domnule, să umblaţi ca orbeţii!...

— E teribil, pe onoarea mea, cu obiceiul ăsta oriental... e o mizerie care numai la noi o poţi vedea.

— Zi-i ţara românească şi pace!

— In altă parte se cere la uşa bisericii, la pod, dar nicăieri nu se permite aşa ceva într'un club civilizat.

După ce s'a mai potolit zgomotul infernal pe care-l ridicase indignarea şi revolta generală, Lică Tiberian, care făcea pe crupierul, aruncând şi culegând banii c'o uşurinţă uimitoare, zise cu un ton dramatic şi plin de duioşie:

— Nu-i aşa, coane Tase, că'n ţara românească nu moare nimeni de foame? Dar vai! câţi n'or fi murind de sete!... Max!... două halbe aci la conu Tase.

Şi jocul urmă în hazul tuturora.

Corbu rămase câteva minute lângă uşă, căutând în jurul lui la toată lumea aceea care foia în cuprinsul cafenelei. Dar simţi că nu se mai poate stăpâni; sângele i se suise în obraji, îi vâjâiau urechile; şi, fără a-şi da samă, strângea cu degetele încleştate speteaza unui scaun. Scuipă în jos răstit şi ieşi trântind uşa după dânsul.

Afară începu să soarbă cu lăcomie aerul rece care-i umfla pieptul; aer, avea nevoie de mult aer ca să nu se înăbuşe. Simţea o trebuinţă de a se judeca, de a se lămuri, vorbind cu sine însuşi fără milă, fără slăbiciune.

...Ce ridicul! ce naiv!... să nu cunoşti lumea în care te învârteşti... asta-i lumea din care faci tu parte... mai este o lume, dar aceea e departe, afară, necunoscută... Desigur, sunt două lumi aparte.

Nu-i venea să se întoarcă acasă. O trebuinţă de a rătăci îl împingea înainte. După ce ocoli câteva străzi fără de ţintă, mergând grăbit, alunecând la fiecare

pas prin noroiul cleios, se pomeni, fără să știe, iarăș pe drumul dinspre port. Ploaia încetase. O ceață deasă ca fumul se lăsa în jos greoaie, apăsătoare, pe stradele pustii, întunecate. Portul era gol. Lucrul încetase de mult și în noaptea asta neagră și ploioasă nu se vedea țipenie de om. Era o umezeală rece, care pătrundea până la oase și un aer încărcat, înăbușit de mirosul greu și acru de canale, dela butoaiele cu pește sărat și dela niște porumb stricat, aprins într'un șlep din port.

După ce trecu peste câteva rânduri de șine, strecurându-se printre vagoanele cu cereale, se opri pe cheiul vechi de piatră. O umbră mare îi închidea drumul ; se apropiă cu grijă — recunoscu o movilă de saci cu grâu pregătiți pentru încărcarea de a doua zi.

Un surâs amar îi încreți buzele și nu putu să-și stăpânească un gând care îi venise în minte fără să știe cum : grâu... pâinea noastră cea de toate zilele... să mori de foame lângă sacii cu grâu... ce crudă ironie... Dar unde s'o fi băgat ei ? — se întreba Petre Corbu, căutând în jurul lui prin întuneric, pentru a-și da seamă de locul în care se găsea. Nicăeri nu se simțea nici o mișcare. Felinarele, abia licărind, ca niște pete roșii, se înșirau în lungul digului, departe. Târziu recunoscu un rând de magazii... pe aci desigur trebue să fie îngrămădiți... s'or fi adăpostit de ploaie. Și dacă i-ar vedea, ce-ar putea să le spuie ?...

Desigur că ei l-au așteptat toată ziua... Ce rușine ar simți dacă ar da ochii cu dânșii... Nu, nici nu trebue să-l vadă până mâne, când o putea să-i ajute într'un fel.

Și deodată, un fluier ascuțit, prelung ca un strigăt plângător, venind dinspre apă, îl făcu să tresară o clipă. Era desigur vreun vapor care plutea prin ceață. Surprins, se întoarse și se opri pe marginea cheiului.

Pe Dunăre nu se putea zări nimic din haosul întunecat pe toată întinderea fără de capăt. Numai jos, la picioarele lui, apa neagră, lucioasă, se vedea fierbând răscolit în valuri. Pe când se chinuia cu ochii aţintiţi ca să străbată noaptea, îi sfâşiă iarăşi auzul un fluier lung şi repetat, care vibra ca o chemare de ajutor parcă, din ce în ce mai tare. Cu încetul, se desluşi o umbră neagră, care creştea prin ceaţă, şi coada-i uriaşă părea că se târeşte în urma ei pe apă. Şi deodată îi apăru un ochi viu de lumină roşind prin întuneric.

Era un remorcher cu patru şlepuri care forfotea pe dibuite tăindu-şi cu frică drumul prin ceaţa şi noaptea întunecoasă.

Corbu se întoarse iar printre magazii, ar fi voit să-i vadă numai, dacă mai sunt acolo.

La spatele unei clădiri se desprindeau în forme ciudate umbrele carelor cu toată încărcătura lor. Câteva pete se zăreau albind printre carele înşirate la rând, — erau boii dejugaţi care rumegau ghemuiţi de frig şi umezeală.

Ca să nu fie simţit, el păşea încet în vârful picioarelor, ţinându-şi răsuflarea. Acolo jos, pe pământul ud, în noroi, dormeau oameni şi vite grămadă la un loc. Se auzeau sforăituri adânci, răguşite ; un oftat prelung ; din grămada de jos venea un scâncet slab de copil şi parcă cineva gemea încet, înăbuşit...

Deodată izbucni fără de veste un lătrat furios şi se ivi la doi paşi capul unui câne, lăţos, sbârlit, cu ochii scăpărând printre roţile unui car, de unde se afla legat.

— Cine-i acolo, mă ?...

— Ia sai, mă, Neculai, că pe aci la oraş sunt mulţi pârlaci ! — se auzi un glas răguşit de sub un car.

Şi Petre Corbu tresărind de spaimă şi de ruşine, se

depărtă în fugă. La marginea cheului se opri. De pe apă, de departe, venea un scârţiit jalnic sfredelindu-i chinuitor auzul, — cârma vreunui vas, învârtindu-se în ţâţâni se văita bătută de valuri.

Incepuse a sufla un vânt rece dinspre apă, şi picături mari de ploaie şfichiuiau prin aer.

Şi el, cu nervii aţâţaţi, înfierbântat îşi săltă pălăria, ca să-şi răcorească fruntea înnecată de sudoare. O suflare repede de vânt îi smuci pălăria înainte ca el s'o poată apuca. Se repezi după dânsa cătând s'o reţie în rostogolirea ei dealungul cheului prin noroi. Dar vântul o mâna de-adura cu atâta repegiune, că n'a fost chip s'o prindă până la capăt, când s'a oprit privind-o cum se duce plutind pe faţa apei.

Jos, înaintea lui, la capătul cheului valurile gemeau de mânie, învârtite în loc, după ce izbeau furioase în colţul de piatră care li-se împotrivea cu îndărătnicie în drumul lor la vale.

Un fior de groază îi săgetă prin trup şi-l cutremură silindu-l să plece de-acolo de pe cheu. Şi-atunci o teamă copilărească îl cuprinse, teamă neînţeleasă şi cumplită, care îi îngheţă suflarea. O luă la fugă pierdut şi în neştire, aşa de-a-dreptul, prin noroi şi apă, năuc, gonit parcă de cineva din urmă. De câteva ori se 'mpiedecă de şinele drumului de fier în fuga lui nebună prin întunericul nopţii, prin ploaia care-i curgea pe capul gol, înfiorându-l din creştet până la tălpi.

Departe, după ce ieşi din port, se opri reculegându-se... Ce copilărie, — îi era frică să nu întâlnească pe cineva care să-l vadă în halul în care se găsea.

Stradele erau pustii.

Huruitul unui şir de trăsuri răsuna, făcând să zbârnie ferestrele caselor. Trăsurile intrau în curtea prefecturii, unde se zărea lumină la geamurile din rândul de sus. Balul funcţionarilor publici începuse. De-acolo,

din lăuntru, scăpau afară picurând sunete dulci, pe care vântul le fura purtându-le răzleţe prin aer şi prin ploaie.

De undeva, de departe, se auzea un câne lătrând îndârjit, cu duşmănie, prin negura acelei nopţi urâte şi întunecoase.

Corbu, când a ajuns acasă, era ud până la piele. Suia scara pe din dos, când îi ieşi înainte servitoarea...

— Vai de mine, conaşule, începu uimită mama Marghioala, d'apoi pe unde v'aţi băgat? Staţi să vă aduc papucii, că prăpădiţi covoarele cu noroiul ista.

— Lasă că nu-i nevoie, — şi Corbu intră înăuntru; se aşeză pe un scaun şi începu să-şi pipăie părul ud cu batista.

Pe uşa deschisă, din camera de-alături, se repezi în fugă un copilaş ca de vreo cinci ani, grăsuţ şi roşu, venea numai în cămaşa de noapte, lipăind cu picioarele goale.

— Ce, nu te-ai culcat încă, Sorică? — şi Corbu îl luă pe genunchi, mângâindu-i părul creţ, inelat. Simţea nevoie de a-l avea aproape, de a-l strânge la piept.

— Da' dece n'ai mai venit, tată?

— Am avut treabă în oraş. Dar tu, ai fost cuminte? Ce ai făcut toată ziua?

— Nu, n'am plâns de loc, da' eu credeam că şi mata ai plecat cu mama. Să vezi, fără ca să fiu vinovat, mama Marghioala m'a făcut că sunt ţăran; a spus că numai băieţii de ţăran umblă desculţi, boierii umblă cu pantofii prin casă. Ş'apoi, dacă am umblat aşa, sunt ţăran?...

— Da sigur... dacă umbli aşa, — murmură Corbu, ducând în braţe pe copil până la pat.

— Hai... culcă-te... şi lui tata i-i somn.

După ce făcu vreo câţiva paşi nesiguri prin casă,

abătut, Petre Corbu se trânti pe pat zdrobit de oboseală. Voia să adoarmă, să uite totul, să scape de gândurile negre care-l chinuise în ziua aceea. Dar somnul nu venea să-l prindă. Gazeta pe care o citea în fiecare seară, acum o aruncase chiar dela primul rând. Ce scârbă îi era de aceiaşi comedie proastă, care se repeta pe aceleaşi coloane zilnic, mereu cu titluri mari aşa de strigătoare: „Triumful opoziţiei"!... „Glasul poporului!..." Câţi vicleni? şi câţi naivi?... Nu, n'are să mai citească gazeta... o lună, două... câteva zile la început e mai greu, ca şi când te laşi de un obicei, pe urmă e uşor... nu ai nimic de pierdut.

Ca să mai uite, luă să răsfoiască o carte de-a lui Tolstoi, *Desmeticiţi-vă,* — ultima scriere din timpul războiului ruso-japonez.

Rândurile îi jucau sub ochi; şi fără a-şi da samă, îi căzu cartea din mână. Cătând printre gene, cu ochii în tavan, în lumina slabă ce tremura de para lumânării, se desprindea din ce în ce mai clar chipul acela de bătrân cu barbă albă, răsfirată peste cămaşa de pânză groasă ţărănească. Ce sfântă şi măreaţă figură de apostol, rămas parcă din alte vremuri, ca să propovăduiască pacea, făcându-şi din dragostea către aproapele cel mai înalt scop al vieţii sale.

Dar e târziu şi ar voi s'adoarmă odată. Aşa-i de obosit, că-i pare peste putinţă de greu să sufle în lumânare. Abia îşi urneşte mâna, turtind cu cartea mucul lumânării care se stinge înnăbuşit.

Cu cât se chinueşte să ţie ochii închişi, cu atât i se luminează în minte oglinda trecutului uitat. Vedenii, culori şi chipuri, se perindează unele alungate de altele, ca 'ntr'un vârtej de joc ameţitor.

Dece nu poţi să fii stăpân întotdeauna, ca să opreşti când vrei morişca asta ce se învârteşte întruna fără de voinţa ta? Şi'n învârtirea ei, de unde scoate oare

imagini prinse odată şi reţinute în umbră, undeva, ca să le treacă numai prin cercul de lumină şi apoi să le'ntoarcă iarăşi la loc, în întuneric?...

...Şi ploaia care nu mai încetează afară. Curg streşinile întruna c'un zgomot aşa de uniform şi de nesuferit, că i se pare un sfredel ce se învârteşte în urechi, adânc până la creier.

Şi parcă cineva îi repetă, prin ropotul de ploaie, cuvintele pe care le auzise deatâtea ori în timpul zilei: „Domnilor, sunt nişte veterani care mor de foame în port".

...Şi-i vede înşirându-se zgribuliţi în ploaie, târîndu-şi opincile în noroi, femeile strângând la piept copii slăbănogi, ca să le dea căldură... vitele slăbite mugind şi tremurând de foame şi udeală... şi carele în drum, cu lucruri grămădite, restul gospodăriei risipite, puţinul rămas din tot avutul pe care-l mai pot duce pribegii în rătăcirea lor.

E parcă o mână nevăzută care anume îi poartă vedeniile acestea în şir pe dinainte-i. Şi ca să scape odată, el se întoarce cu faţa la părete, trăgându-şi plapoma pe cap.

De teama de-a gândi, voieşte să adoarmă pe loc, nimic să nu mai simtă. De câte ori se încearcă să fugă, parcă-l întoarce cineva înapoi, un glas care-i suflă în ureche mereu, chinuitor: „sunt fraţii tăi!... Nu-i mai cunoşti?"

. . . .

Risipite vin amintirile, într'un amestec zbuciumat de umbre şi lumini. Cu încetul se limpezesc şi se întrupează icoane din trecut, pe care cu ochii închişi le vede din ce în ce mai vii!

...Un băeţel desculţ pe prundul Trotuşului, departe, se chinueşte să adune un cârd de gâşti, şi-l frige la tălpi pietrişul care arde în arşiţa de amiază... In poarta

bisericii un om negricios, tăcut şi necăjit, — e tatăl lui, stă de vorbă c'un unchiaş care se jeluește că s'a uscat pământul, că dacă s'or pierde păpuşoii, ce-o mai mânca la iarnă. Şi parcă se vede prin mulţimea aceea care se trăgănează încet pe drum înspre ogoare... părintele Ilie în veşmintele de slujbă... tot satul a ieşit cu prapuri și icoane la câmp, să facă rugăciuni... și toţi îngenunchiază pe bulgării uscaţi din arătură... cătând toată mulţimea cu ochii în zarea albăstruie a cerului de vară, rugând pe Dumnezeu ca să deslege ploaia...

Apoi se revedea în dealul dela Coman, unde şezuse zile și săptămâni întregi, la târlele de vite... Târziu, spre asfinţit, când creasta cea mai din fund se rumenea în zare, atunci s'auzeau tălăngile sunând și începeau să vie spre bordeie flăcăii şi băieţi mai mărunţei cu vitele dela păscut.

La focul de găteje uscate care trosneau în bătătură, fierbea ceaunul până se strângeau cu toţi la mâncare. Işi amintea cum s'aşezau cu toţii roată la pământ în jurul mesei mici cu trei picioare joase, cum cei bătrâni își făceau cruce, scoţându-și căciulile din cap și, muţi, fără a scoate vreo vorbă, rupeau din mămăliga ce aburea pe fund și întingeau în strachina c'o zamă roşie spălăcită. Saramură de ardei cu mămăligă, — desigur că ş'acum cu asta se hrănesc cei care au rămas acolo. Dar dacă rămânea și el în sat, în loc să plece la școală la oraş?... Desigur că ar fi ca și toţi ceilalţi...

Şi el se chinuia, cu mintea aprinsă, să se vadă aşa cum ar fi fost, dacă o întâmplare nu l-ar fi ridicat acolo unde se găsea acum.

C'un fel de plăcere crudă și îndărătnică, își răscolea trecutul și se vedea sub altă înfăţişare, căci creierul lucra cu iuţeală și cu putere, înfierbântat de friguri.

Se vedea pe drumuri noroioase, îmbrăcat ţărăneşte,

zdrenţuit şi flămând, dormind pe pământul gol. Şi îndesându-şi capul în perna moale de puf, simţea că o apăsare greoaie îl înăbuşă ; îşi grămădi pumnii amândoi sub cap, cercând să oprească zvâcnirea sângelui sub tâmple. Şi din mulţimea care-i trecea pe dinainte, i se opri un chip bălan, cu ochii mari albaştri, Mitriţă, — băiatul lui Zamfir morarul, tovarăşul copilăriei lui. Oare ce s'o fi făcut săracul ? Ce ager şi priceput era la toate, ieşise cel dintâi în şcoala lor din sat...

In câteva clipe i se închegă o întreagă judecată, care-l apăsa ca o nedreptate cumplit de strigătoare :

Pe acelaş drum doi oameni, merg alături, şi la o cotitură se despart ; unul pe drumul lui se ridică păşind din treaptă în treaptă pe scara lumii în sus, iar celălalt rămâne jos, fără a putea vreodată să se înalţe... Şi poate cel rămas era cu mult mai bun, căci numai întâmplarea i-a despărţit odată. Dece atâţia ani n'a mai văzut pe nimeni dintre ai lui ? Dece i-a părăsit şi i-a uitat cu totul ? Şi toate i se luminau, când le punea în faţa unei imagini care i se înfipsese în minte : pomul scos din ţărâna lui şi răsădit aiurea. Işi amintea de cele dintâi zile, când a intrat în viaţa de oraş, cât de străin şi rătăcit era, ce chin până să prindă rădăcini în lumea în care se înnălţase. Işi aducea aminte de atâţia fii de ţărani, care-şi ascundeau tulpina, şi unii care-şi schimbase numele părintesc de-acasă. Intrase în altă lume, trecuse în cealaltă tabără şi căuta cu ea să se asemene.

Şi el îşi răscolea păcatele făcute. Nu s'a ascuns şi el ? nu s'a rugat, nu s'a umilit de atâtea ori în viaţă ? Işi amintea de tatăl lui când pentru întâia oară a venit la şcoală ca să-l vadă... ce ruşinat era atunci... Dar conferinţa pe care o ţinuse odată la o serbare naţională : „Patriotismul", lupta pentru moşia strămoşească... Cum ?... care moşie ?... Dar nu umblau în judecăţi

ani întregi pe drumuri? Și ca o mustrare aspră îi reveni în minte glasul lui bădița Sandu.

Și vorbele care-i treceau prin minte erau așa de limpezi, că parcă le-auzea. Deodată i se păru că'n mugetul vântului s'aud strigăte omenești, țipete de copii, fluiere ascuțite, un zgomot de mulțime tulburată.

Iși aținti auzul. Ploaia bătea așa de tare în geamuri, parcă ploua cu piatră. Buzele îi ardeau de sete, își simțea capul greu cercuit. Făcu o sforțare și deschise mari ochii în întuneric. Numai în fund o lumină slabă bătea în geamul pe care se scurgeau șiroaiele de ploaie, și în puterea nopții părea că-i un ochi înnecat în lacrimi. Pipăi cu mâna pe măsuța de lângă pat dar nu găsi cutia cu chibrituri. Iși reculese puterile și se sculă; la primul pas tresări ferindu-se în lături, i se păruse că a pus piciorul pe un cojoc, că doarme cineva lungit acolo jos — călcase pe o blană de lup, pe care o avea în loc de covor la picioarele patului. După ce aprinse lumânarea, bău pe nerăsuflate un pahar cu apă, și se așeză pe un scaun, parcă-i era groază să se mai culce în pat.

Deodată se ridică în picioare, împins de un gând care-i fulgeră prin minte. Găsise o scândură de scăpare; se duse întins până în fundul camerei la un dulap mare cu oglindă. Zgâlții ușa de vreo două ori; era încuiat — desigur că nevasta uitase să-i dea cheia la plecare. Răscoli prin câteva săltare, căută prin toate cutiuțile de pe masă fără să poată găsi aceea ce căuta. Incepu a se necăji; încercă un smoc de chei străine; nici una nu se potrivea. Se opri din lucru, ștergându-și sudoarea de pe frunte în fața ușii care i se împotrivea; îi era așa de necaz, că-i venea să izbească un picior în oglindă să o sfărâme în țăndări. Se stăpâni, și luând lumânarea de pe masă, se apropie, observând de aproape broasca. Cu ajutorul unui

cuţit de tăiat foile şi cu o cheie care prindea zăvorul pe jumătate, izbuti să deschidă uşa dulapului.

Incepu să răscolească grăbit printre lucruri ; tocmai în raftul de sus, printre batistele curate păturite în teancuri, din care venea un miros de levănţică, dădu cu mâna de ceva tare, o carte... un carnet ?... îl scoase afară şi-l apropie de flacăra lumânărei : era libretul casei de economie, scos pe numele copilului. De patru ani depunea câţiva lei pe lună economii din leafă. Ceti de câteva ori suma totală, şi pe când îşi făcea socoteala cât ar costa drumul şi cât ar mai rămânea de împărţit veteranilor, i se păru că aude un sgomot.

Uşa din odaia de alături era deschisă, cu lumânarea în mână păşi în vârful picioarelor până la patul copilului. Sorin, cu faţa în sus, cu mâinile sub cap, se prefăcea că doarme ; printre genele pe care le strângea uşor, se vedeau jucând globurile ochilor. Corbu, fără să-şi dea seama, trase la spate mâna în care ţinea libretul pe când se apleca deasupra patului.

— Nu dormi, Sorică ?

— Ba dorm, tăticule, dar dacă mi-i sete ce să fac ? îi răspunse copilul, fără să deschidă ochii.

Corbu se întoarse şi, după ce băgă libretul sub perină, îi aduse copilului un pahar de apă.

— Haide, linişteşte-te, dormi odată, că-i târziu.

— Iaca dorm, — şi copilul strângea pleoapele ochilor cât putea mai tare.

Intors în camera lui, Corbu puse lumânarea pe fereastră şi se aşeză iarăşi pe scaun, lăsându-şi capul greu între mâini. Il chinuia un gând de grijă şi mustrare. Oare l-o fi văzut copilul, când se lupta ca să deschidă uşa dulapului ? Desigur, — a făcut atâta sgomot cu cheile ?... Ce s'o fi petrecut în mintea lui

de copil ? ...De unde poate el să priceapă ?... Dar nevasta ?... Ce o să-i spuie Marioarei, când o vedea că i-a luat livretul ?... Oare o să-l înţeleagă ea ?... Şi Petre Corbu rămase până târziu aşa în prada gândurilor, privind flacăra lumânării ce pâlpăia bătută de vânt strecurat prin crăpăturile ferestrei.

Din vijelia deslănţuită afară, suflări răpezi intrau din când în când, gemând cu răutate, — şi para lumânării se zbătea tremurând, atinsă parcă de o aripă nevăzută, se întindea clipind, din ce în ce mai mică... până se potolea vârtejul acela răutăcios, care bătea în răstimpuri. . . . .

. . . .

. . . .

Bucureşti 10 Februarie 1909.

(Din *Datorii uitate,* ed. III).

BADIŢA GALCĂ

Cum se preface omul cu vremea... nici n'ai crede; ca ieri parc'ar fi fost când pentru întâiaşi dată m'a dus bunicul la târgul din Cuzăni. Când s'a oprit căruţa în bătătura crâşmei, Sborel, plin de sudoare, era tot alb de spume, că într'o goană suisem dealul Berzei; dar slujba bisericească tot n'a fost chip s'o prindem. Leturghia tocmai se isprăvise atunci şi poporănii, ca'n zi de sărbătoare, se coborau în pâlcuri pe drumul ce desparte livezile de meri domneşti. Mulţi se opreau la casa primarului Ghimperea, că era masă mare acolo în ziua ceia — boteza al şaptelea băiat.

Nu ştiu dece prin atâta lume adunată, eu am rămas cu ochii ţintă la un român voinic şi oacheş care vorbea râzând cu hohot. Il măsuram din creştet până în tălpi şi nu mă săturam privindu-l; vezi că găsisem la el ceva deosebit, cum la nimeni de acolo nu mai vedeam: pe cojocelul scurt şi fără mâneci, aşa de mândru înflorit în cusături de arniciu roşu, în rând prinse la stânga, purta o cruciuliţă neagră, o stea strălucitoare şi un ban cât îi un gologan de zece. — Erau decoraţii primite în răsboi. Când a pornit să umble, atunci băgai de seamă că şchiopătă puţin şi că la mâna dreaptă-i lipsea degetul mare.

Câţiva flăcăi sorţari se dau pe lângă dânsul şi prind a-l ispiti să 'nceapă povestirea din vremea răsbelului cu turcii.

— Hai, Bădiţă, că zău ca mâine ne ia şi pe noi... mai trage un gât şi ne mai zi ceva, că mări frumos le zici.

Şi plosca cea pântecoasă trecea din om în om până se oprea la urmă în mâna ciungă a lui *Bădiţa Gâlcă*. Dar el se lasă greu, c'aşa-i e felul, la început numai cât râdea şi încetul cu încetul îl fura vorba, iar când se înfierbântă, să stai să-l tot asculţi.

— Amu, ce să mai spun ?... c'am isprăvit de mult poveştile cu turcii.

— Ia-le iar de la cap, Bădiţă, că tot ni-i drag să le ascultăm... ştii, cu turcul cela... când i-ai dat drumul să fugă.

— He !... săracu Memet !... o fi ajuns el în satul lui ?... De păgân, nu pot zice, păgân era, da şi suflet bun de om aşa, mai rar...

Eu l-am cunoscut c'un an mai înainte de a se începe focul. Eram cu paza graniţei pe Dunăre ; stam în bechetele din jos de Brăila, drept în faţa Ghecetului. Pe atunci, se chiamă că era tot parte turcească celălalt mal, că, vezi, numai după răsboi ni-o dat şi nouă pământul Dobrogei.

— Amu, ce să zic, pe atunci ne aveam bine cu turcii din bechetele de dincolo, aşezate la gura Măcinului. Când ei la noi, când noi la dânşii, treceam slobozi aşa ori când ne poftea inima câte-o cafea turcească, ori când nu mai aflam fir de tutun prin gibernele noastre. Ba dela o vreme începusem, şi noi, gheaurii a rupe câte ceva pe turceşte, iar ei aşchirii, prinsese vreo două vorbe de-ale noastre.

Mă rog, cu Memet trăiam ca şi c'un frate, gândeai că-i leat cu mine, ori din acelaşi sat. După ce ni-o

venit ordinu cela de plecare, şi noi ne-am tras în sus la Calafat, nicio ştire n'am mai avut de dânsul.

Vezi, tot chiteam eu că şi pe ei i-o fost chemat în foc; şi uneori mă încerca un gând... măi, şi ce-ar fi să-l întâlnesc odată, şi îmi părea oare cum adecă ar da el în mine, ori eu aş da în el!...

Poi... cum... că'n bătălie te mai gândeşti la frate... ori la părinte să fie chiar, n'ai chip nici să mai vezi...

Da vorba veche-i sfântă: munte cu munte să întâlneşte, d'apoi om cu om; iacă şi eu m'am întâlnit cu Memet când nici nu gândeam.

Mă rog, ce să vă spun, trecuserăm Dunărea cea tulbure, ne bătusem şi noi opincarii, cum toţi aveţi ştiinţă; unii scăpase teferi, nevătămaţi; alţii ologi şi ciungi, ca mine; iar mulţi au putrezit, Dumnezeu să-i ierte, în ţarinile bulgăreşti; cum îi Butnariu Petre, d'aici din sat... săracu, ce mai mândreaţă de român era... da-i vorba că Plevna căzuse. Amu, ne rânduise să ducem în iscortă prizonierii turci peste Dunăre dincoace în ţară. Măi, d'apoi ce vreme de iarnă, mămulică, n'am mai pomenit de atunci! Tăiam troianul de omăt cu câte 30 de părechi de boi, că alt chip nu era de mers înainte.

Aveam câteva sute de turci pe care îi duceam prin Nicopoli la Măgurele.

Da ger de scăpăra piatra şi turcii, sărmanii, numai în spenţere subţiri şi în papuci, de-ţi era mai mare milă când îi vedeai. Ii mai înţoleam şi noi cu ce puteam — parcă uitasem că ne erau duşmani — dar mulţi s'au prăpădit, că au murit degeraţi de frig. Numai ce-i vedeai zgrebuliţi, că se sgârcesc şi rămâneau în urmă până s'abăteau pe marginea şoselei; ş'apoi amin!... acolo rămâneau pentru vecie, ţapeni şi vineţi cum îi porumbrica. Iar ninsoarea ce fulguia

într'una îi acoperia încet și molcom, anume parcă să nu-i mai vadă nimeni.

He!... mulți au rămas pe acolo îngropați, fără să aibă parte de morminte mai omenești, săracii!...

Intr'o seară poposisem la un sat bulgăresc, nu mai țin minte cum îi zicea, bătu-l-ar pozna, că pustiu și calicos era!

Tocmai se rânduise posturile și se făcuse apelu, când nu știu cum de am dat cu ochii de el. Era chiar el, Memet!... da în ce stare... cât pe ce să nu-l mai cunosc! parcă îmbătrânise cu 20 de ani, așa îi crescuse barba. A prins el a spune câte-o fost pățit și mă ruga cu lacrimi să cat vreun chip să-l fac scăpat.

— Și nu i-ai dat drumul, Bădiță?... întrebă de colo o fetișoară miloasă cu niște ochi albăstrii, înnecați în lacrimi.

— Da unde se pomenește una ca asta, fa!... da ce te gândești că-i joacă?... Imi rămânea și mie ciolanele pe-acolo.

După ce i-am dat o pereche de căpute și una de obiele din ranița mea, am deșertat și sacul de pesmeți și tutunul ce-l mai aveam la mine.

Toată noaptea am stat ș'am chibzuit până am pus la cale că a doua zi pe drum el să rămâe în urmă tot pe la coada coloanei, unde-am să mă țiu și eu. Deodată să se facă așa căzut în drum, că eu de colo am să sar chip să-l mân la drum, apoi să zic că-i gata să moară și să-l lăsăm acolo, ca pe un hoit.

Și cum prubuluisem, așa s'a întâmplat:

Eu mă țineam tot pe la flancul stâng unde se încheia coloana; cu ochii tot la grade, ca să pândesc când ni-o veni mai bine. Și când am socotit că-i vremea, îi zic încet: Acum, bre, Memet!... Da el de colo numai ce să'ndoaie de mijloc și se lasă jos, gemând adânc. Eu mă opresc în loc și cat spre el, pe

când coloana se tărăgăna înainte. Când ni-o zărit în urmă ș'o prins a ne întreba, eu mă făceam că dau cu patul armei și strig că a căzut un turc și-i gata să moară, își trage sufletul.

Bun mort l'o fost crezut cu toții.

Și el cum sta, săracu, de jos numai cât s'o uitat la mine, apoi și-o ridicat ochii în sus, șoptind încet în taină : Bre Gâlcă !... om bun... la tine... vede sus Alah, bre !...

Și l-am lăsat grămadă acolo, cu mâna țeapănă pe inimă, cu ochii țintă în cer, cu urmele de lacrimi parcă înghețate pe obrajii lui vineți de ger. Și viscolea întruna de prăpădea pământul. Din mers mi-am mai întors încăodată capu în urmă, dar n'am mai zărit pe luciul alb de zăpadă de cât un punct roșu... gândesc că era fesu lui Memet, săracu !

De-o fi ajuns ori ba în satul lui, n'am putut ști nici până azi, — sfârși povestirea Bădiță Gâlcă, clătinând ușor din cap și căzând apoi pe gânduri.

Mulți ani de-a-rândul n'am mai dat prin Cuzăni și nici pe Bădița nu l-am mai văzut de atunci.

An vară m'am abătut în treacăt, aveam să'ntreb ceva la primăria din Cuzăni. Pe când ședeam de vorbă cu vreo doi săteni, nu știu cum de mi-am adus aminte și de Bădița Gâlcă.

— He !... apoi rău a ajuns, sărmanu — iacă-tă-l colo chiar lângă zaplaz.

Privesc pe fereastră. In curtea primăriei un moșneag gârbovit se chinuia să taie un lemn cu ferestrăul în mâna stângă. M'am minunat. — Doar nu-i bătrân, dece s'o fi trecut așa ?

— A avut multe necazuri bietul... un proces lung l-a sărăcit cu totul ; nevasta i-a murit acum trei ani,

și singurul fecior care-l avea, s'a înnecat când cu revărsarea Siretului, acum un an.

— Ți-i mai mare mila, adaugă un altul, să-l vezi la vreme de bătrânețe că umblă așa, printre străini N'are pe nimeni, îi mai dăm noi câte ceva de lucru pe-aici, pe la primărie, da vezi că nu prea poate munci, că-i și beteag. Odată el a fost fruntea comunei ; că doi am avut de-aici duși în război : Butnariu care-o murit la Grivița, și el care s'o întors cu trei decorații pe piept.

Il chem înăuntru. El își lasă căciula după ușă, apoi încet s'apropie cu ochii în pământ. Il privesc și simt că-mi vine a plânge : nu pot să cred că-i el, veșnic îmi vine în minte icoana luminoasă a lui Bădiță Gâlcă, frumos povestitorul din vremea de pe când eram copil.

Nu mă cunoaște. Ii spui al cui sunt și'ncerc să-l mai îndulcesc la vorbă. Dar nu-i chip.

— Ia mai zi ceva, Moș Gâlcă... cum o duci?... unde-ți sunt decorațiile cele mândre de le purtai pe cojocelu înflorit ?

El își ridică ochii tulburi și cătă lung, măsurându-mă de sus până jos.

— Adică la ce bun să știți, domnișorule, cum o duc eu pe-aici ? Ia bine o duc... și bătrânețea și calicia le târâi, cum târâi și piciorul ist olog... da decorațiile nu le pun, că nu le stă frumos pe sumanul ista sdrențuit : măcar pe ele să nu le necinstesc.

Tăcu și pironindu-și ochii pe un tablou, oftă lung și zise încet, așa, ca pentru sine :

— He, săracu Butnariu, Dumnezeu să-l ierte, o fost mai norocos ca mine... odată cu mărirea și el o închis ochii ; la ce bun să întârzie ca mine pe aicea !... . . . .

Şi clătinând din cap a jale, rămase mult cu ochii ţintă la rama de stejar care încununa cu frunze verzi tabloul aşezat în sala primăriei. Pe el stă scris cu litere de aur :

In amintirea viteazului BUTNARIU PETRE
din Comuna Cuzănii.
Mort pentru ţară în războiul de neatârnare.
Patria recunoscătoare.

Constanţa, 1902

(Din *Datorii uitate*, ed. III).

ÎN DELTĂ

CAFEAUA ŞEFULUI

SCHIŢA

Nu ştiu de ce aveam întotdeauna groază de vameşi. Poate unde am văzut lumina zilei într'un târguşor de graniţă ; acolo cea mai temută autoritate era vama. Casa părintească fiind lipită de oficiul vamal, mama, ca să ne mai astâmpere nebuniile, ne îngrozea veşnic cu Domnul Vameşul.

E drept că era un om hursuz şeful, răposatul conu Mitache Nucă. Burlac, bătrân, nu iubea copiii şi sgomotul, trăia singur cuc, îngropat zilnic într'un morman de condice şi hârţoage prăfuite. Numai Duminica apărea cu sfinţenie, în redingota lui verzue, la slujba leturghiei, căci era foarte bisericos conu Mitache Vameşu.

Eu, care totdeauna îl ocoleam, neîndrăznind nici să ridic ochii la el, în biserică mă încercam să privesc pe sub gene, furiş, la mişcările mânei lui drepte, care făcea nişte cruci mari, pe când se apleca de şale într'o cucernică evlavie.

Nu ştiu dece pe atunci în mintea mea copilărească se făcea un fel de legătură între cele ce vedeam cu tot ce învăţasem în cărţile şcoalei primare, în noul testament : vameşii şi fariseii.

Eram adânc încredințat că omul acesta încruntat și temut venea regulat la biserică pentru a se pocăi, asemenea vameșului din Evanghelie.

Am părăsit demult locul nașterei și valurile sbuciumatei vieți m'au purtat prin multe părți ale lumei. Pentrucă nu m'am ocupat niciodată cu importul și exportul n'am avut prilejul să cunosc tainele și suferințele vamale. Tocmai acum în urmă mi se întâmplă să am nevoie de serviciile vămei.

Eram într'un mic port dunărean: fusesem anunțat că îmi sosise din străinătate o ladă de cărți.

M'am hotărît. In fața oficiului însă m'am oprit cu sfială. Mă uit la ceasornic: ora 9 dimineața.

Mă pregăteam să bat respectuos în ușa șefului, când văd repezindu-se la mine, din fundul sălei, un moșneag mărunțel și afumat — odagiul șefului.

— Stai, domnule, cum dai busna așa în cabinetul lui Domnu Șef? Acu îi ocupat, nu primește pe nimeni, mai așteaptă o țâră și dumneata.

Aștept plimbându-mă pe sală. Ca să-mi treacă de urît vreau să-mi aprind o țigară, când îmi arunc ochii pe un carton bătut în perete: „Fumatul este cu strictețe interzis pe sală".

Resemnat încep din nou să măsor în lung sala vămei.

Bătrânul odagiu,[1] așezat pe un scaun la ușa șefului, fuma cu poftă scoțând pe nări niște coloane de fum alburiu.

Doi domni, vorbind în gura mare, intrară grăbiți în biroul șefului. Mă uit mirat. Odagiul se simte obligat să mă lămurească.

---

[1] odagiu — odăiaș, om de serviciu

— Aiştia sunt agenţi dela casele comerciale şi au dreptul oricând să intre la Domnu Şef.

Incepusem să-mi pierd răbdarea, când tocmai atuncea apăru, surâzător ca totdeauna, domnul Moritz, simpaticul reprezentant al firmei *Interoceanica,* sucursala marei case de transport, comision, expediţii, import-export, înfiinţată de curând şi în oraşul nostru.

— Cu ce ocaziune pe aci pe la noi ? mă întrebă cu bunăvoinţă domnul Moritz. Ii spun pricina care mă aduce la vamă. Şi el mirat mă întreabă dece aştept pe sală.

— Cică Şeful e ocupat şi nu primeşte.

— Hai cu mine. Şeful e bărbat levent.

Şi sub aripa sa protectoare izbutesc să intru în biuroul Şefului.

Un om scurt, îndesat, cu mustaţa sură sbârlită. c'o ţigară după ureche, stă la biurou aplecat pe un maldăr de hârtii.

La mânecele sacoului albastru observ cusute câte o bucăţică de galon lat — un fel de grad de maior de vamă.

Pe biurou, alături de călimară, o ceaşcă de cafea turcească îngropată într'o movilă de hârtie-monedă.

Era aşa de ocupat şeful că nici nu şi-a ridicat capul la intrarea noastră.

— Salutare, şefule, i se adresează Moritz, rezemându-se într'un cot pe biurou pentru a-i şopti ceva pe când îi arăta nişte facturi.

Numai după ce a ieşit Moritz am încercat şi eu a mă apropia de biurou.

Dintr'o aruncătură de ochi Şeful constată că *avizul* pe care-l prezentasem nu-i în regulă.

— Dece ne încurcaţi degeaba când avem atâtea chestii de rezolvit ? Dumneata nici n'ai fost *operat* şi *te* prezinţi *aşa* la mine.

— Cum ? Unde ? — încerc să întreb.

Numai atunci şi-a ridicat capul Şeful măsurându-mă cu oarecare dispreţ.

— Dumneata nu înţelegi româneşte ? Du-te la *taxator,* care trebue să te opereze şi pe urmă prezintă-te la mine.

Văzând că Şeful se irită pentru că m'am prezentat neoperat, mă grăbesc să ies din biurou.

— Moşule, unde e domnul Taxator ?

— La *coletărie.* Fă la stânga şi dai drept în depou.

Lipită de biurou, era o magazie imensă, cu tot felul de lucruri : lăzi, baloturi şi butoaie, într'o aşa neorânduială că păreau aduse de valurile mării şi aruncate pe o plajă în urma unui naufragiu dela larg.

Pe uşile mari, deschise în lături, lumea intra şi ieşea cu diferite afaceri.

Intreb de domnu Taxator.

— Ii la *revizie,* dar poftiţi la domnul Impiegat.

Tocmai în fundul magaziei, în faţa unei lăzi deschise, domnul impiegat curăţa o mandarină oferită de un agent comercial, care tocmai atunci suferea operaţia vămuirei.

In două cuvinte îi spun pricina mea.

— Cu ce a venit marfa ? cu *transbord, tranzit, conosament, manifest* sau *cabotaj ?*

— Cu vaporul cred că a venit, răspund eu care nu înţelesesem niciunul din termenii tehnici vamali.

— Cred şi eu că n'a venit cu *aeroplanu.* Dar vă întreb, cu ce formalităţi a venit marfa ?

Şi domnul Impiegat, luându-mi hârtia care o ţineam în mână, zâmbi în chip ironic de nepriceperea mea.

— Apoi nici nu sunteţi în regulă. Nici n'aţi fost operat.

— Tocmai de aceea am venit aci ca să mă operaţi.

— Imposibil. Domnul Taxator trebue să vă opereze

şi pe urmă veniţi la mine să vă *desfigurez*. Dumnealui îi dus la revizie, mai aşteptaţi. Şi împiegatul îşi întoarse spatele aplecându-se pentru a lua un pumn de migdale cojite dintr'o ladă deschisă atunci pentru vămuire.

Aştept cu resemnare. Privesc cu interes. Ascult cu admiraţie, dar nu pricep nimic, atâtea cuvinte neînţelese aruncate în jurul meu într'o limbă necunoscută.

— *Adă cabotajul*... dă-i *conosamentul*... o sută *bruto*... l-ai *plumbuit*? rupe-i *plumburile*... dă-i *duplicatul*... ia *scrisoarea de trăsură*... adă *tariful*... unde-i *declaraţia*?... ce-i cu *tranzitul*?... treci *la verificare*... dă *factura*..., nu-i *manifestul*..., *l-ai operat*? *desfigurează-l*...

Ce mic şi ce umil mă simţeam în ignoranţa mea acolo în magazia vămei. Ce n'aş fi dat să am în acele momente la îndemână un dicţionar să caut termenii tehnici, să pot înţelege, să pot pătrunde înţelesul acelui complicat mecanism profesional, care funcţiona sub ochii mei cu o precizie şi siguranţă desăvârşită.

Amărît mă îndreptai spre ieşire, să pot sorbi afară aerul curat pe cheul Dunărei. Uşa era baricadată de câteva lăzi şi butoaie deschise pentru vămuire.

Un negustor oferea unui impiegat vamal o pungă de curmale „pentru acasă la copilaşi". Altul împacheta trei săpunuri roze, parfumate „tot pentru acasă ca monstră lui madame Sofi a d-lui Impiegat".

După vre-o două ore de aşteptare văd pe domnu Taxator care se întorcea dela revizie.

Un bătrân înalt şi adus puţin de spate. La mâneca hainei poartă cusute trei bucăţele de galon îngust — un fel de grad de căpitan de vamă.

Ii spun şi lui pricina mea arătându-i avizul.

— Nu vă pot opera până nu văd *duplicatul*.

— Apoi de unde să-l am? Cred că trebue să fie aci

la biuroul d-voastră. Domnu Taxator, după ce îmi aruncă o căutătură înăcrită, strigă, răstit la un băiet din biurou.

— Ghiță !... ia vezi unde-i duplicatul domnului.

In fundul magaziei într'un fel de cușcă de lemn cu geamuri, era o masă albă nevăpsită, încărcată cu hârtii și condici — biuroul d-lui Taxator — lângă călimări o ceașcă de cafea turcească îngropată într'o movilă de hârtie-monedă.

— Nu se găsește duplicatul. Veniți mâine dimineață, îmi spune scurt domnu Taxator, care își împacheta cu grijă câteva scrumbii sărate alese dintr'un butoi deschis pentru vămuire.

— Ei bine, zic eu cu supărare, dar ce-i de făcut să pot intra în stăpânirea lucrurilor ce mi-au sosit ? Spuneți ce taxe am de plătit și dați-mi lucrurile mele. D. Taxator își ridică capul, își încreți sprâncenile, și, după ce mă fixă o clipă cu buzele strânse, începu sacadat :

— Noi nu putem călca legile. Formalitățile vamale sunt sfinte. Ne facem datoria de funcționari. Așa cu favoruri de acestea se defraudează fiscul statului...

„Se defraudează fiscul statului", aceste vorbe, rostite c'un asemenea ton, îmi făcuse pe semne o impresie așa de vie că-mi suna mereu în minte și după ce părăsisem magazia vămei, pe când mă plimbam singur în lungul cheului Dunărei, unde sufla o adiere de vânt răcoritor. Mă îndreptasem abătut spre casă, când mă ajunse din urmă Moritz dela *Interoceanica*. Voios, surâzător ca totdeauna, mă opri bătându-mă pe umăr.

— Ei, ce-ai făcut ? Ai terminat cu vama ? Eu sunt gata de mult, operat și deja lichidat.

— Eu, zic, n'am reușit să fiu operat... nu se găsește duplicatul... mi-a spus că așa se defraudează fiscul statului.

Moritz râde cu poftă și, după ce mă ia de braț cum

e obiceiul lui, începe a-mi vorbi cu blândeţe într'un ton protector :

— Iaca ce înseamnă să nu fii om de afaceri. Apoi d-ta n'ai văzut acolo pe birou, lângă călimară, cafeaua şefului ? Mare lucru era să pui ceva acolo lângă ceaşcă... nu zic să mitueşti pe un funcţionar corect, nu cere nimeni asta, ferească D-zeu, nici nu şade frumos... dar cine nu tratează pe un impiegat cu o cafea turcească... să cheamă că e o recunoştinţă pentru un om care îţi face un serviciu personal... care funcţionar poate refuza o trataţie ? vezi, pentru afaceri trebue să înţelegi, trebue să ştii cum să iei oamenii...

Şi Moritz, plecând dela cafeaua şefului, începu să-şi desvolte teoriile sale de psihologie experimentală aplicate în diferitele straturi sociale, pentru a mă face să înţeleg, în general, mecanismul afacerilor comerciale, şi în special, tainele formalităţilor vamale.

1922

(Din *In deltă*)

LA CONFERINŢĂ

DOCUMENTE OMENEŞTI

Prietenul F... are o manie ciudată : face colecţii de discursuri româneşti. De aceea urmăreşte cu patimă şi poate rezista la toate discursurile ce se rostesc în corpurile legiuitoare, la toate întrunirile politice, congresele anuale, conferinţele didactice şi administrative, întrunirile meseriaşilor şi muncitorilor, însfârşit la orice adunare românească, la care, după proclamarea preşedintelui, vice-preşedintelui şi secretarului, e sigur că se va face oarecare *cheltuială de vorbă.*

Având adunat un material foarte bogat şi observaţii originale, cred că ar putea întocmi un interesant studiu critic asupra *elocvenţii române* din această jumătate de secol.

Intâmplarea mi l-a scos în cale acum câteva zile într'un orăşel din Dobrogea. Se întorsese dintr'o călătorie din Scandinavia şi îmi istorisea impresia ciudată pe care i-a făcut-o parlamentul norvegian, unde nu se cunoaşte aceia ce noi numim *oratorie parlamentară.*

„Te crezi, spunea el, la o adunare compusă din negustori, care pun la cale oarecare daraveri comerciale! Pe când la noi fiecare om care calcă pragul

unei săli, în care se găseşte un public mai numeros de trei persoane, se simte cuprins de fiorii emoţiei unui aşteptat succes, îl apucă mâncărimea de limbă, căci se crede dator a rosti măcar un discurs mai mult sau mai puţin bine simţit. Dacă ai vreme şi vrei să te convingi, adăugă el, hai cu mine la subprefectură. E o conferinţă administrativă, cu scop cât se poate de practic, pentru combaterea holerei. — Insă te rog să fii atent şi să iei note."

După ce mi-am ascuţit creionul, am plecat împreună.

Sala era plină de lume. Toate autorităţile comunelor din plasă erau prezente. Primarii, notarii, jandarmii, învăţătorii, învăţătoarele, agenţii sanitari, moaşele, preoţii şi o bună parte dintre fruntaşii satelor.

In aşteptarea subprefectului, o linişte solemnă stăpânea toată acea înpestriţată populaţie dobrogeană, care prezinta o mare varietate de tipuri. Toate figurile acele aşa de deosebite erau îmbujorate de căldura chinuitoare a miezului zilei de Iulie.

Uşa se deschise cu putere şi, când apăru subprefectul cu statul său major, începu o hârâială nesfârşită de scaune, căci toată lumea se ridicase în picioare.

Subprefectul, un tânăr simpatic cu părul negru frizat, cu o bărbuţă tăiată în formă de coadă de rândunică, în drumul său spre fundul sălii, unde îl aştepta paharul de apă pe o măsuţă aşezată în chip de tribună, dădu mâna cu voioşie tuturor la rând, apăsându-i prietenos pe umeri pentru a-i aşeza din nou pe scaune.

După ce îşi descheiă nasturii redingotei, lăsând să i se vadă o frumoasă jiletcă-fantezie scrobită proaspăt, subprefectul îşi începu cuvântarea cu o voce clară, într'o formă corectă, cu gesturi bine studiate.

Domnilor !...

„V'aţi întrebat oare pentruce ne aflăm strânşi aici ? Pentruce aţi părăsit căminurile voastre şi v'aţi îndrumat încoace, voi toţi care reprezentaţi autorităţile satelor, voi învăţători şi cuvioşi părinţi, luminători ai poporului ?

„Care este motivul care v'a determinat de a vă aduna laolaltă aici în acest local ?

„Holera, acest flagel groasnic, bate la frontiera ţări noastre, pe care sântem datori a o apăra în orice împrejurare.

„Guvernul, în înalta sa înţelepciune, a ordonat ca cu toţii, cu puteri unite, să luptăm împotriva acestei primejdii care ne ameninţă.

„Holera pustieşte astăzi întreaga Rusie, ţara în care după cum v'am spus şi altădată, nu domneşte decât întunericul şi sclăvia. Pentru a ne împotrivi acestei epidemii trebue să aplicăm cele mai energice şi drastice măsuri higienice.

„Holera are o origină asiatică, mai bine zis indiană, căci pe malurile îndepărtate ale Gangeluî a apărut pentru prima oară microorganismul specific acestei boli.

„Istoria ne arată ravajele, pe care această epidemie le-a făcut pe continentul nostru aruncând în doliu familii, sate, oraşe, ţări întregi.

„Se pot urmări pe hartă drumurile urmate de marile epidemii, care venind din Asia prin Marea Roşie, canalul de Suez, cuprindeau basenul Mediteranian."

. . . .

In loc de a urmări harta sau pe orator, începui a urmări impresia ce făcea această disertaţie academică asupra chinuitului auditor.

Vreo doi lipoveni pescari, cu pletele balane linse pe tâmple, cu bărbile încâlcite, abia se ţineau pe

scaune picurând de somn, cu ochii lor albaştri închişi pe jumătate.

Un jandarm rural, strâns în tunica lui albă, cu nasturi lucitori, căta în jos, aşa că nu se cunoştea dacă doarme sau își admiră jambierile noi de piele roşie.

Un preot bătrân, care aţipise puţin cu mâinile încrucișate pe antereul înverzit, se sculase împins de cotul vecinului şi căta speriat ca şi trezit dintr'un vis urît.

Un primar de lângă mine, voluminos, bine hrănit, își lăsase capul în piept şi răsufla din greu. Fără să sforâe, scotea pe nas un fel de fluierătură uşoară, discretă, ca bâzâitul unui bondar.

O învăţătoare, care-şi ascunsese figura sub o enormă pălărie încărcată cu o mare varietate de flori, strânsă prea tare în corset, respira adânc, manevrându-şi evantaliul cu atâta viteză, încât îi flutura barba stufoasă a unui preot de alături.

Numai cei patru turci negustori, gravi, neclintiţi, suportau căldura sălii şi conferinţa subprefectului cu o resemnare de admirat.

Cu batista de mătasă roşă făcută ghem în mâna dreaptă, oratorul își ştergea din când în când sudoarea de pe frunte şi o luă iar înainte purtându-ne în lungul şi în latul Europei, pe căile urmate de holeră în călătoriile ei în cursul veacurilor răscolite.

După mlădierile glasului, din ce în ce mai însufleţit, simţii că se apropie sfârşitul conferinţii.

„Şi acum, duceţi-vă la căminurile voastre, în satele voastre, şi imediat ce veţi primi instrucţiunile higienice trimise de serviciul sanitar, veţi face tot posibilul de a le da o publicitate cât mai largă pentruca toţi cetăţenii să ia cunoştinţă de ele.

„Luminaţi pe fraţii voştri, sfătuiţi-i, spuneţi-le la rândul vostru tot aceia ce noi vă spunem. La d-voa-

stră, cuvioşi părinţi, mă adresez în special, şi vă pretind ca să predicaţi din amvonul bisericii neîncetat pericolul teribilul, flagelu care ne ameninţă !".

Incheierea conferinţei se făcu printr'un gest larg, după care câteva oftări de uşurare se auziră din fundul sălii.

Doctorul, un tânăr spânatic şi nervos, venit numai de vreo trei luni în plasă, după ce îşi potrivi ochelarii, rânduindu-şi câteva fiţuici cu însămnări, îşi începu cuvântarea cam de pe unde o lăsase subprefectul.

„In curând, Domnilor, Serviciul Sanitar va distribui instrucţiuni precise pentru combaterea epidemiii.

„D-voastră vă incumbă datoria de a le răspândi printre toţi sătenii, căci numai aplicându-le cu stricteţă se pot evita pericolele care ne ameninţă.

„Până atunci profit de prezenţa D-voastră pentru a mă încerca să vă dezvolt caracterele acestei epidemii şi mijloacele de profilaxie care ne pot îndruma la un tratament raţional . . . .

. . . .

In timp de o oră şi cinci zeci de minute doctorul ne demonstră motivele pentru care D-nia-sa nu poate admite geneza spontanee a holerei ; ne dovedi cum se depune germenul în mediul cosmic ambiant, unde se regenerează şi se multiplică ; raporturile cu solul, apa şi aerul ; ne explică apoi producerea acidului hipoazotic (NO^2) ; şi sfârşi prin a combate cu energie alimentaţia cu vegetale care conţin nitraţi, recomandând călduros consumul de carne, peşte, lăptărie, supe făinoase şi macaroane.

Ceea ce făcu pe preotul de lângă mine să şoptească vecinului : „tocmai acum când ne gătim să intrăm în postul Sântei Marii".

După aceste două conferinţi, atât de solid documentate, nu credeam să mai îndrăznească cineva a lua

cuvântul. Mă înşelasem. După o pauză cam lungă, în care timp am observat că doctorul şi subprefectul îşi strângeau călduros mânele, tocmai din fundul sălii un om se ridică făcându-şi loc printre scaune. Inalt, slab, cu mustăţile castanii lăsate în jos, îmbrăcat simplu dar curat, cu o înfăţoşare modestă dar hotărîtă.

— Dacă îmi permiteţi şi mie, Domnule Subprefect?

— Mai cu seamă, mă rog, poftim, aveţi cuvântul, Domnule Mitrică.

Directorul şcoalei din comuna G... începu rar, cu oarecare stângăcie, dar în curând îşi căpătă deplină stăpânire.

„Mi-am luat permisiunea în faţa D-voastră pentru a arăta aceea ce am în inima mea şi deci putem zice în inima poporului chiar, căci datoria noastră este de a lucra fără preget numai pentru binele obştesc.

„După cum îmi dau şi eu cu ideia, cred că este bine ca în loc de a se da circulări şi instrucţiuni pentru combaterea holerei, să se facă mai bine nişte cărţi populare, cu mici istorioare în formă literară pe înţelesul tuturor. După cum şi D-voastră cunoaşteţi acum prea bine, starea ţăranului român este foarte slabă şi într'un caz de forţă majoră, cum ar fi acesta de o boală molipsitoare, este cu atâta mai greu pentru viaţa ţăranului român. După cum am cetit în gazete şi chiar în felurite reviste, prin ţările civilizate sunt anume societăţi de consum care pentru câţiva bani dau omului hrană zilnică.

Adică la noi dece nu s'ar putea face aşa ceva? Dacă ar fi unire s'ar putea face un comitet şi chiar oarecare mici serbări şcolare, care împreună cu oarecare mici cotizaţiuni să se strângă un fond care să servească la ajutorul şi ridicarea poporului, pentru luminarea minţii şi îmbunătăţirea stării economice, care . . . .

Şi tot aşa înainte... timp de o oră treizeci de minute directorul şcoalei ne vorbi de bănci, cooperative, brutării, societăţi de cumpătare, întregul său program asupra activităţii extra-şcolare, — lucruri pe cât de importante pe atât de îndepărtate de holera care ne ameninţă de-aproape. Mi-a părut rău că nu am putut urmări mai deaproape această conferinţă, dar eram prea obosit; căldura sălii mă moleşise de tot şi prietenul F... îşi începuse teoriile la urechea mea:

„Vezi!... ce-ţi spuneam eu?... din toate breslele, asta e cea mai pisăloagă... am observat că dascălii nu sunt în stare de a vedea şi judeca limpede lumea din jurul lor. Poate din cauza meseriei lor care îi deprinde a repeta zilnic cugetările şi părerile altora, luate din cărţi de-a-gata. Invăţătorul acesta, care pare un om tare de treabă, îşi închipue că se poate combate holera cu istorioare literare. Ar fi interesantă o *literatură holerică*".

Conferinţa se terminase. Incepuse unii să se strecoare pe uşa întredeschisă, iar alţii, gata de plecare, se sfiau să iasă înaintea subprefectului, care trecând dela un grup la altul, strângea mânele tuturor cu multă bunăvoinţă.

Tocmai lângă uşă, un turc, negustor, vorbea c'un primar: „Bre, ce faceţi la voi dacă apucă pe unu boala asta urâtă?"

Primarul nu ştia ce să răspundă şi nu îndrăznea să întrebe pe subprefect, totuşi, când acesta se apropie de uşă, se hotărî:

„Domnule subprefect", întreabă Ahmet Rizat „că dacă îl apucă pe un om holera în comuna noastră, ce binevoiţi să ordonaţi ca să facem cu el? Unde să-l punem? Ce să-i dăm?"

Subprefectul stătu puţin pe gânduri, apoi se adresă doctorului:

„Apropo, doctore, e o chestiune importantă care se ridică şi la care ar trebui să cauţi o soluţie. Ce faci dacă ţi se declară un caz de holeră într'o comună?"

Doctorul, surprins, stătu şi el puţin pe gânduri şi răspunse scurt:

„Izolare şi dezinfectare".

Subprefectul căută să lămurească acest răspuns mulţimii care se strânsese în jurul său pentru a asculta mai bine.

„Omul căzut bolnav se izolează prin urmare imediat şi se dezinfectează complect, absolut tot ce-a fost în contact direct cu el."

Toţi ascultase cu sfinţenie. Unul dintre primari îndrăzni să întrebe ceva şi atunci toţi începură a face întâmpinări:

„Păi n'avem dezinfectante de-acele.

„Unde să-i izolăm?

„Comunele n'au fonduri.

. . . .

Şeful de jandarmi găsi momentul potrivit ca să adauge: „Nu se poate *izicuta* niciun ordin dacă nu se hotărăşte odată care are drept mai mare în comună: primarele ori jandarmul".

Subprefectul, care se enerva din ce în ce la fiecare întâmpinare, ca în faţa unor piedici care i se puneau în cale, sfârşi hotărît:

„In fine, o să vă comunicăm la timp toate dispoziţiile necesare, pe care trebue să le aplicaţi cu cea mai mare stricteţă şi energie, având în vedere că rămâneţi direct responsabili".

1912

(Din *In deltă;* a apărut mai întâi în *Datorii uitate,* ed. I).

O PROTESTARE POSTUMĂ

Terminasem afacerea pentru care mă dusesem la tribunalul din oraşul C... Era o zi mohorîtă de toamnă. Afară începuse o ploaie rece, iar pe sălile de aşteptare ale tribunalului, curentul şi umezeala te pătrundeau până la oase. Mai mult ca să mă adăpostesc, intrai în sala de şedinţă. Imi aduc bine aminte că era un proces între doi arendaşi foşti tovarăşi la o moşie.

De patrusprezece ani în şir advocaţii pârîtului reuşeau să găsească, la fiecare înfăţoşare, câte un motiv de amânare a judecăţii.

In liniştea rece şi solemnă a sălii de şedinţă se auzea numai glasul advocatului, care ridicase un nou incident şi căuta să convingă pe Onor. Tribunal că trebue să se amâne procesul şi de astădată. Cum stam pe colţul meu de bancă, lângă uşă, ascultând cu sfinţenie, deodată aud răsunând nişte fluierături haiduceşti şi o isbucnire de... huideo!... Ho!... Ho!... Chioaro!... Ho!... nişte strigăte aşa de groasnice, că zguduiau clădirea din temelii. Nu înţelegeam ce putea să fie: vreun scandal, vreo încăierare între lumea din sală?

Mi se părea foarte ciudat faptul că nimeni nu se sinchisise de întâmplarea asta. Numai preşedintele,

care dormita răzămat într'un cot, a tresărit puţin ; şi-a încruntat sprîncenele, dar n'a făcut nicio mişcare. Aprodul de lângă uşă nici nu s'a clintit. Advocatul şi-a continuat pledoaria înainte, ca şi cum nu s'ar fi întâmplat nimic. N'am putut răbda, eram curios să ştiu ce se întâmplă afară. Am ieşit pe uşă în vârful picioarelor.

Pe sală lumea îşi căuta de treabă ca de obicei. Nimic deosebit. Vreo doi advocaţi în robele lor fluturătoare se plimbau vorbind, căutând să-şi convingă clienţii. Intr'un colţ, mai mulţi ţărani, şezând pe vine, răzămaţi de perete, ascultau pe un misit care le vorbea ceva. Un gardist îşi făcea ţigara liniştit în faţa unui jandarm rural, lângă o fereastră.

— Mă rog, întreb eu pe gardist, n'ai putea să-mi spui ce-au fost huiduelile acele mai adineauri pe sală ?

— Ia nimic, domnule... un ţăran ţicnit care are năravul ista.

Mă uit pe fereastră şi văd aproape de poartă un ţăran cu sumanul sur murdar de noroi, cu o căciulă lată în fund, cum poartă deobicei ciobanii. Tocmai se oprise să-şi lege aţele dela opinci, căci i se târâiau pe trotuarul ud de ploaie.

Era un om slab, uscat, cu barba neîngrijită, cu nişte ochi albaştri tulburi.

Răspunsul gardistului în loc să mă lămurească, îmi aţâţase mai mult curiozitatea.

— Mă rog, dar pe cine huidue el ? Din ce cauză face asta ?

— Apoi nu-ţi spusei că aşa-i năravul lui. N'ai ce-i face. Dacă găseşte deschisă uşa sălii de şedinţă, trage o înjurătură ţapănă judecătorilor şi pleacă. Dacă nu, apoi se opreşte în faţa statuii celei de colo, de sus, deasupra scărilor, femeia ceia legată la ochi şi cu balanţa în mână. Pe aceea are el năcaz mare, cică e

sfânta dreptăţii. După ce strigă la ea: Ho! chioara dracului!... pleacă liniştit iar la baltă, că el îi tocmit acum la vite, pe moşia domnului Costică Apostoliu.

— Dar din ce cauză face el asta? mă încerc din nou a discoase lucrurile.

— Cică a avut el o chestie aici la tribunal şi de-atunci a rămas cu patima asta. Ce anume o fi fost, nu ţi-aş putea spune, dar e aici domnul Tache Bufegiu, cel mai vechi om din tribunal, el le ştie toate.

Am plecat pe sală. In capăt, după camera advocaţilor sala era despărţită printr'un paravan de scânduri, acoperite cu gazete ilustrate. Deasupra uşii, pe un carton, era scris cu litere de mână: *Local de Debit* şi *Bufetul Onor. Tribunalului.*

Am intrat înăuntru. La tejghea, cu spatele spre rafturile pline cu rânduri de pachete, sta o fetiţă bălană, cu părul buclat. Aşa de adâncită era în cetirea unei fascicule de roman, încât nici nu şi-a ridicat ochii de pe rânduri când mi-a întins pachetul de ţigări pe care îl cerusem. Mă aşez pe un scaun şi desfac un jurnal. Lângă fereastră, un bătrân citeşte *Universul.* Il observ cu atenţie. Un cap mare, pleşuv, o frunte încreţită, barbişon alb şi nişte ochi mici, pătrunzători, care lucesc prin sticlele ochelarilor rotunzi, încălecaţi pe un nas coroiat.

Imbrăcat într'o redingotă lustruită, cu poale foarte lungi, domnul Tache Bufegiu, cel mai vechi om din tribunal ar o înfăţoşare interesantă.

Aştept până termină de citit jurnalul şi mă hotărăsc să întreb:

— Am auzit că sânteţi de mult pe aici, trebue să ştiţi ce-i cu omul acela care huiduia mai adineauri pe sala tribunalului?

— Domnul se vede că nu-i de prin partea locului ?... pardon !... cu cine am onoarea ?

Şi după ce îi spun numele, domnul Tache Bufegiu îşi trage scaunul lângă mine şi strigă cu glas poruncitor :

— Măndiţo !... două cafele turceşti cu caimac. — Domnul meu, nu ca să mă laud, dar pot zice, fără teamă de a fi combătut, că sânt cel mai vechi om din tribunalul local, ca să zic aşa, edecul tribunalului. Am schimbat optsprezece prezidenţi, cunosc pe degete toate chestiile de drept care au trecut pe aici, dar încă o speţă aşa rară, cum a fost cu procesul omului ista, n'am pomenit.

Mă rog, ce-i zice d-ta, dacă bunăoară, într'o bună zi autorităţile îţi fac toate actele în regulă, prin care se arată precum că d-ta eşti mort ?...

Nu prea înţelegeam bine ce voia să-mi spuie, totuşi îi răspund : „Am să dovedesc că sânt în viaţă“.

— He !... făcu înţepat domnul Tache Bufegiu, nu zic ba, ai să poţi dovedi, dar ţăranul săracu nu poate şi pace. Că şi boul are limbă lungă, dar nu poate să vorbească.

Mă rog, să-ţi spun cum se prezintă cazul... nu zău, e speţă rară. Individul în chestie, ţăran dintr'o comună de-aproape, îl chiamă Andrei Penişoară, neştiutor de carte, dar nu prost, avea pământ cu chirie dela stat vreo zece hectarii.

Cum şi ce fel s'a întâmplat lucrurile, nu ţi-aş putea spune, dar atâta ştiu că a intrat în duşmănie cu perceptorul şi cu secretarul comunal.

Ce-au făcut ei, ce-au dres, că au întocmit o hârtie către şeful ocolului domenial, precum că numitul locuitor fiind decedat şi neavând moştenitori, n'are cine plăti dările către stat şi în consecinţă să fie deposedat de cele zece hectare de pământ.

Numitul decedat, care habar n'avea că duşmanii l-au îngropat de-a-binelea, se duce într'o bună zi la perceptor să plătească dările, după obicei.

Perceptorul nu-i primeşte paralele şi-i răspunde scurt că pentru dânsul locuitorul Andrei Penişoară nu mai există. Omul deodată nu s'a cam domerit cum stă lucrul, dar în primăvară, când să bage plugul în ţarină, se pomeneşte că-i deposedat de pământul din care se hrănea de-atâţia ani.

S'a plâns omul la unul şi la altul, dar cine să stea să-asculte şi să-l creadă. In faţa autorităţilor el era considerat ca mort.

S'a dus şi la şeful ocolului domenial, precum ca să dovedească în fiinţă că este viu şi că pe nedrept l-a deposedat.

Şeful ocolului ce era să facă ? Cum să-l creadă pe cuvânt că este viu, când el avea la dosar acte în regulă că omul e mort, fără moştenitori.

I-a spus să facă o petiţie pentru a se cerceta cazul.

Şeful ocolului trimite petiţia, conform legii, subprefectului spre cercetare, subprefectul o înaintează pe cale ierarhică secretarului comunal care de data asta dovedeşte cu acte că omul este dispărut din comună.

La urmă, omul o ia pe calea judecăţii. Face proces celui care luase pământul pe care îl lucrase el. Era un cumnat al perceptorului.

Apoi, dă în judecată statul, mă rog, ca omul fără carte, se afundă din ce în ce mai rău. A pierdut peste tot, faţă cu actele doveditoare aflate la dosar.

La toată urma, când a văzut omul că nu-şi poate dovedi dreptatea şi că a pierdut tot ce mai avea, s'a exaltat puţin la minte, şi în şedinţă a tras o înjurătură sdravănă în faţa tribunalului în complect.

L-a arestat, l-a condamnat, dar când şi-a terminat

pedeapsa, cel dintăi drum l-a făcut iar la tribunal, şi iar a tras o înjurătură şi o huiduială justiţiei.

L-a arestat din nou, l-a bătut la poliţie, l-a trimes la jandarmi să-l înapoieze la urma lui, dar după câteva săptămâni, cum s'a întors în oraş, s'a arătat iar la tribunal ca să-şi facă obiceiul.

Acum a intrat la o moşie, păzeşte vitele la baltă şi, de câte ori vine prin oraş, dă câte-o raită la tribunal, şi, după ce trage câte-o huiduială tribunalului, se întoarce înapoi cuminte la treaba lui.

N'are ce-i face, acum s'a învăţat toată lumea cu el, nu face la nimeni rău, atâta patimă are şi el... ce să-i faci?

He!... domnule... crede-mă că-s bătrân, cu administraţia să nu te pui niciodată, că dacă o vrea să te frece, te freacă, domnule, că nici justiţia nu poate să te scape".

1913

(Din *In deltă*; a apărut mai întâi în *Datorii uitate*, ed. 1).

PRIMA DATĂ

De necaz n'a mâncat la prânz, s'a plimbat două ore și-a fumat zece ţigări, așa era de enervat domnul director Victor Iliaș, comisar titrat de clasa I-a, numit abia de patru luni în serviciu, ca director al poliţiei locale.

Numai când a constatat că în port-tabac nu mai avea nicio ţigară, s'a hotărît să intre în cafeneaua din centru, unde se găsea concentrată, la orice oră din zi, întreaga viaţă și activitate a orașului. Cum a deschis ușa, s'a oprit în prag, lovit de mirosul greu, înnecăcios și acru, al aerului îmbâcsit pe care-l consumau zilnic intelectualii provinciei. După prima clipă de șovăială, păși hotărît înainte, grav și corect, cu mâna la pălărie, printre șirurile de mese, până în fund. Căci d-l director avea felul său de a fi și de a se prezinta ; din ziua în care debarcase aci, păstra aceeași poză de o corectitudine aleasă, de o politeţă rece și gravă, uneori distrat, alte ori visător, dar totd'auna corect și grav. Știa cum să întrebuinţeze o anumită tactică pentru a se prezinta și impune în ochii lumei de provincie.

„O gingirlie subţire, fiartă bine" răsună glasul sonor al lui Aurică chelnerul, care ajunsese a cunoaște

gustul fiecărui client în parte, așa că le comanda consumația obicinuită îndată ce unul se arăta în ușa cafenelei.

E atât de amărît azi dl. director, încât, prin norul de fum al unei țigări speciale, abia își aruncă privirea în fund spre *cassă* de unde niște ochi arzători îi urmăresc mișcările. Altădată el observa în tăcere ceasuri întregi pe casierița de zi, bruneta ceea, coaptă și mândră, cu degetele ferecate în inele sclipitoare. Nu că o privea cu vreo intenție oarecare, dar i se părea un subiect nostim, un cap de studii și observații interesante — mai cu seamă când se înroșea emoționată de acordurile muzicii, care repeta anume în fiecare zi *„La belle brunette"*, valsul al cărui titlu, Anghelachi capelmaistru îl scrisese cu așa ortografie încât publicul cetea întotd'auna : *Labele brunetei.*

De două ore se chinuește să termine primul articol din *Universul* și nu-i chip ; rândurile îi joacă sub ochi, ar vrea să nu se mai gândească la cele întâmplate de dimineață, și-i peste putință. Mereu îi vin în minte vorbele și observațiile prefectului, ale polițaiului și ale primarului.

Acum se căește că nu le-a răspuns așa cum trebuia. Ce, oare n'a procedat bine și corect ?... Nu și-a făcut decât datoria și nimic mai mult decât datoria. Și, în definitiv, ce a făcut pentru a stârni o adevărată furtună, ridicând în picioare toate autoritățile orașului ? A făcut cu o seară mai înainte o simplă descindere la Iani Cafegiu, în acel tripou ordinar în care se jefuesc oamenii la jocul de cărți ; a confiscat banii și mobilierul, încheind cuvenitul proces-verbal, pentru a da pe contravenient în judecată. A lucrat conform legei, cum scrie la carte, îndeplinind procedura întocmai și corect. Unde-i, mă rog, abuzul de putere care i se impută acum ? Asta e crima de care s'a făcut vi-

novat și pentru care stau gata să-l sfâșie toate autoritățile: poliția, primăria și prefectura?...

Nu, nu se miră de polițai, care nu poate fi considerat decât ca o brută, care i-a primit procesul-verbal râzând de i se scutura burta: „da aprig mai ești, mititelule!... ce te repeziși așa... mai sunt alții, cu ixpiriență și practică mai cevașilea“... La ce te poți aștepta dela un bătrân din cadrele vechi ale poliției, înnărăvit în rele, care nu știe decât să bea, să sfănțuiască și să fumeze cu țigara lui de chilimbar de jumătate metru lungime.

Dar prefectul!... ei, la asta nu se aștepta; oricum, om serios, cu greutate, cu pretenții de cultură; cine ar fi crezut că poate să judece lucrurile în așa mod.

„Prea te precipitezi, tinere... mai întâi trebue să cunoști localitatea și oamenii, pentru a ști cui trebuie să-i faci procese de contravenție și cui nu... sunt interese politice locale care... în definitiv caută mai întăi și te inițiază... altfel trebuesc luate lucrurile“.

Și cu ce ton i le spusese toate aceste... a!... nu-și va ierta niciodată lipsa asta de energie... dece nu i-a răspuns așa cum i se cuvenea? Ei... unde sunt iluziile cu care intrase în noua meserie, când hotărîse să se devoteze ei cu trup și suflet!... Cu puțină stăruință ar fi putut intra în magistratură, că, slavă Domnului. are și el rude care reprezintă câteva voturi, și, oricum, Nenea Costică poate el ceva când a reușit cu majoritate zdrobitoare la alegerile de astă iarnă la Tecuci.

Dar nu, a preferat, deși avea licența, să intre în poliția nouă care se organiza și cerea elemente culte și titrate. Intr'adins se ceruse într'un oraș străin și nu în locul lui natal, numai pentru a-și putea face datoria și serviciul în conștiință.

Visase o viață nouă, aventuroasă, o viață de muncă și emoțiuni; a urmări cu pasiune cele mai delicate

afaceri poliţieneşti; pentru amorul meseriei a se expune la orice pericol; a moraliza, a reforma personalul nărăvit, a ajunge la idealul unei poliţii moderne ca şi în Occident, a parveni ca poliţia să fie o a doua magistratură, respectată şi apreciată...

Şi când colo... ce desiluzie!

La ce-i folosise atâtea chinuitoare examene de drept?... Pentruce îşi bătuse capul cu criminalitatea lui Tarde, cu memoriile lui Goron... cu o întreagă bibliotecă pentru care şi acum plătea ratele întârziate?...

Unde şi când va aplica măcar o iotă din cărţile care zăceau movilă pe masă şi în geamandanul burduf de sub pat?...

La fiecare măsură şi reformă nu întâlnea decât piedici; de patru luni în serviciu şi nu instruise nicio afacere mai frumoasă, nicio crimă, niciun viol, nimic interesant. In provincia asta infectă nu se întâmplau decât beţii ordinare, bătăi şi scandaluri de cârciumă.

Până acum nu şi-a pus iscălitura decât pe condicuţele dela biroul de servitori şi pe statele de leafă dela sfârşitul lunei.

O viaţă stearpă şi monotonă, târîndu-se după un program neclintit, între birou, birt şi cafenea.

Şi pentru o mizerabilă leafă care nu-ţi ajunge nici pentru a-ţi achita cartela dela birt, trebue să suporţi acest mediu obscur şi infect, să stai, fiind totdauna corect, într'un cerc de oameni ordinari şi ignoranţi, care nu ştiu decât a ciupi mita contribuabililor...

„Ha!... poliţie modernă!... Asanarea moravurilor... A doua magistratură!... Mofturi!... Spoială!... Barbarie!“... scrâşni d-nul Director şi se ridică bătând enervat cu pumnul în masa de marmoră.

„Indată la domnu!...“

„Cassa!... plata şi un pachet de dame la domnu!...“ se auzi iar sonor glasul lui Aurică chelnerul.

În stradă aerul era curat și rece. D-l director se mai însenină puțin, totuși îi flutura pe buze un zâmbet de amară ironie. Incheindu-se corect la haină, plecă în sus cu pași largi, admirându-și dunga pantalonilor călcați în ziua aceea.

„Hm!... eram sigur, imbecilul de Ștefanachi se ține ca umbra de mine". Imbecilul de Ștefanachi era un agent secret — după cum se recomanda el singur — însărcinat de polițai a urmări zi și noapte pe noul director, doar s'o putea să-l aibă la mână cu ceva.

După ce-și făcu obicinuita plimbare, până în dreptul prefecturii, se întoarse înapoi și, cum era răcoare, voi să intre pe la croitor pentru a-și lua pardesiul dat la reparat.

Dar se opri, aducându-și aminte că mai are de dat încă 76 lei — nu că n'ar fi putut amâna oricât ratele la croitor, dar voia să fie corect și de aceea se hotărî să aștepte până la leafă.

In ușa cafenelei se întâlni în față cu Iani cafegiul, care-l salută respectuos; cum nu-l mai putea ocoli, domnul director, stăpân pe sine, îi vorbi cu blândeță: „Bonjour d. Iani, poți veni la poliție să-ți ridici banii și mobilierul. Din partea mea personal nu am nimic... eu nu mi-am făcut decât datoria... mă rog e logic sau nelogic?... Dar nu înțeleg cum ai făcut ca toate autoritățile să-ți ia apărarea?

— E loțigo d. directoru... ma scuzați... sunteţo omo buno, ma pre seriozo e tinero... incă pe urmă o să înțilegeți cum merge treaba la noi...

Iani se grăbea să plece, — „vă saluto cu respectu" și în momentul când îi întinse mâna, d. director simțind ceva rece gâdilindu-l în palmă, își retrase mâna scurt; atunci un zângănit de argint răsună repetat și trei patace de câte 5 lei se rostogoliră de-a dura pe trotuar.

Directorul rămase o clipă zăpăcit, urmărind cu ochii mersul patacelor, după care Ştefanachi se repezi pe brânci să le prindă. După primul moment de nedumerire, d. director explodă cu o indignare furioasă. Iani însă o şterse grăbit, uitându-se mereu în urmă, să vadă dacă nu se ţine cineva după el.

Ştefanachi agentul, care nu pricepea întâi cum s'a întâmplat lucrul, se minuna cu mâna la gură: mai mare ruşinea, asta n'am păţit-o niciodată, dar cum, Doamne iartă-mă, le-o fi scăpat din mână?"

Lumea din cafenea se alarmase, se întrebau unii pe alţii despre cele întâmplate, toţi se grămădeau pe la ferestre; s'au întrerupt toate jocurile. Ca fulgerul s'a răspândit vestea prin cafenele şi în tot oraşul.

Cazul era comentat în felurite chipuri. Au fost discuţii violente între taberile vrăjmaşe, care s'au format în câteva momente, pentru şi contra directorului.

Unii îl considerau un grandoman exagerat, alţii susţineau că e un ageamiu, sau că face paradă şi fasoane de cinste. Foarte mulţi dovedeau pur şi simplu că directorul a fost un prost că n'a primit banii.

S'au găsit şi câţiva care îşi arătau în gura mare sincera lor admiraţie pentru acest tânăr corect, încât vorbeau cu entuziasm de indignarea sublimă cu care susţineau ei că au văzut cum d. director aruncase banii în obrazul acelui conrupător, care voia să cumpere cu o mizerabilă sumă de 15 lei conştiinţa unui funcţionar titrat. Deşi, după cum se vede, părerile erau împărţite, eroul zilei, mândru, cu un calm admirabil, părea că nici nu voieşte a da atenţie celor ce se vorbeau pe socoteala sa.

D. Director, în seara aceea fericită, se plimbă până târziu, călcând corect, falnic şi mulţumit de sine, asemenea unui general în seara zilei unei victorii strălucite.

Era aproape miezul nopţii când d. director, pipăind prin întunerec, dădu cu mâna, pe birou, de un plic aşezat lângă chibritelniţă.

Nerăbdător, înainte de a aprinde lumânarea, cu chibritul între degete, aproape să se frigă, observă cercetător plicul.

Era închis şi fără adresă.

La lumânare, îl desfăcu grăbit şi... mirare... înăuntru trei hârtii de câte 20 lei.

De unde şi cum? Mister!...

A rămas câteva minute uimit, întorcând plicul pe o parte şi pe alta...

Hm!... a înţeles... e teribil, domnule, cu ce încăpăţinare se urmăreşte conruperea funcţionarilor corecţi!... îşi zise d. director, aruncând hârtiile pe birou.

Ce-i de făcut acum?...

Trebue să procedeze sistematic. O să le dea a doua zi în mâna prefectului... ce mutră o să facă!... Dar prefectul a plecat în seara asta la Bucureşti.

Poliţaiului?... nici vorbă că nu, bruta asta ar fi în stare să bage banii în buzunar şi să-i râdă cu cinism în faţă. Dacă ar fi scrisă adresa pe plic s'ar cunoaşte poate scrisul lui Iani pe care l-ar da în judecată... ar fi un proces celebru...

Curios caz. La asta nu s'a gândit niciodată; să vii acasă, să găseşti de-a gata o sumă de bani şi... culmea, să fii în aşa situaţie să n'ai cui să-i înapoiezi... Inchipui-ţi că în loc de trei hârtii de 20 ar fi trei de câte o sută... da dacă ar fi de câte o mie? Să vedem cine i-ar da înapoi? şi cui să-i dai?

Cine e acela care găsind o pungă în drum să n'o ia? Dar când o găseşti la tine pe masă?... D. director trânti furios cu pumnul în masă, îşi scoase haina şi smunci butonul care îi strângea gulerul; de abia putea să respire.

Să te compromiţi pentru trei hârtii de câte 20, când ai dat probe de corectitudine... ce mizerie!

Hotărît!... banii aceştia nu-i aparţin, deci trebue înapoiaţi... asta e clar.

Desbrăcându-se grăbit, se aruncă în pat, desfăcând un jurnal pentru ca cetind să nu mai gândească la banii de pe birou. După câteva momente d. director aruncă jurnalul pe care nu-l putea ceti, căci era prea turburat.

Cu siguranţă că toate autorităţile au primit bani dela Iani Cafegiul, chiar prefectul, acest om grav şi sever, cu toate că e aşa de sus pus... şi cine ar avea curajul să-l bănuiască măcar?... câte se petrec între culise... se vede că fiecare îşi are secretele sale profesionale.

Cum o să-l umilească el pe prefectul acesta îngâmfat, când îi va prezinta cele trei hârtii refuzate...

Dar prefectul vine peste vreo săptămână, până atunci primeşte şi el leafa... aşa că poate să aibă intactă suma asta, chiar dacă acum ar cheltui din ea.

...O s'o dea înapoi deci, ar putea-o considera ca un acompt... dar o să se decidă mâine... şi d. director suflă în lumânare, pentru a se putea linişti însfârşit.

1906

(Din *In deltă*; a apărut mai întâi în *Datorii uitate*, ed. I).

SCHIȚE MARINE
DIN LUMEA PORTURILOR

FARĂ PERMIS DE EXPORT

Vaporul în bazinul docurilor. Ghiftuit, cu burta îndopată. Inghiţise trei mii de tone grâu arnăut. Plecam la Neapoli. Incărcarea era pe sfârşite când poposi în curtea docurilor o cireadă de boi de export. Nemulţumire generală pe bord. Primim ordin să transportăm o sută douăzeci capete de vite cornute la Malta.

— Cel mai păcătos *caric*[1] de dus pe apă e marfa asta vie, zise căpitanul, cătând instinctiv spre cer să vadă cum se anunţă vremea la larg.

— Iar transformăm vaporul în grajd, adăugă necăjit secundul.

— Am ajuns văcari, bombăni bosumflat primul ofiţer de punte.

Furios, şeful de echipaj trânti şapca unsuroasă în tabla punţei de fier şi izbucni într'o cascadă de înjurături navale.

— O să le facem vânt la apă şi ăstora, dacă vom avea timp rău. Anul trecut n'am aruncat în mare două sute de boi, când ne-a prins furtuna la Capul Matapan?

Şeful vămei, un sanchiu bătrân, straşnic de for-

[1] caric — încărcătura unui vapor.

malist şi scrupulos în serviciu, era foarte scandalizat că moderna instalaţie a docurilor noastre ajunge un fel de târlă de vite.

— Nu admit nici cea mai mică necurăţenie. Dacă voi găsi o urmă de murdărie vă evacuez instantaneu din incinta docurilor, sfârşi domnul şef dând ordine severe pentru încasarea taxei de cheiaj pe locul, măsurat cu metrul, unde se grămădise toată cireada.

Cei trei văcari, sub nişte căciuli uriaşe, cu fundul lat, cu sumanele sure aruncate numai pe umăr, şedeau rezemaţi în ghioagele lor nestrujite şi ascultau, îngrijaţi oarecum, deşi nu înţelegeau bine ultimele vorbe, rostite cu necaz de şeful vămei.

Cel mai bătrân, un unchiaş scorojit, cu musteaţa pe oală, după ce-şi descoperi cuviincios pletele cărunte, îndrăzni să vorbească.

— Să nu fie cu bănuială... şi să ne iertaţi, domnule şef, de cuvântul cel prost... dacă omul, precum prea bine ştiţi, are nevoile lui de ieşire pentru sine, da mi-te o vită proastă care nu ştie a cuvânta. Bunătatea domniilor-voastre li-o ierta de necuviinţă... că dacă sunteţi dumneavoastră cel mai mare aci, să chiamă ca un părinte al lor cât or sta şi ele pe loc...

— Nu admit absolut nimic, îi rătează scurt vorba domnul şef, cătrănit, îndreptându-se spre biroul vămei din port.

— Mă, că abraş om s'arată a fi şăful ista, adăugă în şoaptă uncheaşul către ceilalţi doi tovarăşi.

Sosirea neaşteptată a boilor de export ridicase în picioare toate autorităţile de uscat şi de apă, răsvrătise lumea sbuciumată în toiul lucrului pe cheuri, turburase întreaga viaţă a portului.

Şi în mijlocul sgomotului infernal de fierării debarcate, în scrâşnetul macaralelor dela vapoare, în tumultul portului agitat, numai boii — victime nevinovate

ale lăcomiei omeneşti şedeau liniştiţi ca nişte sclavi filosofi, resemnaţi, nepăsători de soarta care li se pregătea.

Intre o movilă de cărbuni şi alta de pucioasă, înconjuraţi de butoaie de coloniale şi baloturi cu manufactură, înşiraţi la linie, legaţi la conovăţ, boii rumegau domol, cătând în vid cu ochii lor blajini plini de o stoică răbdare.

Nici nu se mirau măcar de cadrul nou şi arid în care poposise. Niciun petic de umbră, niciun colţ de verdeaţă. Copita nu scurma decât sgură şi cenuşe pe caldarâmul tare de granit. Tocmai la marginea cheului, pe linia ferată, străluceau ca nişte pilituri de aur fire de grâu scăpate din saci la încărcat. Şi vrăbiile, picând din sbor ca nişte gloanţe între şine, ciuguleau cu lăcomie firimiturile căzute dela masa portului bogat.

Numai când locomotiva trenului de marfă, ca un balaur furios forfotind în nori de fum şi în ploaie de scântei, părea că se repede orbiş în cireadă, boii, înfioraţi o clipă, se traseră înapoi.

Grămădiţi unii în alţii, nesiguri pe membrele lor scurte, aplecau grumazii laţi cătând îngroziţi cu capetele întoarse. Iar coarnele lor lungi, curbate în formă de liră, se isbeau între ele c'un vuet sec de oase lovite cu ciocanul.

Dar s'au deprins boii şi cu asta.

Musculoşi, calmi, fără nervi, cu osătura robustă şi crupa lată, abia se clinteau greoi pe loc, cu mişcări leneşe ca pe nişte resorturi moi, slobozind un suflu cald pe catifeaua neagră şi umedă a nărilor deschise.

Rumegau în linişte.

Ce s'o fi reflectând oare în lentilele acelor ochi mari şi blânzi, cu irisul negru ca păcura, lucind în-

tre genele arcuite, lungi, ca nişte fire de borangic albe şi roze?

Sub frunţile acelea plate s'o fi petrecând oare ceva? Visau câmpuri de mătase, pajişti cu umbră şi răcoare, ori meditau asupra vieţii lor torturate de bunul plac al omului, regele creaţiei, sau numai rumegau... şi atâta tot?

Cine ştie?... Când se vor deslega tainele firei descoperind hotarele ascunse de înţelegere şi înrudire dintre om şi celelalte lighioane care se hrănesc din coaja aceleaşi planete?

*

A doua zi dimineaţă cireada sporise.

In port erau o sută douăzeci şi una capete de vite. In timpul nopţei o vacă mare bălţată fătase un viţel roşu, pintenog.

Un fapt banal în fond — o vacă a fătat.

Dar vaca a fătat în port.

Cine ar fi bănuit vreodată că o plăpândă fiinţă venită pe lume, abia debarcată în port, un fraged viţel de lapte, ar putea deslănţui furtuni de patimi omeneşti, conflicte de atribuţii între autorităţi, discuţii violente, ciocniri de interese în lumea comerţului maritim al portului?

Şeful vămei, cu tocul după ureche, cu gazeta de dimineaţă întinsă pe birou, îşi sorbea ca de obicei cafeaua turcească. Pe când îşi căuta enervat prin buzunare cutiuţa cu pastile de zaharină, veni un impiegat vamal alarmat, cu raportul asupra faptului întâmplat în timpul nopţii în zona portului.

— Ei asta-i culmea... poftim, acuma s'au apucat dumnealor să-mi şi fete aici în incinta docurilor. Şi după ce turti cu necaz mucul unei ţigări regale de

buza ceştei, şeful indignat, pufnind pe nări, plecă să constate în persoană faptul la faţa locului.

La faţa locului lumea, gură-cască, se adunase grămadă ca să privească la îmbarcarea boilor în vapor. Cei trei văcari, când l-au văzut de departe pe şef luând-o oblu spre cireadă, au înţeles că furtuna se apropie. Pitiţi pe după vite, îşi făceau de lucru cătând pe sub căciulă cu coada ochiului, să vadă ce are să se mai întâmple. Dar ochiul ager al şefului, căruia nimic nu-i scapă din toată zona portului, îi şi zărise.

— Dar ce v'aţi apucat, nenorociţilor ?... să-mi faceţi staul de vite... să-mi fătaţi aci în incintă... în centrul de exploatare comercială al portului ?

— De, domnule şef, ce să facem, îndrăzni să zică văcarul cel mai bătrân, ce suntem noi de vină ? Iaca mi-o făcut boclucul boala asta de vacă, mânca-o-ar lupul... că dacă-i vită fără înţelegere n'avem ce-i face. Acu zic : dacă o fatat, o fatat şi pace... iertaţi şi dumneavoastră, că viţelul ista odată ce-o venit pe lume, înapoi să chiamă că nu-l mai puteam întoarce. Şi ca să trăiască o să meargă şi el cu mâni-sa pe vapor.

— Imposibil !... nu permit asta... se răsti şeful. Viţelul nu-i trecut în permisul de export.

Ianuli, agentul casei comerciale care exporta vitele, sosi gâfâind.

— Vă rog mult, domnule şef, începu el cu blândeţe, nu ne faceţi dificultăţi la încărcare, vaporul este deja în întârziere.

— Cum îţi permiţi dumneata să mă acuzi că-ţi fac dificultăţi ? isbucni şeful iritat.

Eu nu-mi fac, domnule, decât strict datoria. Sunt omul legii, domnule, eu sunt funcţionar vechi şi corect în serviciu.

Citeşte aci permisul de export. Ce scrie negru pe

alb? Este, domnule, una sută boi şi douăzeci vaci? Este. Unde vezi scris vreun viţel? Pe ce bază vii dumneata azi şi-mi pretinzi, mă înţelegi, mie, funcţionar conştiincios în serviciu, să-ţi fac favorul ca să îmbarci un plus de-un viţel, care vine fără forme vamale, care nu-i trecut în permisul de export.

— Dar ce trebue să fac acum, domnule şef? Dacă viţelul mai întârzia o zi acolo unde a stat până acum, el putea să se îmbarce pe vapor. Inapoi, nu pot să-l mai dau. Adică trebue neapărat să mă duc la Bucureşti, să cer audienţă ministrului de finanţe ca să-i dea viţelului un permis special de export? Apoi vaporul gata de plecare are să aştepte actele viţelului?

— Asta te priveşte. Eu constat că viţelul e în neregulă, nu are forme legale şi deci trebue să rămână pe loc. Nu se poate îmbarca fără permisul de export respectiv. E logic? Ori nu-i logic?

Numai când voi vedea cu ochii mei semnătura şi ştampila dela minister îi permit îmbarcarea pe vapor. Aşa scrie la lege, eu, domnule, sunt omul legii, şi dumneavoastră care faceţi comerţ în ţara asta trebue să respectaţi legile ţării.

Şeful, ca de obicei, se ambiţionase, ridicase tonul, faţa-i spânatecă luase o nuanţă violetă, răsufla profund, că-l strângea gulerul scrobit — avea gâtul cam scurt şi ceafa dublă.

Ianuli, hotărît ca să-şi păstreze calmul necesar, ca de obicei îl pierduse şi de data asta. Incepuse să fiarbă de mânie, tâmplele îi svâcneau, vocifera, făcând gesturi cu pumnii strânşi — era om iute, fire inflamabilă, fiind de origină din Kefalonia.

Şi discuţia lua forme din ce în ce mai violente, schimbându-se cuvinte tari acolo pe cheu, în faţa unui numeros public privitor.

Mulţimea, ca în totdeauna, era împărţită în două tabere: pro şi contra îmbarcărei viţelului.

Discuţiile se întindeau. Şeful se certa cu agentul, secundul vaporului cu taxatorul, şeful de echipaj cu impiegatul vamal.

Se îmbarcă ? Sau nu se îmbarcă viţelul ?

Asta era chestiunea care agita masa aceea de oameni care creştea, adunată ca la o comedie.

Hamalii, pe jumătate goi, cu sacul pe umăr, lăsase lucrul şi se grămădise în jurul vitelor. Marinarii coborîse de pe vapor; fochiştii, negri ca nişte draci, ieşiţi dela căldări, ca să răsufle afară, priveau şi ei încântaţi de întâmplarea asta.

Pe când la centrul cercului format încordarea creştea, la periferie tensiunea fiind mai slabă se făcea haz şi glume.

Unul zicea: „Măi, cum a putut vaca asta să fete în port dacă nu şi-a scos permisul vamal dela ministrul de finanţe ?"

Altul: „Dacă vaca pleacă în voiaj în străinătate şi viţelul rămâne în ţară, şeful vămii trebue să-l alăpteze cu biberonul".

Un fochist, privind cu lăcomie la ugerul plin, care atârna greoi cu pielea fragedă, gata să plesnească, zise râzând:

— Mă, fraţilor, în drumul ista o să bem toţi cafea cu lapte proaspăt, nu ne mai trebue lapte condensat. Nu vedeţi ce maşină de lapte îmbarcăm la bord ?

Un hamal ghiduş, care-i păcălea pe toţi în port, strigă în gura mare o cimilitură:

„Cine ştie care-i cel mai prost animal de pe faţa pământului ?

. . . .

„Tot eu o să vă spun.

Viţelul mă ! că el are tată bou şi mamă vacă.

După un ceas de vorbă fără folos, Ianuli, disperat de încăpăţânarea şefului, făcând spume la gură, strigă aprins, trântindu-şi un pumn în cap: *„ama doxă !...*
Să mergem la căpitanul portului că el e mai mare aci, să judece cu capul lui o comedie ca asta, care nu s'a mai întâmplat de când îi portul.
Şi Ianuli plecă furtunos, făcându-şi cu pumnii loc prin mulţime.
— Nu-ţi permit, mă înţelegi, veneticule, niciun cuvânt mai mult, scrâşni şeful, repezindu-se cu bastonul ridicat deasupra capului.
Pentrucă Ianuli era departe şi nu mai putea fi ajuns, şeful se opri, îşi tamponă cu batista păturită fruntea brobonată de sudoare, îşi smuci de câteva ori manşetele şi recăpătându-şi calmul necesar, vorbi grav şi tare ca să audă toată lumea adunată acolo:
„Căpitănia portului nu se poate amesteca aci într'o chestiune pur vamală.
Aci eu singur sunt suveran şi dau ordine în zona vamală a portului.
Careva să zică: vaca se va îmbarca pentru Malta, viţelul va rămâne pe loc în ţară, întrucât nu are permis de export".
După o pauză, în care o linişte solemnă stăpânea mulţimea, şeful adaugă rar şi scandat:
— Cât despre ca-na-lia asta de Kefalonit... o să-l învăţ eu să mai insulte autorităţile şi ţara pe care o suge ca o lipitoare de atâţia ani de zile. Să-i torni, domnule taxator, un proces verbal drastic de ultragiu adus în exerciţiul funcţiunii.
Inconjurat de întregul stat major vamal, şeful, rigid, neînduplecat, părăsi terenul pe care era deplin stăpân. Funcţionarii se îndreptară către birouri ca să se pună pe lucru, având să întocmească numeroase acte, concepte, procese-verbale şi toate formele legale, pentru

a pune de urgenţă în curent, autorităţile superioare, asupra conflictului provocat în zona portului de către un viţel de lapte, care nu avea respectivul permis de export.

Conflictul părea tranşat. Ordinea şi siguranţa portului restabilită prin supunerea oarbă la hotărîrea şefului suveran în zona atribuţiilor sale vamale.

Dar o neaşteptată, îndârjită opunere, se ridică de data asta dela o parte interesată în cauză, dar care nu se amestecă în discuţia violentă ce abia luase sfârşit pe cheu.

Vaca — mamă prea iubitoare sau prea încăpăţânată — nu convenea să-şi abandoneze noul născut. Se opunea la executarea ordinului vamal. Cu niciun chip nu voia să intre în vapor.

S'au întrebuinţat felurite mijloace — blândeţea, înşelăciunea, forţa brutală — de prisos. Vaca se opunea cu îndărătnicie de neînvins.

Unul din văcari o mângâia scărpinând-o între coarne, cum ştia el că le face plăcerea vitelor. Vaca se îmblânzea, îşi întindea gâtul cu voluptate, cătând cu ochii blajini la viţelul care abia îşi ţinea echilibrul, nesigur pe picioruşele lui ţepene — părea o jucărie de lemn, primitiv lucrată. Limba aspră a vacii lăsa urme ca de perie pe blăniţa moale, mătăsoasă, a viţelului.

Indată ce viţelul dispărea din vedere, vaca se sbătea furioasă, scotea nişte mugete sfâşietoare, bolovănia ochii furioşi care scânteiau ca doi cărbuni aprinşi.

Trebuia urcată cu forţa pe vapor; doar atâta lume era adunată acolo. Văcarii, marinarii, fochiştii, grănicerii, vameşii, hamalii, tot poporul strâns acolo a dat mână de ajutor.

Aşa, cu alai, într'o harmalaie şi gălăgie infernală, trasă de coarne, împinsă pe la coadă, mai mult pe jos decât pe pământ, fu târîtă până la faţa vaporului. Acolo vaca se făcu ghem înfingându-şi coarnele în capul schelei de lemn. Şi când simţi că-i aproape să fie răpusă şi răsturnată peste cap cu burta în sus, deodată se răsuci c'o svâcnitură desperată tăind un cerc larg cu coarnele prin mulţime.

Căta cu ochi sângeroşi în jurul ei, coastele i se mişcau ca nişte arcuri, bale îi curgeau pe bot şi sforăia profund pe nările largi deschise.

— Feriţi... c'a turbat, strigă un hamal dându-se înapoi îngrozit.

*

Secundul vaporului, care privea manevra de sus de pe puntea de comandă, se adresă căpitanului:

— Ce-ar fi dacă am îmbarca viţelul?

Adică ce se poate întâmpla?

— O să avem iar scandal cu vama. Nu ştii ce catâr e hodorogul de vameş?

Căpitanul vaporului se ţinuse pe tot timpul conflictului la distanţă, într'o prudentă rezervă: avea o veche pică împotriva şefului de vamă, care cu vreo câteva luni în urmă îi făcuse acte de contrabandă de porci, fiindcă îmbarcase doi purcei pentru hrana echipajului pe bord.

Un marinar coborî în fugă scările şi, după câteva minute, se întoarse la capul scărei cu viţelul în braţe.

Dar un agent vamal îi ieşi înainte.

— Nu puteţi îmbarca viţelul că n'are permis de export. Aşa-i ordinul lui domnu şef.

Un grănicer cu arma în bandulieră veni într'o goană.

Viţelul era amenințat să fie rupt în două. Marinarul îl trăgea de cap şi vameşul de picioare.

Când începură să apară şi alţi marinari în capul scării, se auzi un fluierat ascuţit. Grănicerul amenințat dăduse alarma. Şi într'o clipă garda portului ieşi din pichetul docurilor. Pe drum, din fugă, soldaţii îşi puneau baionetele la arme; se auzea în cadenţă ţăcănind încărcătoarele de cartuşe în gibernele săltate în pas alergător. Marinarii, ca la un semnal dat la posturile de luptă, escaladară în salturi balustrada punţei, înarmaţi cu lopeţi de barcă, capete de fringhie împletite în noduri plumbuite şi manele dela capestanul ancorei. Iar de prin găurile vaporului răsăreau fochiştii, cazangiii şi ungătorii negrii, goi pe jumătate, plini de cărbuni şi sudoare, cu ciocane şi rangale de fier care sfârâiau scoase atunci din jăratecul focarelor.

Căpitanul dela înălţimea punţei de comandă înţelese dintr'o privire gravitatea situaţiei, căci clipa fatală de ciocnire între cele două forţe, de uscat şi de apă, se apropia văzând cu ochii; puse mâna pe megafon pentru o măsură repede şi hotărîtă, ca pentru o manevră sigură în faţa unei furtuni cu care dai piept în largul mărei.

Şi deodată, de sus, din gura căscată a conului de megafon, răsună ca un tunet, răspicat, în tot cuprinsul portului comanda căpitanului:

„Toată lumea la bord.

„Echipaj la posturile de plecare.

„Sus schela.

„Viră ancora.

„Mola parâmele dela mal.

Şi sirena vaporului, ca o fiară rănită de moarte, începu să urle prelung cutremurând văzduhul.

Ca prin farmec garda s'a oprit pe cheu. Soldaţii au

încremenit în loc cu armele pe umăr, cu gurile căscate la jerba de aburi care sbucnea forfotând la gura coşului fumegând.

Marinarii au sărit într'o clipă pe bord răspândindu-se ca un stol risipit. Fochiştii, cazangiii, ungătorii au dispărut în găurile din burta întunecată a vasului. Iar boii de pe punte, s'au ghemuit de groază unii în alţii, cu grumazii aplecaţi, cu ochii închişi de stropii fierbinţi, căzuţi din aburul sirenei, şi pielea le tremura ca gelatina.

Pentrucă vaca de pe mal se apropiase ca să-şi miroase viţelul lăsat jos la capul schelei, căpitanul mai dădu un ordin:

„Să se ridice vaca la bord cu palancu dela provă.

Un marinar, spânzurat ca o minge la capătul macaralei, alunecă în jos până la pământ... Două chingi late trecute uşor pe sub burtă şi într'o clipă, fără să prindă de veste, vaca cea îndărătnică pierdu pământul de sub picioare.

Câteva minute se sbătu în aer, balansată ca un gândac atârnat de-un fir de aţă. Se înălţă încet până deasupra punţei, apoi fu coborîtă lin şi pusă la rând cu ceilalţi cuminţi tovarăşi de călătorie.

Ancora smulsă, helicea se puse cu sgomot în mişcare şi vaporul se deslipi domol de cheu. Numai când vitele simţiră sub picioarele lor nesigure puntea de fier trepidând în cadenţă, începură a se agita, smucindu-se în legăturile conovăţului.

Vaporul, sfârşind manevra de plecare, alunecă de-a-lungul cheiului, ieşind la larg din bazinul docurilor.

Vaca îmbarcată în ultimul moment era legată la capăt, lângă balustrada punţei. Pufnind pe nări, ea căuta spre mal cu ochii însângeraţi, cu botul deschis. Prin giraţia vaporului, mai putu să vadă încă odată viţelul lăsat acolo jos pe cheu. Scoase atunci un muget

prelung şi dureros... rămase aşa câteva clipe împietrită, cu gâtul întins şi ochii ţintă la malul care fugea în urmă. Aştepta parcă să-i vie un slab ecou de departe, de-acolo unde instinctul matern o împingea.

Şi de-odată, svâcnind înapoi, rupse funia, şi ca turbată, se năpusti peste balustrada punţii căzând rostogolită în valuri cu capul în jos, ca un bloc de piatră aruncat de sus în fundul apei.

A fost un moment de spaimă la bord. S'a crezut deodată că a căzut un om în apă. Doi marinari s'au repezit la manevra bărcei de salvare. Un colac de plută aruncat de sus unde apa forfotea, se văzu deodată săltat de-o pereche de coarne care ieşeau încet la suprafaţă.

— Daţi-i pace, strigă căpitanul, nimereşte ea singură la mal.

Vaca înnota, tăind domol apa tulbure, târîtă de curentul care o mâna spre ţărm. Numai capul cu coarnele pe spate se zărea, departe ca un punct negru din ce în ce mai mic.

Marinarii de pe punte o urmăreau cu răsuflările stăpânite măsurând din ochi distanţa până la mal.

O barcă se zări desprinsă din gura docurilor.

Vaca era salvată.

Un fochist oacheş, unsuros, care ieşise c'o căldare de sgură pe punte, ceru binoclul timonierului de serviciu ca să privească şi el minunea asta.

— Măi, zise înduioşat, vezi cum se luptă săraca !... parcă mai greu se desparte o vacă de viţel decât o mamă de copilul ei.

(Din *Schiţe marine din lumea porturilor*).

TREI DEZERTORI

Vechea canonieră *Alexandru cel Bun,* c'un şlep la remorcă, ancorase de dimineaţă la coada unui ostrov. Numai în locul acela oglinda scânteietoare a Dunării părea spartă. Apa se oprea acolo învârtindu-se câtva timp în loc, în ochiul de anafor format de epava unui vechi vapor, înnecat pe vremuri în urma unei ciocniri.

In fiecare vară Compania de torpile fixe făcea câte-o călătorie de instrucţie, pentru deprinderea marinarilor cu mânuirea materialului explosibil. Se făcea cu asta şi un serviciu navigaţiei, curăţind fluviul, dela Marea Neagră până la Porţile de fier, de toate epavele rămase înnecate în drumul vaselor.

Intr'o magazie a şlepului încăpeau o sută de marinari, rânduiţi ca sardelele în cutie. In cealaltă magazie se ţinea fulmicotonul. Nu mai rămăsese decât cincizeci de kilograme, căci se făcuse tocmai nouăzeci şi nouă de explozii.

Căpitanul, bucuros că terminase cu bine călătoria odată cu marfa asta buclucaşă care-i stase tot drumul pe inimă, hotărî să pregătească o torpilă mare, cu tot restul de fulmicoton ce-i mai rămăsese. Era a suta şi ultima explozie ce-i trebuia s'o facă anul acela.

Tot echipajul aştepta c'un tremur de nerăbdare co-

pilărească momentul emoționant al exploziei, care da fiori, ca un joc palpitant de mare senzație, în viața monotonă de bord.

Pentru că în tot drumul nu se întâmplase nici un accident, oamenii lucrau cu toată siguranța. Fără nicio teamă rupeau în mâni calupurile de fulmicoton, ca pe niște bucăți de halva, umplând cutiile de tablă care serveau drept torpile fixe, lăsate pe fundul apei, după ce erau hermetic închise. Explozia se producea prin curentul electric al unei mici baterii portative.

Curajul neștiinței îi făcea pe mulți să se joace cu moartea la fiecare pas.

Exploziile scoteau la suprafață o sumedenie de pești, morți sau amețiți, care pluteau cu burțile albe în sus ca niște pene duse de curentul apei la vale. Plutonierul, om vechi și cu experiență, căci avea trei reangajări, își organiza cu pricepere bărcile și uneltele de pescuit. Oamenii lui mâncau bine și economie simțitoare se făcea la capitolul de hrană a trupei.

*

Aproape de ora prânzului. Așa-i de cald că aerul parcă fierbe și apele aburesc în zare. Dunărea, leneșă, își lunecă domol undele încovoindu-se printre ostroavele pustii și păduroase.

Căpitanul stă la umbră, sub bolta unei răchite argintii. Se îmbracă încet, mulțumit, după o baie răcoritoare.

Lăsase totul în seama plutonierului, om vechi, de toată încrederea. Aștepta să fie anunțat când torpila era să fie gata pentru explozie.

Plutonierul intrase la vapor să guste probele și să pregătească bărcile pentru pescuirea așteptată. Lăsase torpila în seama sergentului Marin, cel mai priceput și mai cuminte gradat din companie.

„Să fie cu ochii în patru" — le recomandase plutonierul la cei șase oameni care lucrau la torpilă.

In momentul când căpitanul, cu țigara în gură, se așezase jos să-și încalțe ghetele, isbucni deodată o detunătură groaznică. Câteva clipe locul se sgudui sub el ca într'un cutremur de pământ. Inspăimântat, sări cătând buimăcit în jurul lui.

Tăcere peste tot. Numai pe mal, în dreptul vaporului, între pământ și cer, se înălța o coloană de nori cenușii, ca un imens con răsturnat cu baza în văzduh.

Nu era obișnuita coloană de apă pe care o aruncă torpila cufundată.

Ca un fulger trecu prin mintea căpitanului înțelesul întregei grozăvii.

— Idioții!... au exploadat torpila pe mal înainte de a o cufunda. Cu capul gol, pe jumătate desbrăcat, se repezi într'o goană nebună de-a-lungul malului. Călca orbește prin gropi, se lovea de pietre, se încurca prin bălării, se poticnea prin rădăcini, gonind cu răsuflarea tăiată, cu gura căscată, apăsându-și inima cu mâna stângă. Prin mintea-i înfierbântată i se învălmășeau în fugă imaginări însângerate: morți întinși, răniți svârcolindu-se, bălți de sânge, horcăeli, gemete, tânguiri...

Oamenii de pe vapor și de pe mal alergau cu fețele palide, grămădindu-se în neliniște la locul dezastrului.

Căpitanul, cu pumnii strânși, își făcu loc prin mulțimea îngrozită, prăbușindu-se aiurit în fundul unei groape adânci, căscată proaspăt în coasta malului spintecat de explozie.

— Ce-ai făcut, nenorocitule! isbucni în fața plutonierului, sguduindu-l cu violență de umeri.

Bătrânul, zăpăcit, bâlbâi tremurând cu mâna ridicată la viziera șăpcei.

— Fusei până la vapor, domnule căpitan. Aci am

lăsat pe sergentul Marin cu amorsa şi pe caporalul Oprea cu torpila în braţe.

— Unde-i sergentul?

— Nu-i.

— Unde-i caporalul?

— Nici el nu-i.

— Câţi morţi? Câţi răniţi avem?

— Nu ştiu, că nu se vede niciunul dintre cei şase care încărcau torpila.

— Să plece îndată câţiva oameni să găsească cadavrele. Să se caute răniţii. Să vie infirmierul cu lada de farmacie.

Infirmierul cu lădiţa lui de pansamente, era la faţa locului, dar fără nicio întrebuinţare. Niciun rănit şi niciun mort nu se vedea. Nicio pată de sânge nu se zărea. Niciun vaiet, nicio tânguire nu se auzea... nicio durere... nicio suferinţă. Numai şase oameni lipsă la apel — atâta tot. Explozia fusese aşa de formidabilă, încât a fost destulă vreme o secundă ca pe unii dintre cei aflaţi în jurul torpilei să-i rupă în bucăţi, asvârlindu-i în toate direcţiile, la mari depărtări, iar pe ceilalţi să-i pulverizeze complect.

Căpitanul ridică din ţărână capătul sfâşiat al cablului, caută pe mal cutia cu bateria electrică şi, după câteva clipe de gândire, îşi plesni cu palma fruntea udă de sudoare.

Găsise pricina groaznicei întâmplări. Cablul rămăsese uitat la borna de contact a bateriei. A fost deajuns ca firele amorsei să atingă celălalt capăt al cablului ca, fulgerător, curentul stabilit să producă explozia fulmicotonului.

După vreun sfert de oră au început să vină oameni trimişi să caute cadavrele.

Ca şi trăsnetul, fulmicotonul în jocul bizar al morţei, răspândise în toate direcţiile ţăndări de trupuri ome-

nești. Proiectate la înălțime, unele bucăți căzuseră pe câmp și prin mlaștenii, altele în Dunăre și fuseseră luate de curentul apei la vale.

Intregi nu s'au găsit decât două berete de marinar și un pantof. In colo — numai hălci de carne, din care picura încă sânge cald, mase informe, bucăți de mâini și de picioare cu pielea întinsă și plesnită. Iar într'un sac de pesmeți s'au adunat câteva kilograme de carne macră hăcuită mărunt, amestecată cu bucăți de cârpă din stofă de haine. Tocătura asta de carne omenească a fost găsită prin sălcii lipită de ramuri.

Cu greutate s'a putut reconstitui incomplect trei trupuri diforme, oribil sfâșiate.

Un picior dela genunchi, retezat perfect, parcă de o mână abilă de chirurg, fu îndată recunoscut de un recrut.

— Ii a lui don sergent Marin, că are bocancu particuler. Cum să nu-l cunosc, dacă l-am văcsuit eu asdimineață ?

O mână fu deasemenea răpede recunoscută. Era a caporalului Oprea. Avea degetele țapene ca de statue și două galoane de lână pe mâneca spențerului cu care fusese îmbrăcat.

*

Până la apusul soarelui pavilionul tricolor al canonierei fusese lăsat la jumătate în semn de doliu.

Echipajul se culcase de vreme, căci pe adouazi se hotărîse ridicarea ancorei de plecare desdedimineață.

Sub un felinar de punte, la masa dela provă, plutonierul încruntat și un furier mărunțel, îngropați într'un maldăr de registre și dosare, scriau de zor pregătind formele celor dispăruți, care de fapt nu mai aveau nevoie de niciun act...

Căpitanul, după o zi așa de urîtă, se simțea zdrobit.

Cu sforţări cumplite se hotărî să lucreze toată noaptea actele privitoare la nenorocirea întâmplată.

Se aşeză pe punte în aerul răcoros al nopţei. Işi trase un scaun lângă masa de lemn, la pupa, în lumina unui felinar de bord.

— Adă-mi din cabină : cerneală, hârtie, tutun şi sticla de coniac.

— Nu mai avem niciun strop de coniac, răspunse somnoros soldatul de ordonanţă.

— Adă atunci sticla de rom.

Trebuia să scrie un raport amănunţit asupra întâmplării. Dar sub ce formă să prezinte faptul ? Cum să argumenteze ? Era vinovat. Desigur că era vinovat. Şase morţi. Cum să se apere fără să arunce vina pe alţii. Şase oameni ucişi într'o secundă. Ce impresie o să facă întâmplarea asta la comandament ? Cum o să-l judece şefii, camarazii... dar familiile celor morţi... Un cerc de foc îi strângea capul şi un cui ţintuit în frunte părea că-i sfredeleşte creierul.

O năduşeală chinuitoare îi strangula gâtul. Işi scoase gulerul. Bău două pahare de rom şi începu să scrie grăbit. După câteva rânduri, se opri. Rupse hârtia enervat. Tâmplele îi ardeau svâcnind. Şi în creierul înfierbântat i se încrucişau imagini nestăpânite. Se forţa să fixeze cu răceală într'un cadru tehnic toate amănuntele pentru explicarea faptelor ; să argumenteze strâns şi logic întreg procesul şi apărarea de care avea nevoie. Dar nu izbutea să se concentreze.

Prin ochii minţii, fără să vrea, îi treceau mereu chipurile celor dispăruţi. Figurile se complectau tot mai clare, în linii din ce în ce mai precise.

Işi amintea perfect că văzuse la mâna găsită pe câmp, mâna caporalului Oprea, un inel de alamă pe unul din degetele acele înţepenite.

In starea de excitare a simţurilor în care se găsea,

simţea parcă în fundul nărilor mirosul de sânge proaspăt dela mal, unde zăcea mormanul de carne tocată, învelită într'o foaie de cort.

Işi amintea în câte chipuri văzuse oameni murind: bătrâni stingându-se de moarte bună pe patul de-acasă: oameni morţi în spitale; unii loviţi de moarte violentă... dar cum se poate pulveriza un om nu-şi închipuise niciodată. Intr'o clipă să dispari... fără să ştii, fără să prinzi de veste... fără să scoţi un suspin... nimic..., nicio durere... nicio suferinţă.

Cine ştie? Poate că în acea singură clipă e concentrată toată senzibilitatea, în creier fiind chiar sèdiul vieţii. Dar unele insecte au senzaţii chiar după ce sunt decapitate... şi căpitanul, cu tocul în mână, cu foaia albă dinainte, alunecă tot mai adânc în ipotezele fără sfârşit ale unei metafizici încâlcite.

Rătăcind în căutarea misterului morţii, se opri târziu, încurcându-şi firul logic în eterna enigmă a creaţiei.

Plutonierul, care se apropiase de masă păşind în vârful picioarelor, tuşi de două ori. Căpitanul nu auzea şi nu vedea nimic. Cu ochii ţintă în vid privea ca un somnambul.

— Domnule căpitan, eu sunt gata cu procesul-verbal şi cu formele de scădere a efectelor de îmbrăcăminte.

Căpitanul tresări fără să scoată un cuvânt.

Plutonierul, om vechi, cu multă experienţă, întinse un vraf de hârtii pe masă vorbind cu glas domol şi blajin.

— Domnule căpitan, în raportul d-voastră să puneţi numai trei morţi, că aşa am trecut şi eu în procesul-verbal. Ceilalţi trei se cheamă că-i avem deocamdată numai lipsă la apel, că tot nu s'a găsit nimic din ei ca să putem reconstitui cadavrele. După

patru zile dacă nu se prezintă la corp, îi dăm dezertori conform regulamentului. Știți, oricum sună altfel când se zice că avem numai trei morți în loc de șase.

Și pe când îi împingea ușurel călimara și hârtiile pentru iscălit, plutonierul bătrân urmărea cu coada ochiului mâna nesigură a căpitanului, care era să moaie din greșeală tocul în paharul de rom golit până la fund.

Era târziu de tot când apăru o semilună scânteietoare, prinsă anume parcă, în pletele argintii ale răchitei de pe mal, sub care albea foaia de cort acoperind tocătura de carne omenească.

Apa lucitoare și pământul negru dormeau de mult în vălul fumuriu al unei calme nopți de vară. Rare fâlfâiri de aripi nevăzute tremurau în cadență pierzându-se în zenit.

Și o boare umedă, alunecând din sus pe luciul apei, pipăia șovăitor frunzele sălciilor încolăcite cu fâșâiri misterioase ca niște suspine fugare.

(Din *Schițe marine din lumea porturilor)*

INTRAREA CÂINILOR IN ANGLIA ESTE STRICT OPRITĂ

Ca un orb uriaş, dus de mână de-un copil, aşa intrase pipăind vaporul nostru, remorcat pe-o noapte neagră, în port la Liverpool.

Dimineaţa umezeala pătrundea până la oase. Puntea de fier udă. Soarele invizibil, ieşit din mare rămânea ascuns în pânza deasă de neguri fumegânde. Numai spre răsărit o pată de un roşu-pal se întindea între cer şi apă, pe fundul orizontului de plumb.

Nimic nu era desluşit în jurul nostru.

Portul plutea într'un nor de ceaţă groasă.

In lumina difuză, înnecată în aerul saturat de vapori de apă conturul formelor se ştergeau ca într'o vagă pictură mânjită pe-o pânză încă udă. Departe, pe cheiuri, gigantice clădiri, coşuri înalte, silozuri, antrepozite, grue şi elevatoare, bizar îngrămădite, ca nişte fantome monstruoase apăreau confuz prin ceaţă — se simţea la distanţă viaţa oraşului fantastic de fier şi de cărbune.

Prima noapte de port. Vaporul ancorat, la adăpost, dormisem tun, în linişte şi siguranţă. Ca prin farmec, la vederea uscatului trecutul tot s'a şters din minte. Uitasem toate necazurile celor douăzeci de zile şi nopţi de drum chinuitor pe apă. Uitasem furtuna din

golful Biscaia și cețurile din Canalul Mânecei. Numai trei zile erau până la Crăciun. De data asta se nimerise ca sărbătorile creștinești să le facem și noi după lege, pe loc, în port.

Scăpasem de *provizie uscată,* de carnea sărată la butoi, de pesmeții pietroși în care ne rupeam dinții și ne sângeram gingiile.

Cu o bucurie copilărească așteptam cu toții să călcăm pe uscat, să ne înfruptăm din bunătățile și darurile pământului dorit.

Pe bord o veselie sgomotoasă. Toți se pregăteau de debarcare; să guste din viața orașului, nerăbdători, ca școlarii în ajunul vacanței de Crăciun.

Afară, la pompa de pe punte, se înghesuiau la spălat fochiștii negri, cu brațele și picioarele goale, tatuați de praful de cărbune. In postul echipajului, la prova, zăpăceală, gălăgie și curățenie generală. Hainele și rufele se amestecau scoase din sacii în care marinarii, își țineau ghemuită toată zestrea lor.

In fața unui ciob de oglindă doi ungători se îmbrânceau să-și facă toaleta. Unul se chinuia să-și radă tuleiele de barbă crescute în lungul drum pe apă. Altul, c'o perie de cizme, își netezea frezura. Crâmpeie de cântece, strigăte, glume și înjurături, se ridicau de jos, din fundul vasului pe tromba de ventilație, până sus pe punte, într'un bâzâit confuz, nepotolit.

Numai secundul, zis și soacra vaporului, nepremenit, neras dela plecare, cu șapca lui veche cercuită de galoane înverzite, trasă pe urechi, nu-și găsea astâmpăr în așteptarea inspecției vamale.

— Mai puțină gălăgie la prova și lăsați scara din babord, că vine vameșul englez, tună vocea groasă a secundului.

După câteva minute barca vămei se opri la scară.

Treptele de lemn, prinse în buloane, tremurau sub niște tălpi late.

Vameșul englez, un colos învelit într'o haină de piele, buhăit, cu vârful nasului roșu, cu ochii albaștri spălăciți, călcă apăsat pe punte mormăind ceva neînțeles printre dinții care strângeau o pipă înegrită, de spumă de mare. Secundul nostru îl întâmpină c'un ceremonios : *good bye !* [1]

Pe masa din *careul* ofițerilor erau așezate după anumit rit, lângă actele de bord, cerneală și condeie, o cutie cu țigări regale, brânză de Brăila, magiun de prune și un clondir de țuică de Văleni.

Secundul, vechi navigator, băgase de seamă că mulți vămași englezi preferau la *break fast*[2] dimineața, *țuică soda* în loc *whisky-soda...* și formele vamale se făceau cu mare înlesnire la vapoarele românești.

Secundul prinsese dela piloți și vameși vreo două cuvinte englezești, pe care le stropșea vorbind cu gura închisă, convins că poate pronunța c'un veritabil accent britanic.

— *All right !* [3] și umplu cu țuică un pahar mare de apă.

Englezul îl goli dintr'o dată, plescăi din limbă, închise o clipă ochii și întinse din nou paharul.

— *Delicious indeed ! Delicious indeed !* [4]

Verificarea actelor de bord s'a făcut de mântuială. Inspecția la magazii era de prisos. Proviziile noastre erau pe sponci.

La al treilea pahar veni și unul dintre ofițerii de punte. Spilcuit, ras proaspăt și pudrat, gata să iasă în oraș.

---

[1] La revedere !

[2] Micul dejun.

[3] In regulă !

[4] Delicios într'adevăr ! Delicios într'adevăr !

— Vezi ce oameni cumsecade sunt englejii, ce *cu lantă* e vama lor... nu ca la noi... zise secundul înduioşat, cătând cu ochii galeşi la englezul care nu reuşea să-şi aprindă pipa stânsă de mult.

— Mai cu seamă când dă de gustul unei ţuici bătrâne ca a noastră, adăugă ofiţerul zâmbind pe sub mustăcioara lustruită de-un cosmetic parfumat.

Englezul se sculă greoi de pe scaun. Şi după ce dădu pe gât, din picioare, încă o duşcă de ţuică sifonată, se îndreptă spre uşă. Secundul se luă după el oferindu-i o cutie de ţigări. Englezul silabisi pocit scrisul de pe capac: *Re-ga-le R. M. S.* şi băgă cutia în buzunarul de la piept. La uşă întinse mâna solemn bucătarului, care aştepta cu lista de provizii. Miron, bucătarul vaporului, un bondoc cu fălci enorme, era gata de oraş, îmbrăcat elegant c'un palton lung de împrumut, c'o pălărie turtită, prea mică pe scăfărlia unui cap rotund şi mare.

După un *good bye* răguşit, Englezul se îndreptă şovăind spre scară.

Dar înainte de a păşi pe treapta întâia, un lung şi plângător schelălăit de câine răsună în tot vaporul nostru. Călcase pe coada lui *Machi,* căţelul răsfăţat al bordului.

A fost un moment de panică.

Englezul greoi, făcu un salt de elefant, împleticindu-se înapoi, până se propti cu spatele de balustradă.

Oh! a dog... Oh, a dog!...[1] izbucni făcând nişte ochi mari.

Intr'un tremur nervos începu să strige cuprins de furie, răstindu-se cu pumnii încleştaţi, cu ochii tulburi, cu faţa-i roşie învineţită.

Secundul care se repezise să-l susţie crezând că a

---

[1] Oh! un câine... Oh, un câine!...

fost mușcat de câine sau a căzut de apoplexie, caută să-l liniștească. Englezul strigă din ce în ce mai tare:

— Aveți un câine la bord... și n'ați declarat nimic... *that'is extraordinary*[1] un câine viu! *a living dog!*[2]... *No! No! impossible*... în Anglia intrarea animalelor vii este strict oprită... și Englezul se năpusti în jos pe scară oprindu-se grămadă în fundul bărcii.

După ce se ridică în picioare mai strigă odată amenințător:

— Nimeni nu poate debarca... așteptați pe loc autoritățile poliției portului.

— Să știți că o să avem de furcă. Javra asta de câine ne-a făcut buclucul, zise rar și flegmatic șeful mecanic, Dimiu, zis și Englezul, pentru că servise câțiva ani pe un vapor englez.

Și pe când își răsucea tacticos o țigară groasă adăugă pe englezește:

„The import of the dogs ist stricttis forbidden in England".

— Cum vine asta pe limba noastră, întrebă șeful de echipaj.

— Adică: intrarea câinilor este strict oprită în Anglia. Asta orice marinar care se respectă trebue s'o știe. Cum dracul nu v'ați priceput să închideți cotârla asta când știați că vine vama la bord?

O să ne frece urât Englezul. I-am căzut în labă.

*

Căpitanul vaporului, închis în turnul lui de fildeș, izolat în cabina de sus de pe comandă, lângă camera de hărți, habar n'avea de ce s'a întâmplat pe punte. Dase ordin ca de obicei, după sosire, să nu-l supere

---

[1] asta-i extraordinar.

[2] un câine viu!

nimeni. Avea și el drept la un pic de odihnă după atâtea nopți în care abia ațipea îmbrăcat.

Dar ordinul nu s'a putut respecta până la urmă. Prea grave urmări putea să aibă conflictul dintre Machi și vama engleză. Cazul fu adus la cunoștința căpitanului, care se găsea în baie, plutind cu voluptate în apa călduță, pentru a-și desmorți încheieturile prinse de un vechi reumatism.

Când auzi că se așteaptă sosirea autorităților și că legătura cu uscatul e oprită, căpitanul foc de mânie, ieși din apă roșu, ca un rac fiert, și numai în halatul de baie coborî în goană scările pe punte.

Om bun dar iute la mânie, căpitanul să aprindea răpede, tuna și fulgera, dar se stingea de grabă.

— Dece n'am fost anunțat pe loc, înainte de a pleca Englezul de la bord?

„Pentru ce nu s'a închis câinele când știați că vine vama?

„Să se pregătească gruele[1] pentru descărcarea mărfei. Să se ridice flamura de chemarea pilotului".

O șalupă cu pavilion englez se îndrepta cu toată viteza în spre vaporul nostru.

Abia atunci căpitanul își dădu seamă că nu poate primi autoritățile engleze în halat de baie. In câteva salturi sui scara spre cabină, să-și schimbe ținuta.

Din șalupa Căpităniei Portului se ridică un tânăr ras, uscat și rigid; păși solemn pe punte cu mâna dreaptă la viziera șepcei.

— Aș vrea să vorbesc personal cu domnul căpitan al vaporului românesc.

— Imediat. Poftiți în careu.

In așteptare, secundul se încercă să-l ispitească pe

[1] grue — macara cu ajutorul căreia se încarcă și se descarcă mărfurile pe vapor.

Englezul, care se ţinea înfipt şi mut. După obicei îi oferi ţigări regale şi ţuică de Văleni. Englezul mulţumi, dar refuză net orice tratație. Ceeace făcu pe secund să cugete în sine: „ăsta desigur că face parte din vreo societate de temperanţă... englezul ori bea prea mult, ori nu bea de loc".

Când apăru căpitanul, Englezul, în picioare, grav, măsurat, începu să vorbească:

— Sunt delegat de către *Harbour Maister* (Căpitanul de Port), ca să mă ocup de cazul D-voastre. Aţi introdus în apele teritoriale de sub Suveranitatea Britanică un animal, fără să-l declaraţi măcar autorităţilor vamale. Orice navigator trebue să ştie că importul animalelor vii este strict oprit în Anglia. Faptul este regretabil şi foarte grav. Legile engleze sunt foarte severe pentru asemenea contravenţii.

— Dar n'a fost nicio intenţie. Faptul se datoreşte numai neştiinţei îi răspunse căpitanul într'o engleziască destul de corectă.

— Legile engleze trebue să fie cunoscute de navigatorii tuturor mărilor, îl întrerupse Englezul c'o vădită mândrie.

— Ei bine, vom plăti imediat amenda cuvenită pentru ca vaporul să nu sufere întârzieri la descărcarea mărfei.

— Tocmai aci e partea delicată. Pe lângă sancţiunea care fatal va urma, vaporul nu poate opera până ce nu se pronunţă autoritatea sanitară a portului. Vaporul trece în carantină. Comunicaţia cu uscatul interzisă.

— Cum, izbucni căpitanul, D-voastră împiedecaţi operaţia vaporului pentru un câine? Asta nici într'un port din lume nu se poate întâmpla. Eu nu pot

considera această procedare decât ca o *şicană* ce se face unui vapor românesc. Şi mă voi plânge Consulatului de aci şi Legaţiei noastre dela Londra.

Fără să clipească, fără să-şi schimbe tonul, Englezul îi ripostă scurt:

— Asta o consider ca o ofensă adusă autorităţilor portului. Corect şi rece, Englezul părăsi vaporul cu mâna la viziera şepcei.

— Popor tâmpit, domnule căpitan, englejii ăştia, dacă opresc ei descărcarea vaporului pentru un câine, zise secundul ca să-l mângâe pe căpitanul, care se frământa iritat, neştiind cum să iasă din încurcătura în care intrase.

*

Pe bord consternare generală. Nimeni nu putea debarca. Ce-i de făcut?

Numai Machi, neştiutor de soarta care-l aştepta, se gudura cochetând cu marinarii de pe punte.

Mai pe toate vapoarele de mare trebue să fie şi câte o pisică. Noi avusesem un motănaş alb, care căzuse răpus într'o luptă cu şobolanii bătrâni, stăpânitorii întunecimelor hambarelor vaporului nostru.

In loc de pisică aveam un câine slut şi sburlit, care răspundea la numele de Machi.

Al cui era? Cine îl botezase c'un aşa nume?

Nimeni nu ştia.

Deşi nu era trecut în *Rolul de Echipaj,* Machi îşi îndeplinea foarte conştiincios serviciul pe care şi-l alesese singur. Făcea pe ajutorul gardianului de noapte, în tot timpul cât vaporul sta ancorat în port. Nimeni nu intra la bord şi nicio barcă nu se apropia fără ca Machi să nu vestească, în limba lui, pe marinarul de gardă.

Uneori în nopţile reci şi umede ţinea locul gardianului, care părăsea postul aţipind înăuntru la căldură.

Iarna, cătându-şi un culcuş prin locuri călduroase, Machi năpârlea regulat prăjându-şi pielea în dungele făcute de tuburile dela calorifere, ajungea vărgat ca o zebră.

Deşi nu era de soi, un câine pripăşit, Machi era răsfăţat şi îngrijit cu dragostea pe care de obicei o au marinarii pentru cele câteva vieţuitoare, ce împart cu ei aceeaşi viaţă monotonă pe drumurile pustii ale mărei.

Inainte de masă, o şalupă cu pavilion galben dela *Serviciul Sanitar* aduse la bord pe veterinarul portului.

Un englez scurt, rotund, c'un cap de buldog, cu nişte dinţi rari, intră surizitor pe punte.

— *All right!...* aveţi aci un animal indezirabil şi suspect. Aş vrea să fac şi eu cunoştinţă cu el. Să-l examinez numai două minute.

Secundul dădu ordin să fie adus câinele la faţa locului.

Machi, de obicei blând şi prietenos, de data asta se arăta ostil şi încăpăţânat. Pătruns parcă de un presentiment, se opunea cu îndârjire.

Inţepenit pe picioarele dinainte, se încovoia şi mârâia sburlindu-se. Doi marinari îl aduseră mai mult târîş pe punte.

Veterinarul îşi încălică pe nasul lui scurt şi gros, ca un picior de marmită, o pereche de ochelari enormi, fixându-şi privirea asupra câinelui apucat de-un tremur nervos, ca un inculpat în faţa judecătorului de instrucţie.

— O !... asta-i ceva rar, exclamă englezul uimit. E un adevărat pui de zebră... şi întinse mâna ca să arate dungele regulate de pe spinarea câinelui.

Machi, cu ochii ţintă în sticlele ochelarilor, îşi sgârci trupul încordat şi clănţăni fioros arătându-şi colţii. Englezul se dădu cu prudenţă înapoi, privind curios la Machi ca la un animal feroce de-o specie rară.

Mecanicul şef, abia stăpânindu-şi râsul, lămuri transformarea câinelui în zebră. Ca să se încălzească, Machi se lipise de radiatorul caloriferului, care-i pârlise blana făcându-i dungi regulate în lungul trupului.

— E câine veritabil românesc ? întrebă veterinarul scoţând un carnet din buzunar.

— Da.

— Cum se numeşte rasa asta ?

Căpitanul, dând din umeri, se întoarse spre secund; secundul întrebă din ochi pe mecanic ; mecanicul răspunse scurt :

— Ce rasă ? O javră !

— *Javră,* pronunţă rar Englezul şi se grăbi să noteze în carnet.

— Cum să scrie cuvântul acesta ?

— Cum se pronunţă, îi răspunse serios căpitanul. Englezul se arăta foarte bucuros, încredinţat că a învăţat ceva nou... o rasă nouă de câini pe care n'o mai întâlnise până atunci.

— Care este genealogia acestui câne ?

Ce origină ? Ce ereditate ? Cine au fost părinţii lui? Şi englezul înşiră un interogator la care nimeni nu-i putea răspunde.

— Cum, făcu el mirat, în România nu se fac acte, nu sunt registre de starea civilă a animalelor ? Pe ce documente se pot stabili rasele şi speciile de animale la D-voastră ?

— Numai pentru caii de curse avem un control, răspunse căpitanul.

— Cum şi câinii nu se bucură de nicio atenţie în România ?

Şi Englezul, deşi nu avea nici un act la îndemână, se încăpăţâna să stabilească, numai prin observaţia ochiului său experimentat, spiţa neamului din care cobora Machi.

După ce dăscălecă şi încălecă de câteva ori ochelarii de pe nas, zise grav şi pedant :

— E un *Grifon* degenerat, combinat c'un *Braque*... deşi botul e de *şacal* şi urechile de *Lup de Australia,* tipul *Canis domesticus borealis.* Şi cum Machi, nervos şi bănuitor, îşi ciulea urechile la fiecare vorbă ce auzea, arătându-şi mereu colţii, Englezul, care nu-l slăbea din ochi, zise după un moment de reflecţie :

— Totuşi este un mare dezacord între sistemul dentar şi cutia craniană... e un caz foarte curios... şi un produs rar.

— Ce regim alimentar are ? Care e baza alimentaţiei lui ?

— Mănâncă de toate ce-i cade şi lui dela bucătărie, răspunse secundul.

— In tot cazul animalul trebue imediat izolat în boxă. Regimul carnat este cu desăvârşire interzis. Să i se dea cât mai multă apă de băut până i se va face analiza sângelui.

Să i se ia temperatura de trei ori pe zi.

Căpitanul găsi momentul să intervie :

— Cred că nu-i cazul ca vaporul să fie împiedicat ca să-şi descarce marfa din cauza unui câine ?

— D-voastre trebue să aveţi pacienţă, noi avem răspunderea. Aşteptaţi analiza laboratorului, care se va prezenta în curând.

Căpitanul, care simţea că nu se mai putea stăpâni, intră indignat în careu fără să mai scoată o vorbă.

Pe când se afla la birou întocmind o scrisoare către consulat, i se anunţă sosirea agentului de vapoare, care trebuia să pregătească descărcarea mărfei.

— Adă-l imediat aici.

— Cică n'are voie cu niciun chip să calce pe bord. Numai din barcă poate vorbi, spuse marinarul de gardă.

Enervat, căpitanul trânti tocul pe birou şi ieşi pe punte.

— E un adevărat scandal cum ne tratează autorităţile portului. Unde s'a mai pomenit ca pentru o javră de câine să împiedici operaţiile unui vapor în port. Dumneata eşti dator să intervii imediat cu toată energia. Agentul, un levantin poliglot, mai mult grec decât englez, în picioare din barcă, vorbea într'o italo-românească stricată, respectuos, la prova bărcei.

— Ma ce se faco eu ? Dacă nu mi se anunţato la tempo... acum este tropo tardo... pacienţa... cu englezi no potem joca cumo la Oriento. Cu zoru no merge la ei... pacienţa... în cazo de forţa-majora...

— Ce forţă majoră domnule, îl întrerupse căpitanul crunt, dacă ne pomenim c'un proces de daune la Tribunalul Maritim ?

Agentul nu mai putea răspunde, pierzându-şi echilibrul căzu în fundul bărcei. Şalupa sanitară trecuse cu viteză făcând valuri în drumul ei spre scară.

Un bătrân mărunţel, cu ochelari negri, c'o trusă mare subţioară, păşi delicat, în vârful picioarelor pe punte.

Medicul portului venise să examineze personal echipagiul vasului românesc.

Căpitanul încercă să protesteze:

— Avem deja *libera practică*. La sosire am arătat *patenta de sănătate;* este *netă*, doar nu venim dintr'un port contaminat.

Doctorul îl întrerupse cu blândeţe, desfăcându-şi trusa cu numeroase şi diverse instrumente medicale:

— O vizită medicală niciodată nu strică... e mai bine să se facă...

Secundul schiţă un semn către şeful de echipaj.

Un fluierat prelung şi un glas tunător răsună în tot vaporul:

„Echipaj la pupa pe borduri!"

Intr'o vânzoleală şi un iureş sgomotos pe punte, se adunau marinarii şi fochiştii, ieşiţi de prin toate găurile vaporului, înşirându-se pe borduri. Şi vizita medicală începu.

Răbdător, meticulos, doctorul îi asculta, îi pipăia până la piele pe fiecare om. Parcă simţind nevoia unei justificări, el începu să înşire o serie de teorii desfăşurându-şi întregul lui bagaj medical asupra turbărei.

— Trebue să ştiţi că pe teritoriul britanic nu există această groaznică maladie, graţie controlului strict pe care îl aplicăm.

Agentul contagios este un microb *special*, aflat în sistemul nervos, în glandele salivare şi în substanţa cerebrospinală a animalului. Să ştiţi, se adresă el către căpitan, cu degetul ridicat, inoculaţia se poate face numai prin balele animalului. Microbul încă nu s'a putut izola cu toate încercările lui Pasteur. E drept că nu avem un tratament curativ, dar avem unul preventiv.

Deşi căpitanul, plictisit, intrase în careu, doctorul

continuă explicările despre supra-excitabilitatea senzitivă şi senzorială, desvoltând pe larg părerile sale personale asupra injecţiilor subcutanate.

Până seara a lucrat lemnarul vaporului, ca să transforme o veche cuşcă de găini în *boxă* pentru Machi.

Răsfăţatul bordului, nedeprins cu asemenea tratament, se opunea cu îndărătnicie să intre în noua locuinţă ce i se pregătise; a trebuit să fie introdus cu forţa.

Nedumerit, fără să ştie cu ce greşise el celor care altă dată îl mângâiau cu drag, Machi privea printre gratii c'o licărire disperată în ochii lui sticloşi. Se ghemuia tremurând, se sbătea lătrând furios, până obosea căzând moale, într'un scâncet jalnic, dureros, ca un plâns înăbuşit.

Noaptea era un chin. Nimeni nu putea închide ochii de urletele lui. Pe bord era revoltă generală. Toţi înjurau şi afuriseau javra asta pentru care era consemnată toată lumea la bord. Numai Miron bucătarul nu-şi părăsea prietenul. Ii aducea câte un codru de pâine, câte-un ciolan de ros. Şi uneori, pe ascuns, îi da drumul din cuşcă. Il scărpina, îl mângâia de-a-lungul spinărei, şi-l gâdila la rădăcina urechilor lui blegi. Machi, recunoscător, emoţionat, se gudura tăcut, şi lipea botul de mânele stăpânului, privindu-l ţintă în ochi, părea că se forţează ca să-şi exprime întreaga lui iubire.

A doua zi dimineaţa se prezentară la bord doi englezi din partea laboratorului de analize. Pe când îşi deschideau cutia cu instrumente, Machi, bănuitor, îi pândea rotindu-şi cu ferocitate ochii lui iscoditori. N'a fost chip să pună nimeni mâna pe el, a trebuit să-l

cheme la urmă pe Miron. El numai știa să-l domolească.

Inţepat în pulpă, Machi svâcni în spasmuri până ce Englezul izbuti să-i ia câteva grame de sânge pentru analiză.

Căpitanul dase ordin de dimineaţă să se ridice flamura pentru chemarea pilotului la bord. Voia să schimbe ancorajul, mai aproape de silozuri, în vederea descărcării vaporului. O şalupă de la căpitănia Portului se apropie fără să acosteze. Pilotul strigă prin megafon: *„Vaporul este în carantină. Nu puteţi mişca până la noi ordine.*

„Ridicaţi pavilionul galben de carantină".

Căpitanul făcându-se că nu aude, se urcă furios pe puntea de comandă. Se încăpăţânase, hotărît să plece singur, fără pilot.

„Maşina e sub presiune?" „Gata de ridicat ancora". Şi *vinţul* din prova începu să sbârnie în scrâşniri sacadate. După câteva minute ancora era sus.

„Foarte încet înainte"... greoi, vaporul se clinti alunecând lin spre cheul din faţă.

Abia făcuse helicea câteva tururi când se zări aceeaşi şalupă venind spre noi cu toată viteza.

„Stop! roumanian steamer![1]*... ancoraţi la loc... respectaţi regulamentul portului"*... răsună o voce poruncitoare din pâlnia unui megafon.

Căpitanul trânti înciudat binoclul de balustradă şi strigă la secund să vie să ia comanda vasului.

Intrat în birou, aşternu la iuţeală un protest energic către Consulatul Român, împotriva autorităţilor portului.

★

După amiază, Consulul Român se prezentă la bord: Un mare negustor englez, retras din afaceri, era în-

---

[1] Opriţi! vapor românesc!

vestit cu înalta competinţă de Consul Onorific al Regatului Român. Nu-i vorba că plătea uneori cam scump onoarea asta. Pe capul său veneau toţi marinarii, ce dezertau de pe vasele româneşti, vagabondând în căutarea mijloacelor pentru repatriere.

Consulul, un bătrân respectabil, în jachetă pe talie, cu rozeta *Coroanei* la butonieră, cu pantaloni călcaţi pe dungă, păşi solemn pe punte cu pălăria în mână.

Căpitanul îi ieşi înainte. C'o rece politeţă îi înşiră toate şicanele făcute de autorităţile portului englez.

Bătrânul ascultă, calm, imobil, până la capăt.

— Vă stau la dispoziţie, începu el surâzând cu blândeţă, dar trebue să aveţi pacienţă şi sânge rece în asemenea dificile situaţii. La noi se aplică legile cu mare stricteţă... trebue să ştiţi că importul animalelor vii este cu desăvârşire interzis în Anglia. Nu i s'a permis nici chiar *Prea Graţioasei Dumneavoastre Regine,* nepoata *Regelui Eduard,* să intre cu un câine pe teritoriul britanic.

Numai animalele tăiate pot fi introduse la noi.

— Va să zică, îl întrerupse căpitanul c'un surâs amar, dacă era tăiat câinele nu păţeam nimic. Să-l tai atunci şi să se termine odată toată comedia asta, care m'a adus la desperare.

— A!... făcu bătrânul zâmbind cu indulgenţă, desigur... dar acum e prea târziu, faptul e consumat. Dacă vama îl găsea gata tăiat n'avea nimic de obiectat. In China sunt anume măcelării pentru carne de câine...

Trebue să ştiţi că la noi de mulţi ani se lucrează pentru ameliorarea raselor de animale. Şi dacă n'am lua măsuri aşa de drastice s'ar strica rasele, ar degenera diferitele specii selecţionate.

De aceea nu-i permisă intrarea animalelor vii.

— Dar puricii şi ploşniţele tot tăiate intră în Anglia? întrebă râzând căpitanul pentru a-şi uita necazurile care-l rodea.

— A!... vedeţi... că aceste mărunte animale ne vin numai prin contrabandă, (răspunse) şi bătrânul făcând un haz nespus, ştergându-şi c'o batistă parfumată colţul ochilor care lăcrămau de veselie.

— Am remarcat de mult că Românii au humor, dar păcat că sunt prea nervoşi, sfârşi el pregătindu-se de plecare.

Afară pe punte, cu pălăria în mână, salută solemn bordul aruncând o privire discretă spre pupa, unde fâlfâia în vânt pavilionul românesc.

Căpitanul se mai potolise. Cu ţigara între buze se plimba singur pe punte. Pe când îşi repeta mereu în gând vorbele bătrânului simpatic... pacienţă, sânge rece... observă la prova un grup de marinari strânşi lângă cuşca lui Machi. Se distingea la mijloc o femeie înaltă, într'o manta de ploaie, în mână c'o geantă de voiaj. Nedumerit, curios, făcu semn secundului să vie.

— Dar asta de unde a apărut aici? După geantă pare c'ar fi o moaşă. Asta ne mai lipsea acum... să primim şi inspecţia moaşelor pe bord.

— Nu-i moaşă. O englezoaică misionară dela *Societatea de Protecţie a Animalelor.*

— Ei, comedia dracului, şi ce vrea nebuna asta dela mine?

— Nimic. Cică a aflat de cazul de la vaporul românesc şi a venit să facă propagandă pentru protecţia câinilor.

Englezoaica, o bătrână candidă, uscată ca o scândură de stejar afumat, vorbea blajin, c'un fel de graţie în privirea ochilor ei albaştri de faianţă. Işi desfăcuse pe punte geamandanul burdujit de reviste şi broşuri de propagandă.

Marinarii căscau gura fără să înțeleagă ce vorbea cu mecanicul-şef, care o asculta cu atenția încordată. Unii își dădeau ghionturi şi făceau cu ochiul măsurând-o din cap până la picioare. Şi toți îi admirau încălțămintea solidă englezească. O pereche de bocanci enormi, impermeabili, cu talpă de două degete grosime.

Ea, fericită că a găsit măcar un om pe vapor s'o înțeleagă, nu-l mai slăbea explicându-i scopul şi idealul ocrotirei animalelor... frații noştri *minori*.

Ii vorbi de toate animalele în general şi în special de câine, cel mai credincios tovarăş al omului. Şi astfel mecanicul-şef află o sumă de lucruri interesante de care nu avea idee. Se instrui prin propagandă, în câteva minute, asupra artei hieraldice, aflând că pe armuri câinele, foarte des întâlnit, simbolizează fidelitatea, vigilența şi afecțiunea.

Cu această ocazie află şi cum s'a făcut lupul cățăl. Englezoaica îl lămuri cum s'a domesticit acest animal încă din epoca quaternară căci s'au găsit în păturile acestei epoci oase de câine amestecate cu urme de-ale industriei omului primitiv.

. . . .

Şi la plecare, propagandista împărți câteva teancuri de broşuri şi cărticele. Marinarii cătau la ele ca mâța în călindar. Dar le-au primit bucuroşi că erau pe degeaba; aveau şi poze de animale şi desemne de obiecte pentru uzul şi bunul trai al animalelor : umbreluțe şi capişoane cu urechi pentru cai, îmbrăcăminte, botnițe şi galoşi pentru câini.

Câțiva s'au şi grăbit să desprindă foile cu poze ca să le pună în perete, deasupra patului în cabinele din prova.

*

Ultima vizită în ziua aceea a fost a unui domn grav, îmbrăcat în negru. Din capul scării a întins un plic mare sigilat, plecând repede după un ceremonios salut. Secundul, curios, întoarse plicul de câteva ori pe-o parte şi pe alta. Nerăbdător îl duse căpitanului ca să deslege enigma închisă acolo.

In nimbul unui nour de fum de tutun, căpitanul, în pijama, instalat la birou, lucra intens la un memoriu documentat pentru *Legaţia din Londra,* arătând pe larg dificultăţile ce întâmpină vasele cu pavilion român în porturile engleze.

— Deschide-l şi vezi ce spune în el, zise căpitanul distrat, de frică să nu-şi rupă firul ideilor ce le aşternea cu iuţeală pe hârtie.

Secundul se încurcă în traducere şi nu reuşi să deslege enigma englezească ce o avea sub ochi.

— Parcă ar fi... aşa ceva... ca un fel de anunţ de înmormântare.

Căpitanul tresări „ce înmormântare omule, dă-o încoa" şi-i smuci scrisoarea din mână citind-o dintr'o dată.

„Păstraţi memoria celui mai fidel tovarăş al omului...".

Era o ofertă foarte avantajoasă din partea antreprizei cimitirului de câini al oraşului Liverpool.

Asta-i culmea... trebuia să am aface şi cu pompele funebre pentru câini. Şi căpitanul rupse plicul în bucăţele strigând în gura mare:

— Să mă lase toată lumea în pace... dispune d-ta cum crezi pe vapor. Nu vreau să mai ştiu nimic din ce se întâmplă pe bord... lăsaţi-mă că simt în adevăr că turbez.

*

Sfintele sărbători ale Crăciunului ortodox — în anul acela de tristă memorie — le-am petrecut tot în carantină.

Pe bord o jale de cimitir.

Comunicaţia cu uscatul cu desăvârşire întreruptă. Şalupele, bărcile din port, se fereau ocolind pe departe vaporul nostru.

De pe puntea altor vase, de pe cheuri, se îndreptau, dela distanţă, binocluri, lunete, în spre noi — să vadă ce se mai petrece pe bordul vaporului suspect.

— Ce dracul, parcă am fi ciumaţi, zise un ofiţer mai tânăr.

— Nu ciumaţi... *turbaţi*... îl corijă mecanicul şef, calm, flegmatic totdeauna ca un englez de sânge.

Ce suntem noi de vină să stăm închişi la bord ca într'o puşcărie?

Dece să suferim cu toţii din cauza unei haite pripăşite pe vapor?

Urgia toată se descarcă pe capul lui Machi, vinovat de toată umana suferinţă închisă între pereţii vaporului în carantină.

Numai bucătarul Miron îi ţinea parte oropsitului prizonier.

— Măi fraţilor, da ce-i de vină o biată vietate, ce nu poate vorbi, să fie închisă în cuşcă între gratii, ca fiarele sălbatice.

Pe bord, într'o continuă enervare, certuri iscate din senin, ajungeau aprinse duşmănii între oameni care trăise frăţeşte altă dată.

Căpitanul, care de obicei în zilele de sărbătoare se cobora în careu şi sta în capul mesei, între ofiţerii lui, de data asta nu se arătă deloc. Rămase invizibil, închis şi taciturn.

Numai prin *caietul de ordine* îşi afirma suveranitatea pe bordul vaporului suspect.

Şi toţi descifrau cu groază scrisul acela nervos şi încâlcit:

„Să se facă o anchetă severă pentru a se stabili a

cui este câinele. Cine l-a introdus fără aprobare pe bord.

„Vinovatul va fi amendat și debarcat în primul port românesc.

„Câinele va fi aruncat în mare îndată ce vom ieși din apele teritoriale engleze".

Noroc că ancheta, deși foarte severă, n'a stabilit nimic. Niciodată nu s'a știut al cui era Machi. Nici cine l-a adus, nici data îmbarcărei sale.

Căzut parcă din cer. Fără stăpân.

Cânele vaporului.

Un câne al nimănui și al nostru al tuturor, care trăiam alături pe aceeași parcelă plutitoare deslipită de țară, cu menirea de-a rătăci în depărtări pe ape.

A treia zi de Crăciun i-a venit căpitanului notificarea sancțiunilor :

Amendă pentru că n'a declarat câinele.

Amendă pentru ofensă adusă autorităților portului în exercițiul funcțiunii.

Amendă pentru călcarea regulamentului portului schimbând ancorajul fără pilot.

Plata în lire engleze se ridică la o sumă considerabilă.

— Dacă ne-o merge tot așa, isprăvim banii. Te pomenești că ne sechestrează vaporul, zise îngrozit Secundul.

Al doilea ofițer, mândru de cultura maritimă proaspătă care o poseda, îl întrerupse prompt :

— Vapoarele proprietate de Stat nu pot fi sechestrate, conform *Dreptului Maritim Internațional.*

Numai pe timpul mesei limbile se mai deslegau și se uita necazul în hazul unor glume, aceleași repetate în fiecare zi.

„Dacă l-am lua pe Machi de-un picior și l-am arunca în apă, n'am sfârși oare tot scandalul ăsta ?

„Dacă legile engleze permit intrarea animalelor tăiate, n'ar fi o soluție să-l tăiem pe Machi, să-l punem la cuptor în loc de purcel de Crăciun.

Și masa se sfârșea întotdeauna cu o părere de toți împărtășită :

„Englejii, domnule, sunt un popor tâmpit dacă fac atâta scandal pentru o javră de câine".

*

După a șasea zi de carantină vaporul fu dus la silozuri pentru descărcarea mărfei. Echipajul avea voie să debarce la uscat. Marinarii sburdau de bucurie. Numai calvarul căpitanului nu se sfârșise încă. O telegramă urgentă venise din țară :

„Raportați imediat motivul oprirea descărcarea vapor conflict diplomatic".

Direcția S.M.R.

Căpitanul rămase trăsnit. Iși plimbă lin mâna pe frunte și la tâmple. N'a comunicat nimic în țară din toată pățania prin care trecuse. De unde putea să știe Direcția ce i s'a întâmplat ? Rămase pe gânduri. N'avea superstiții. Totuși îl încerca o vagă idee ; parcă era ceva făcut, o forță ocultă și fatală care i se pusese în cale pe tot timpul acestei călătorii.

A doua zi după o discretă anchetă, făcută de secund, misterul s'a dovedit complect. Unul din ofițerii tineri, chiar din prima zi expediase o scrisoare în țară, fratelui său, corespondent la „Dimineața", în care îi descria pățania vaporului ținut în carantină. După prima

informaţie apărută, alte ziare din opoziţie, cu obişnuita perfidie, comentară faptul, întrebând guvernul ce fac reprezentanţii noştri consulari şi diplomatici faţă de interesele lezate ale vaselor noastre de comerţ.

Urmară pe caietul de ordine alte severe dispoziţii, cu privire la informaţiile care se transmit de pe vapor fără ştirea şi aprobarea căpitanului. Ofiţerii bordului semnară de vedere.

Descărcarea vaporului era pe sfârşite când apăru pe punte un tânăr elegant, învelit într'o manta-*raglan,* în cap c'o şapcă englezească, întrebând de căpitan într'o românească franţuzită.

Era un român, secretarul de legaţie, venit direct de la Londra. Il trimisese de urgenţă ministrul plenipotenţiar să cerceteze cu discreţie cazul vaporului român la faţa locului.

Secretarul îl puse imediat în curent pe căpitan de felul cum comenta cazul presa din ţară, şi cât de *ambetat* era ministerul său de conflictul diplomatic provocat de un *pauvre petit chien.* [1]

Secretarul părea foarte satisfăcut de misiunea delicată ce-i încredinţase Legaţia Română din Londra, căci avea ocazie să cunoască şi Liverpoolul. Se instală destul de confortabil în cabina ce îi era pusă la dispoziţie.

Masa o lua sus la căpitan. Citea regulat, cu mare atenţie, *Figaro* şi *Le Temps,* pentru a fi la curent cu mişcarea politică şi diplomatică mondială.

Ofiţerul cel care făcuse posna cu scrisoarea, de loc din Bucureşti, susţinea că secretarul de Legaţie era de foarte bună familie, nepotul preşedintelui senatului, şi pentrucă pierduse mari sume la Intim-Club, familia

---

[1] un biet căţel.

stăruise să-l scoată din mediul bucureştean şi să-l trimită într'un post diplomatic la Londra.

Secretarul a locuit la bord până în ziua plecărei vaporului din port.

*

Plecasem.

In urmă, pământul britanic se ştergea încet topindu-se în ceaţă.

Inainte, oceanul cenuşiu se întindea pustiu sub norii de aramă, mânaţi de un vânt de ghiaţă.

Vaporul gonea mereu spre Sud, zorit parcă s'ajungă la căldură, să vadă iar lumina — trăisem fără soare, în penumbră, învăluiţi în pânzele de ceţuri ale apelor de Nord.

Pe drum, în larg, urma viaţa de bord, aceeaşi, tot aceeaşi monotonie egal împărţită în zile şi nopţi, pe *quarturi,* în ore de somn şi de serviciu.

Eram de mult în larg.

Condamnatul fusese scos din cuşca lui cu gratii. Momentul fatal însă mereu se amâna.

In caietul de ordine scria că în *larg* să fie executat. Dar nu era precis în care loc anume de pe glob, urma ca Machi să fie înghiţit de valurile Oceanului Atlantic.

In taină, un complot părea că se urzise în scoica asta pierdută între cer şi apă, în căminul plutitor care închidea în el o lume în miniatură. Pe bord se stabilise parcă o înţelegere tacită. In timpul zilei Machi nu apărea pe punte. Noaptea se ghemuia afară lângă omul de gardă de la prova. Miron bucătarul îi căra mâncare pe ascuns. Toţi îl păzeau şi-i îndosau c'o grijă părintească. Şi cânele părea că înţelege singur că-i e oprit să iasă la iveală. Nu mai lătra de loc. Gemea numai adesea, încet, pe înfundate, cuprins de mulţumire, când îşi simţea spinarea mângâiată de

marinarii, care veneau de afară uzi, rebegiţi de frig, cu mânele îngheţate.

Pe-o noapte întunecoasă, când picături de ploaie — halice reci — cădeau pe puntea goală, Căpitanul intrase pentr'un moment la adăpost. In *careu* lumină slabă, caloriferul sfârâia deschis, uitat în colţul lui.

Pe când îşi întindea mânele amorţite în spre radiator, Căpitanul simţi prin întuneric ceva moale, mişcând jos la picioare. Se aplecă să pipăe... şi tresărind se trase înapoi. Două lumini sclipeau în faţa lui.

Erau ochii lui Machi.

Bănuitor sta câinele cu burta lipită de pământ, şi ca un vinovat, cu botul întins pe labe, căta rugător cu ochii ţintă în ochii stăpânului atotputernic.

Il recunoscuse. Induioşat, căpitanul simţi nevoia să-l pipăe şi să-l alinte, ca pe un copil iubit pe care de mult nu-l mai văzuse.

— Machi!... Săracul Machi... Ce-i cu tine, mă?... Căţelul tatei... Machi... Şi căpitanul aplecat, sprijinit pe un genunchi, strângea la piept capul câinelui. Ii trăgea spre bot urechile flocoase şi îi ştergea cu ele ochii umezi. Şi mângâia trupul cald.

Ii scărpina spinarea şi burta moale care se strângea de plăcere.

Mut, înţelegător, Machi îşi freca labele de hainele ude, lipindu-şi botul cu recunoştinţă de mâinele acelea reci, pe care le desmorţea cu limba lui roză şi caldă — iar pămătuful lui de coadă se balansa în cadenţă, ca un pendul în perpetuă mişcare.

Ieşind din *careu,* căpitanul îşi frecă mulţumit mâinele încălzite. Nu-l văzuse nimeni.

A doua zi tot echipajul află cu bucurie că Machi fusese graţiat.

Căpitanul, intrând în camera de hărţi, găsise pe birou caietul de ordine deschis.

In interesul strict al disciplinei de bord, el socoti înțelept să anuleze un ordin scris de mâna lui, rămas fără să fie la timp executat. Și în loc să dea un contra-ordin, cu un creion albastru tăie acele rânduri, care închideau în ele cruda sentință de moarte a unui inocent.

Intram în Gibraltar.

O dimineață albastră. In zare scânteia Mediterana calmă. Și soarele, așteptat de-atâta vreme în drum, răsbise printre nouri măreț, strălucitor. Toată lumea afară admira escadra engleză care evolua în larg.

Machi, nebunatic, se sbenguia pe punte cătând să prindă cu dinții pe un fochist, care umbla cu urechile dela bocanci afară.

In ușa bucătăriei, Miron, c'o cratiță în mână, ieșise ca să privească în zare — lui nu-i trecuse încă necazul pe Engleji — și arătând cu cratița înspre escadră, el zise în gura mare cu un profund dispreț :

— Iaca !... na !... și Englejii ceia... poftim... cică-i Mare Putere... cum nu le-au fost rușine să-și pue mintea c'un animal ca Machi... un biet cățel nevinovat...

(Din *Schițe marine din lumea porturilor*)

ÎNSEMNĂRI ȘI AMINTIRI

Insemnări

MAJESTATEA SA BACŞIŞUL

Intr'o dimineaţă găsesc, uitat pe biroul meu, un carnet sdrenţuit şi unsuros. Al cui o fi? Il deschid. Pe prima pagină era scris cu litere ronde, într'o caligrafie stângace:

Carnetul de chicuşuri a lui Niţă Plopană uşier la ministerul de...

Moş Niţă, cum îi spunem noi, e cel mai vechi om din minister, rămas neclintit la post, sub toate guvernele care s'au perindat în curs de aproape jumătate de secol.

Falnic şi impunător bătrân. Are o barbă lungă, albă-afumată. Cu decoraţiile înşirate veşnic pe piept şi cu şapca lui încercuită de un galon lat de aur, pare un vice-amiral debarcat din cauza vârstei.

Conştiincios, discret şi ordonat, moşul ţine la zi, într'o perfectă contabilitate dublă, ca un *registru-jurnal,* carnetul cu sumele ce îi *pică,* după obiceiul pământului, în timpul exerciţiului funcţiunei sale.

Aruncându-mi ochii şi asupra *bilanţului,* constat cu surprindere că totalul chicuşurilor întrece cu mult modestul salar, la care ajunsese după jumătate de secol în serviciul statului.

Ar fi interesant, mă gândeam eu, un studiu documentat asupra *bacşişului* din toate punctele de vedere. Fără niciun gând de etică, judecam asupra cadrului unei asemenea lucrări... dacă funcţionarii sunt plătiţi de cetăţeni prin intermediul statului, dece cetăţenii mai plătesc şi direct, în mâna unor funcţionari, sume adesea cu mult mai mari decât cele primite dela stat? E o nedreptate să se formeze două categorii de funcţionari. Unii prin natura funcţiunii sau a caracterului lor, sunt lăsaţi la un salar de mizerie, iar alţii îşi îmbunătăţesc soarta primind pe lângă salar sub diferite forme şi numiri: *bacşişuri, chicuşuri, mită, plocoane, sperţuri, comisioane..., etc!...*

Pe când mă întrebam dece e gata cetăţeanul să *dea,* chiar când nu este nevoie, şi căutam să pătrund psihologia celui care dă şi a celui care primeşte, îmi apăru deodată, din fundul misteriosului rezervoriu al minţei, simpatica şi bărboasa figură a lui *Selim*-turcul dela care am primit şi eu odată un bacşiş.

Eram pe Dunăre, însărcinat cu poliţia navigaţiei în regiunea podului dela Cerna-Vodă, conduceam şi căpitănia portului. Treabă puţină, în sezonul mort portul e gol. Nu treceau decât vapoarele de pasageri în cursele obişnuite. Uneori ancorau la mal caice turceşti încondeiate în diferite culori, aducând piatră, nisip sau lemne de salcie din ostroavele păduroase de pe Dunăre.

In miezul unei zile de Iunie, moleşit de căldură, aţipisem c'o carte pe genunchi în faţa casei, la umbra unui salcâm.

Selim, căpitanul caicului *Medgidia,* care venise cu actele de bord la căpitănie, respectându-mi lenevia orientală în care zăceam, se aşeză lângă zid, pe vine, hotărît să aştepte.

Selim avea un cap interesant, care la prima vedere,

sub cealmaua lui uriaşă, îţi amintea de chipul încruntat al lui Sinan Paşa în lupta dela Călugăreni.

Il cunoscusem c'un an mai înainte, când venise odată c'un transport de pepeni galbeni.

— Spune drept, Efendi, sunt buni pepenii? Il întrebasem căci mi se păreau prea timpurii.

— Drept, drept, spunem... nu-i bun, asta nu este copt încă.

— Bravo negustor! aşa îţi lauzi marfa?

Şi lumea făcea haz în jurul turcului, care se încerca să-i lămurească pe toţi că el nu poate să spună minciuni. Imi plăcea mult cinstea şi gravitatea acestui bătrân pe care îl întâlneam adesea prin port.

— Ce faci, Selim? cu ce te pot servi?

— Am adus asta teşcherea; trebue pus turaua; facem plecare pentru un sefer de lemne. Şi Selim se ridică de lângă zid şi schiţă obişnuita temenea, ducând mâna din dreptul inimei la frunte.

Intrăm în birou. In câteva minute îi vizez actele şi-i pun pecetea oficiului. Selim se înclină mulţumind respectuos, ia actele, le înveleşte într'o batistă colorată şi le bagă cu grijă în sân. Apoi, făcând cu trupul lui spătos o jumătate de întoarcere, scoate din brâu o pungă lucrată în ibrişim verde şi numără tacticos pe birou patru gologani de câte zece bani, de cei mari de aramă, cum erau pe vremea aceea.

— Nu este nimic de plată, Selim.

— E!... ama... pentru una cafe, bre... îmi spune el cu faţa luminată de un zâmbet blajin.

— Asta nu se poate, bre Selim, mă încerc să-i explic, pe mine mă plăteşte statul ca să fac slujba asta.

— De ce plăteşte statul treaba lui, eu ştiu că ai făcut un bine la mine şi eu sunt dator să fac o cinste

la dumneata. Şi turcul nedumerit mă privea fără să înţeleagă dece începusem să râd.

— Este ruşine, Selim, ca eu să primesc bacşiş pentru o treabă, care sunt dator s'o fac.

— Ba! ba! ba! ruşine este la obrazul meu bătrân, să respingi cinstea pe care eu o fac cu inimă curată. Şi figura calmă a lui Selim se întunecă de o stăpânită indignare. Câteva minute rămase pe gânduri mâhnit, trecându-şi nervos degetele lui osoase prin barba-i albă de patriarh.

Apoi începu din nou c'un glas moale, schimbat, să mă roage, ca să nu-i fac asemenea necinste... că nu se aştepta la aşa jignire din partea mea, pe care mă credea om bun la inimă.

N'a fost chip să-l fac să-şi reia banii. Am fost nevoit să comand două cafele cu caimac, pe care le-am băut împreună la birou ca doi prieteni buni. Numai aşa l-am putut împăca pe Selim.

Ne-am despărţit, păstrându-ne amândoi neclintite aceleaşi diferite noţiuni, pe care le aveam şi mai înainte asupra bacşişului.

Cu ce idee o fi plecat Selim despre mine? Nu ştiu.

...Am rămas pe gânduri... m'am hotărît să amân studiul proiectat asupra bacşişului. Am nevoie de o mai largă documentare asupra acestui vast subiect — mai cu seamă că am pornit dela carnetul de chicuşuri al unui uşier şi nu pot şti până la ce treaptă voi ajunge pe actuala scară a ierarhiei sociale din România Mare.

(Din *Insemnări şi amintiri*).

Amintiri

IN ZIUA DESPĂRŢIRII

Anul 1877

Am auzit glasul de aramă al clopotelor dela biserici, bătăile repetate ale tobelor, sunetele metalice ale goarnelor chemând pe străzi mulţimea să asculte citirea, cu glas tare, a ordinului de mobilizare.

E primăvară. O dimineaţă rece c'un aer senin şi luminat cu atâta limpezime că scânteiază în zare şuviţele rămase din ceaţa străvezie. In depărtare se pierde şerpuind, cu luciu argintat, şoseaua albă ce taie în curmeziş ogoarele înnegrite de brazde întoarse proaspăt în arătură nouă.

Mama şi noi, copiii toţi, grămadă în trăsura cea largă dela ţară, înaintăm la pas în mijlocul mulţimii, în urma armatei care pleacă.

Păstrez în minte vie încă prima viziune a mulţimei; lumea forfotea împrejurul nostru şi se scurgea întruna în valuri de capete, ca o apă revărsată din albia prea strâmtă a drumului.

E pentru întâia dată când simt atingerea mulţimii — şi nu mă înspăimântă suflarea sgomotoasă care

plutește în aer și mă coprinde în haosul acela nedeslușit de vuet surd și vag.

Parcă mai văd și acum căruța ce mergea în pas alăturea de noi. O bătrână se văita și clătina din cap. Alături o femeie tânără cu broboada căzută în jos pe umeri, ținea un copilaș care țipa și se sbătea în brațe. Un băiețel cu o groază de căciulă, mâna caii la pas, iar doi moșnegi tăcuți, cu ochii în pământ, mergeau pe cărărușă alăturea cu șanțul.

Eu nu mai am astâmpăr. In tactul de tobe și de goarne mă răsucesc ca într'un șurub pe scăunașul trăsurii, doar voi putea ca să privesc soldații.

Și prin atâtea rânduri de puști, și pene de curcan înfipte la căciuli, zăresc trupul înalt al tatei săltând ușor călare în capul companiei de dorobanți.

In depărtare o pată neagră închide zarea : pădurea dela Salcia — locul despărțirii.

Aud glasul răsunător care comandă oprirea. Mă ridic pe la spatele vizitiului să pot vedea mai bine.

In răscrucea drumului armata se oprește c'un ropot scurt și apăsat. Se rup rândurile și soldații se amestecă în neregulă prin mulțimea ce furnică pe șesul din marginea pădurii.

Imi aduc aminte că am rămas în urmă privind la un car cu boii dejugați ce se oprise alăturea cu drumul. E mult de atunci, și din oglinda îngustă a minții de copil abia se mai resfrâng imagini risipite, sclipiri răslețe, și fără legătură din clipele acelei duioase despărțiri. O femeie care ținea o pușcă, alături cu un soldat ce se chinuia în genunchi ca să-și îndese în ranița deschisă o legătură albă. Un băiețel bătea cu pumnul într'o tobă.

Iar glasul unei babe ce se bocea în hohot parcă-l aud și acum : „Ionică, mamă, te duci, Ionică"... „Mai

taci, femeie hăi, că voi cobiţi a rău", o mustra un moşneag mărunţel. Strigăte, vorbe desperechiate din larma şi fierberea mulţimii se amestecă întruna cu uruitul căruţelor pe drum. Şi fără să înţeleg ce se petrece, o frică mă cuprinde şi caut pe ai mei.

Tata vorbeşte încet, întunecat, ceva ; ne ia apoi la rând pe fiecare, ne ridică în sus şi ne sărută pe amândoi obrajii, ne strânge la piept şi noi ne ţinem agăţaţi de gâtul lui. Cu ochii tulburi se scutură, se îndreaptă şi ne spune cu glasul schimbat :

„Să fiţi cuminţi şi să ascultaţi de mama".

Soldaţii iar se înşiră în rânduri. Incep bătăi de tobă, gorniştii prind să sune, întâi prelung şi rar, apoi tot mai aprins, până ce clocotitor răsunetul metalic coprinde tot văzduhul şi acoperă orice sgomot de glasuri omeneşti... Şi nu se mai aud nici ei singuri, nici vuetul mulţimii rămasă în urma armatei care pleacă.

O ceată de copii îi mai petrece în fugă. Şi cum aş vrea şi eu să alerg cu dânşii... dar mie nu-mi dă voie.

Plecăm tăcuţi spre casă.

Eu nu mă îndur ca să-mi întorc privirea ; cu ochii ţintă în zare abia mai desluşesc un tremur de sclipiri prin norii de pulbere argintie ce fumegă pe drum.

Ne depărtăm, dar tot ne mai ajunge din urmă câte un sunet, vreo notă rătăcită adusă de adierea dulce a vântului ce întâlnise în cale oştirea înnecată în ceaţa depărtării.

— Ce repede s'au dus... nu se mai văd deloc... şi merg departe, mamă ?... Da când se întoarce tata ?... el nu ţi-a spus matale ?...

— Numai Dumnezeu ştie de-acuma, îmi răspunde mama oftând.

Şi fără să-mi dau seamă privesc cu ochii pe jumătate închişi în lumina albastrului ceresc.

Târziu, când îmi întorc capul, o văd cu ochii în lacrămi, muşcând colţul batistei. Aş vrea să mai vorbesc, dar nu mai pot... un nod pare că mă înneacă, bărbia îmi tremură uşor şi ochii lăcrămează.

Aş vrea să mai întreb... dar nu mai îndrăsnesc, că mama începe a plânge şi plânge acuma în hohot...

(Din vol. *Insemnări şi Amintiri*; publicată pentru prima oară în vol. *Datorii uitate*, ed. I.)

ANEXĂ

IAPA CĂPITANULUI

Pe tăbliţa de lemn, deasupra uşei, scria cu litere albe: *„Grajdul escadronului 3“*.

Inăuntru, era mai curat decât în casă; toţi caii erau înşiraţi la rând, şi în dreptul fiecăruia, se afla bătută în perete o tăbliţă cu numele şi vârsta: *Eol* * — 1878, *Druţu* — 1882, *Comana* — 1881... şi aşa mai departe. Până în fund, cât vedeai cu ochii, erau tot cai frumoşi, bine îngrijiţi, de strălucea părul pe ei.

Curăţenia desăvârşită, şeile şi frâile rânduite la locurile lor, scările, zabalele şi toate cătărămile frecate, de sclipeau ca luceafărul... doar unul era în tot regimentul escadronul 3, şi unul era în tot *Malmezonul* căpitanul *Chiru!...*

Căpitanul, era dus la şosea călare pe *Lolà,* vestita lui iapă, de care se fălea vecinic.

Oprea, soldatul care îngrija de iapă, şedea de vorbă cu *Niţă* leat cu dânsul, care îşi freca teaca săbiei pentru a doua zi la instrucţie.

— Mă *Oprea,* mare păcat ai avut tu să tragi de te-a dat dom vagmistru ordonanţă la caii căpitanului; nu-i vorbă, ai scăpat tu de instrucţie, d'apoi gândesc eu

* Sublinierile autorului.

că te-a zvântat în bătăi! Amarnică făptură de rumân e şi căpitanul ăsta!

— Doamne fereşte!... Mă *Niţă,* că la început era să-mi iau lumea'n cap: în toată ziulica zece trăgători. Cică nu-i grijam bine iapa... Trecea mâna înpotriva părului şi cum se lua pe degete un fir de colb, apoi ţine-te *Opreo!...*

Dar acum la urmă, a mai rărit-o; doară numai când să pun şeaua m'apucă năduşelile; ba că chinga e prea strânsă, ba că-i prea slabă, ba că-i struna pe dos, nu mă mai dumeresc nici eu; când îi una bună, nu-i alta...

Ş'apoi năravul lui, că te arde cu sfârcul cravaşei la ureche; mi-a dat vreo două, că ş'acu se văd urmele...

— Şi haram afurisită ce-i şi iapa asta, că nu-i în tot grajdul cal mai nărăvaş; eu gândesc mă Oprea, că eşti cu zilele în mână, când întri la dânsa... bagă seamă, cică doi oameni a vârît în spital, care i-au şi reformat schilodiţi...

— Intăi, nici nu era chip să m'apropii, aşa bătea cu picioarele, şi-apuca mereu cu dinţii, dar am luat-o cu încetul, îi mai dam pâne, o mângâiam... La ţeselat se gâdilă de se face ghem; dar o iau cu vorba: stai Lola... aşa... frumos... şi, cu 'ncetu se moaie; că altfel te găteşte de zile...

— Mă, da am uitat să-ţi spun, că mi-a venit răvaş de-acasă, mi l-a citit băeţelul cela dela cantină...

— Zău, şi ce zice în el, ce mai e prin sat?

— Ia rău; cică s'a pornit răvizia, şi tragerea la sorţi; pe frăţâni-meu Nică, gândesc că-l amână pe la anu. Zice că tare-s necăjiţi pe acasă, c'a apucat să vândă boii ca să plătească birul de ast-toamnă, ş'acu la desprimăvărat n'are niciun cap de vită să iasă la arătură.

— Dacă mi-o ajuta Domnu, pe la Paşte să pot pleca

în permisie, pe vreo două zile!... De doi ani n'am mai văzut vatra satului!...

— Ia taci bre, ce s'aude... gura căpitanului... sai mă, c'a venit!...

Oprea, sări ars în picioare, şi o luă la fugă, să ţie iapa ce-o descălicase căpitanul şi din care ieşeau aburi de-asudată şi plină de spume ce era.

— Să treacă patru oameni la buşumat iapa lui don-căpitan! Haide, repede, sfârlează! sbieră vagmistrul la soldaţii care înlemniseră cu bonetele într'o mână şi cu palma cealaltă întinsă la vipuşca pantalonilor.

Căpitanul, se ivi în uşa grajdului. Toţi încremeniseră, care pe unde îi apucase vremea. Se făcuse o linişte ca în biserică, numai zornăitul pintenilor lui răsuna, iar caii ciulind urechile îşi întorceau sperioşi capetele înapoi să-l vadă.

Cu mâna stângă îşi răsucea mustaţa, iar cu dreapta învârtea cravaşa, lovindu-şi carâmbii strălucitori ai cismelor de lac.

Patru soldaţi cu şomoioage de paie în mână frecau iapa să o usuce de sudoare, ce se scurgea şiroae în lungul trupului.

— Oprea!...

— Porunciţi, trăiţi domnule căpitan!

— Apoi bine, mă dobitocule! tot nu te-ai mai învăţat cum să strângi chinga? Am să te pun iar în porţie, câte 20 de trăgători pe zi!...

— Intră acolo, neghiobule, şi freacă piciorul în lung până la copită!...

— Trebue s'o iau cu încetul, trăiţi domnule căpitan, că aruncă iapa...

— Te ard acuşi, păcătosule! intră acolo, că n'o să te mănânce haramu...

Lola nu se mai liniştea; muşca ulucul, se frământa, isbind podeala cu picioarele.

Oprea îi trecu uşor mâna pe spinare, o alunecă în jos şi-i ridică piciorul drept s'o caute la copită.

Abia-i atinse copita, şi iapa se smuci înainte aruncând turbată cu picioarele dindărăt. Oprea nu mai avu când să se ferească în lături; îl şi izbise în pântece... căzu grămadă sub picioarele iepei, care speriată lovea în el sforăind şi apucând ulucul cu dinţii...

Și l-a pisat aşa într'o baltă de sânge, până ce-au putut cu greu să-l scoată un brigadier și vreo doi soldaţi...

L-au dus ghem pe mâni la infirmerie; ca dintr'un izvor îi gâlgâia sângele din faţă; nu mai simțea nimic, îşi pierduse cunoştinţa...

*

După trei luni de spital, l-au reformat. Scăpase de armată — cu o falcă ruptă și beteag de-o mână și de un picior...

Era tocmai prin sărbători, când s'a înturnat şi el acasă; în sat era chef, veselie, horă — mă rog, ca la Paşti; iar când l-au scoborît din căruţă, aşa olog şi prăpădit, s'a curmat toată veselia, au amuţit şi lăutarii şi tot norodul cela; satul întreg s'a strâns roată împrejur, să-l vadă cu toţi — că doar din satul lor era.

Pe toţi îi podidiseră plânsul, că-ţi era mai mare jalea, când te uitai la dânsul, flăcău aşa mândru şi zdravăn cum îi bradul, că învârtea acum doi ani numai c'o mână scrânciobul plin de oameni... și-acum să-l vezi schilod, să-l hrănească alţii ca pe-un milog...

Maică-sa parcă înebunise aşa îşi smulgea părul şi se bocea cât o ţinea gura; să-şi facă samă, biata femeie, de n'o lua vecinele s'o mângâie şi s'o mai potolească...

In răstimpuri, cu lacrimele pe obraz o auzeai văi-

tându-se : „Doamne, cum ți-l ia mândru cum e bujorul și ți-l dă olog și ciuntit... Oștirea ! Mânca-i-ar cânii !...“

*

Pe căpitan, l-am văzut într'o băcănie din fața teatrului; își lua țuica, într'un cerc de prieteni care discutau ca totdeauna de femei și de cai.

— Imaginează-ți moncher, pe un dobitoc de soldat, care-l aveam la cai, l-a sdrobit iapa mea „Lola“, o știi ; și de când a intrat în spital nu găsesc niciunul să îngrijească așa de bine caii. Știi tu că eu mă țin de principiul lui *Frederic al II-lea : „Calul trebue încălecat ca și cum ar costa 5 parale și îngrijit ca și cum ar fi un milion“*, sfârși căpitanul golind ultimul păhăruț.

Și începu iarăși, cu mâna stângă, a-și răsuci mustața, iar cu dreapta a învârti cravașa lovindu-și carâmbii strălucitori ai cismelor de lac.

București, 1896.

(Din *Jurnal de bord*, ed. I).

DIN CONCENTRARE

Era a treia zi de marş.

Inaintam încet, greoi, abia mişcându-ne picioarele îngropate în praful şoselei, ce se întindea înaintea noastră fără sfârşit ca o dungă albă şerpuită printre lanurile galbene pierdute în zare.

Arşiţa arzătoare a soarelui ne frigea obrajii. Ca să ne apărăm ochii trăgeam bonetele pe frunte, ceeace ne făcea să suferim mai cumplit căldura. Boabele de năduşeală se scurgeau în lungul obrajilor, lăsând în urmă dungi umede pe stratul de praf ce ne acoperea faţa. De năduşeală se iviseră pete negre pe bluzele albe.

Cureaua centironului îmi ardea mijlocul ca un brâu de foc.

Bidonul era golit demult. Ce n'aş fi dat atuncea pentru un strop de apă şi un petic de umbră!

Dar nu, atunci nici nu mă gândeam la asta, căci închipuirea lor m'ar fi făcut să sufăr mai mult.

Adică, la ce mă gândeam atunci?... zău că n'aş putea spune, — mi se pare că nu mă gândeam la nimic.

Ca o maşină mă mişcam în neştire luat de şuvoiul acelei turme omeneşti, ce cu puterile sleite se târa încet în lungul drumului pierzându-se apoi în nori de praf.

Era o tăcere de cimitir ; ai fi crezut că mergem la o înmormântare ; toţi parcă erau muţi ; numai ţăcăneala baionetelor lovite de coapse se auzea într'o cadenţă desăvârşită.

Din timp în timp, câte-un oftat înăbuşit se pierdea printre rânduri şi uneori câte o şoaptă rară dar nedesluşită îţi atingea auzul.

Era, desigur, o înjurătură scăpată printre dinţii vreunuia care mai avea încă puterea de revoltă.

In dreapta mea aveam un voluntar, băiat înalt şi subţirel ca o trestie. Sărmanul, parcă-l văd cum mergea suflând greu, murmurând cuvinte neînţelese, îndoit înainte sub greutatea celor douăzeci şi două de kilograme ce le purta în spinare.

Şi când puterile îl părăseau, rămânea în urmă printre aceia pe care picioarele nu-i mai puteau duce şi istoviţi, moi ca de ceară, se lăsau pe marginea şanţului şoselei.

Atunci se auzea glasul sălbatec al sergentului-major Dobrea, care anume rămânea la coada coloanei : *„şcoală leat, hai la drum... ce te-ai muiat... sus că te scol eu...“*

Iar câte unul din front, fără a-şi întoarce capul, mai adăoga şi el aşa prieteneşte : *„e hei letuţă, credeai că-i pleaşcă la meliţie ? iacă ai găsit-o...“*

Unii oftau din adâncul inimei, alţii zâmbeau numai, fără a face mult haz şi a prelungi glumele ca altădată.

Ce-i dreptul, mă prindea mila de bietul voluntar, dar îl uitam îndată, când îmi aruncam ochii în stânga mea : la Drincă rezervistul.

Drincă, sau moşneagul, cum îi zicea în bătaie de joc toată cazarma, fusese dezertor în nenumărate rânduri; îl chemase acum în concentrare să facă manevra.

Era unul dintre cei ce se găsesc întotdeauna la orice regiment ; era dintre nenorociţii care intraţi odată în

armată nu-şi mai văd visul liberării decât foarte târziu şi îmbătrânesc în cazarmă, rămânând ca exemplu şi batjocură pentru camarazi.

Avea, sărmanul, un corp diform, nişte picioare lungi şi îndoite, pieptul încovoiat, ochii stinşi în fundul capului, o barbă neagră şi încâlcită.

Şi cum mergea el tăcut, aplecat înainte, tuşind şi scuipând la fiecare pas, privea mereu în lungul drumului, parcă ar fi căutat ceva în zare.

Intr'un târziu se întoarse către mine spunându-mi încet: „Vezi colo un sat?... sânt Stelenii... îi satul meu, am casă, nevastă şi copii... oare ne-a da repaus acolo?...“ şi ochii prinseră a-i sclipi în cap.

Ne apropiam mereu. Şoseaua trecea pe marginea satului, lume multă se adunase la răscrucea drumului, cânii începură să latre; iar copiii droaie, în goana mare, ne ieşiră înainte.

Când am ajuns la poarta ţarinei, de unde începea un rând de sălcii, colonelul a descălecat, a făcut semn corniştilor să sune „oprirea şi repaus“.

Am rupt rândurile şi ne-am îngrămădit la umbra sălciilor, lungindu-ne la şir pe marginea şanţului şoselei, cu raniţele sub cap.

Iar alţii au dat năvală la o fântână a cărei cumpănă se înălţa şi se lăsa cu grabă, scoţând un scârţâit lung şi jalnic.

Ce înduioşătoare privelişte: acea mulţime de bărbaţi, femei şi copii, care ne ieşiseră înainte cu doniţi şi ulcele pline cu apă:

— Sărăcuţii de ei, cine ştie câte poşte mai au de făcut! ziceau femeile cătând cu milă la noi.

O babă cu o legătură în mână îşi căuta feciorul.

— Dragii maicăi, arătaţi-mi pe Niţă al meu, că aici trebuie să fie...

— Da bine, mătuşă, nu ştii în ce regiment-îi?...

— Ba știu, măiculiță, că-i în dorobanți și aicea trebuia să fie...

Ce prețuite erau acele clipe de odihnă ! Nu mișcam nici dintr'un deget, lungit pe spate cu fața în sus, cu ochii aproape închiși, abia zăream jucând printre gene albastrul străveziu al cerului de amiază.

Zăceam așa moleșit în pacea asta dulce și binefăcătoare ; simțeam cum somnul încerca să mă fure, când se auzi răsunând semnalul : *„drepți și înainte !"*

Imi era corpul greu ca de plumb. Ce n'aș fi dat să mă lase încă numai câteva clipe să mai zac așa în toropeala asta neînchipuit de dulce.

Ne dam mâna unul la altul ajutându-ne să ne sculăm de jos.

Din toate părțile se auzeau strigăte și comenzile ofițerilor ; sergentul major Dobrea plecase să-i adune în front pe toți care întârziau.

Ne-am pus iar în marș. Colonelul, un om înalt și sdravăn, mergea în capul regimentului pe jos cu picioarele înțepenite, iar în urma lui calul, aburit de nădușeală, călca alene apărându-se de muște.

Ca să ne mai învioreze, se dase ordin să cânte muzica ; dar de abia se auzeau până la coada coloanei sunetele slabe și întretăiate care se pierdeau în huruitul asurzitor al unei baterii de artilerie ce ne trecuse înainte.

Tocmai târziu am băgat de seamă că Drincă lipsește ; mă uitam în toate părțile, nu era nicăierea. Atunci am înțeles totul : rămăsese în sat. Ce puteam face decât să tac ?

Spre seară, începu a se zări satul în care trebuiam să rămânem pe noapte.

In fundul plumburiu al cerului ce părea sprijinit pe creasta dealului din față, soarele roșu ca o pată de

sânge se oprise parcă anume din coborîşul său să ne aştepte în cale.

Dar noi înaintam încet, aruncându-ne privirile spre vârful dealului, şi, îndoindu-ne puterile, urcam suflând din greu.

Intârziarăm destul până am ajuns în muchea dealului. Soarele nu ne mai aşteptase ; asfinţise lăsând numai o geană aurie, care sclipea împurpurând cerul până departe şi poleind stuful de pe acoperemintele caselor sărăcăcioase înşirate în lungul drumului fără sfârşit.

Ne-a dat în cuartier. Am căzut la un biet om sărac, cu vreo cinci copii mărunţei. Ne-am lungit cu toţii la rând, pe prispă, cu răniţele drept căpătâi.

Cu ochii ţintă în lună, sdrobit de oboseală, mă fură somnul pe când bietul om scuturându-şi luleaua stinsă, ne povestea necazurile care-i rodeau inima.

N'avea în curte nici picior de vită, le vânduse pe toate ; vârîse tot ce avea în peticul de pământ, rămas dela părinţi ; dar de secetă popuşoii se înnecaseră în buruiană şi acum în toamnă nu mai avea nimic... Il auzeam prin somn cum ofta din adâncul inimii, şi vorbele lui parcă le repetam şi eu şoptindu-le aşa în neştire:

— Măi frate, şi mă tot bat cu gândul, noi ce-om mânca la iarnă ?

In zorii zilei, cornistii colindau satul sunând deşteptarea ; tocmai dimineaţa la apel s'a dat de lipsa lui Drincă.

— Ai auzit, mă, moşneagul îi lipsă la apel, — zicea un sergent altuia.

— A dezertat iar, măi, pârlitu ăla ; apoi în meliţie moare.

— Cu atât mai bine, adaugă un altul în glumă, îl îngroapă armata pe cheltuiala ei.

Tocmai a treia zi sub seară a venit Drincă, s'a întors de bună voie.

Unora le era milă de el, alţii îl întrebau în bătaie de joc ce-i fac copiii şi nevasta : îs *„bine mersi"* ?

In noaptea aceea a dormit în cort lângă mine ; l-am luat cu binişorul şi mi-a povestit totul.

Ce jalnică şi adevărată era povestea acestui suflet chinuit.

Mi-a spus cum numai s'a repezit într'o goană să-şi vadă nevasta şi copiii şi cum a găsit copilul cel mai mic, care zăcea de douăzeci de zile, nevasta bolnavă şi ceilalţi patru copii flămânzi, şi niciun pic de făină în casă. Mi-a spus cum a plecat prin vecini ca să-l ajute, că n'avea nici pentru o lumânare ; cum şi-a îngropat copilul şi-a lăsat câteva căuşe de făină acasă; cum a vrut să plece de câteva ori şi cum îl ţineau plângând copiii de poalele mântălei !

— He Doamne, ce-ţi mai sperii eu somnul cu necazurile mele ? parcă poţi să le înţelegi ? — sfârşi el întorcându-se pe partea cealaltă.

Cu pumnii sub cap, cu ochii pironiţi în pânza cortului, ascultam mut de grozăvia acestor mărturisiri, nu eram în stare să leg o singură vorbă, nici măcar de mângâiere.

Am rămas aşa înlemnit ; nu ştiu, dormeam sau nu, dar nu-mi ieşea din minte bordeiul murdar şi sărac ; vedeam parcă chipul de ceară al copilului de pe cuptor... desigur visam, căci într'un târziu m'am deşteptat tresărind.

Toţi în jurul meu sforăiau greu, pânza cortului se umfla în adierea unui vânt răcoritor.

Prin gaura în chip de uşă, luna din înălţime privea aşa de blând la noi poleind baioneta unei sentinele care picura de somn rezemată pe armă.

Câteva raze ale lunei, ce se furişau în cort luminau

fața galbenă și slăbită a vecinului meu care dormea adânc.

Și la lumina tainică ce-i mângâia fața, am văzut bine urmele umede de lacrimile ce i se scurseseră de-a-lungul obrajilor oprindu-se în barba încâlcită și îmbâcsită de praf. Adormise plângând ca un copil.

Prin somn, tresărea gemând încet, înăbușit.

Visa.

*

Manevra se sfârșise; rezerviștii plecaseră toți pe la casele lor, aruncând după obicei căciulele în vânt ca semn de bucurie.

Drincă rămăsese să-și sfârșească pedeapsa; știam că a intrat în spital bolnav de piept; când într'o zi auzii în cancelaria companiei vorbind:

— Dom-sergent furier, trebue să-l ștergi din registru și să-i pui cruce moșneagului că a scăpat de armată.

— Și armata de el — adaugă un altul.

— Da când a murit, bre?

— He, l-a și îngropat de trei zile spitalul militar pe cheltuiala corpului.

Dom-sergent-major Dobre, glumeț cum era el, sfârși zicând răstit, pe când toți ceilalți râdeau de porunceală cu hohot zgomotos:

— Mâni îl scot la raport; auzi vorbă, să plece pe lumea cealaltă, când știa bine că-mi era dator încă zece zile închisoare?... nici nu sfârșise pedeapsa...; e hei leat!... dar nu te iert nici mort!..

(Din *Datorii uitate*, ed. I; prima dată s'a tipărit în vol. *Jurnal de bord*, ed. I).

O ÎNMORMÂNTARE MILITARĂ

Când l-a adus întâi pe *Niță Clipea,* caporalul de pompieri, cu jumătate de trup ars, se cutremura tot spitalul de țipetele lui.

Ai fi crezut că mugește o vită înjunghiată.

Din ziua întâia, maiorul medic, cum îi era obiceiul, se prinsese rămășag cu șeful spitalului, colonelul, că-l va scăpa. La ultima vizită însă, maiorul spusese îngrijat că i-e teamă de o complicație de inimă.

Era a treia zi de chinuri sfâșietoare, învălit în vată, bandajat, părea o momâie zăcând în patul lui în fundul sălii mari abia luminată de o lampă aprinsă în tavanul afumat.

Toată ziua se plânsese de durere de inimă ; spre seară parcă se mai potolise, nu mai țipa, doar din timp în timp icnea greu înnăbușindu-și câte un sughiț adânc ce-i cutremura trupul.

Și'n mintea lui, se cernea încet, ca printr'o sită deasă, aducerile aminte, în o gândire greoaie și împainjenită.

Da, își aduce bine aminte de visul acela frumos pe când dormea rupt de oboseală pe patul lui din cazarmă; cum a sărit în picioare la semnalul acela blestămat de : *„foc mare“*... Cât ai clipi era gata cu to-

porașul prins la spinare, sărise în droaga care plecase în fuga cailor. Și parcă simțea sfredelindu-i urechile sunetul acela metalic al trompetei ce suna desperat, împrăștiind groază în puterea nopții.

Și fără a-și da seamă își încleșta degetele ca și atunci când strângea înfiorat banca, pentru a nu fi aruncat la fiecare pas din droaga ce-și sfârâia roatele de piatra pavelei.

Un colț al cerului ardea în pară, roșu aprins ca toamna într'un asfințit de soare.

Era în adevăr foc mare; flăcările se înălțau pâlpâind în svârcoliri nebune; un rând întreg de case era încins în flăcări. Fumul negru se frământa izbucnind în snopuri de scântei sub țâșniturile apei dela pompe.

Ca focul să poată fi localizat, căpitanul strigase la câțiva toporași să intre pentru a tăia grinzile, care legau pereții a două case alăturate.

De două ori îi spusese vagmistrul că nu pot intra oamenii acolo, că o să se dărâme zidul; căpitanul nu voia să asculte. Dase ordin și trebuia să se execute.

In sgomotul asurzitor de țipete desperate, prin fumul care-l orbea tăindu-i răsuflarea, Niță strângea năbușit coada toporului isbindu-i muchia, cu necaz, în grinzile de stejar. Fumul îl înneca, coiful de alamă îi strângea dureros capul; cu ochii închiși izbea în neștire; când o troznitură prelungită îl asurzi; înăbușit, n'avu timp decât un pas să facă înapoi și căzu lungit svârcolindu-și jumătatea de trup rămasă afară din dărămăturile ce fumegeau acoperindu-i cealaltă jumătate, care se prăjea sfârâind. Câteva isbucniri de țipete sfâșietoare... și apoi nimic.

L-au scos cu jumătate de trup negru, aproape ars. L-au pornit în grabă la spitalul militar, acolo s'a deșteptat.

Maică-sa sta încremenită la căpătâiul lui. De trei zile de când plecase de-acasă din fundul măhălălei; îl privea cum se svârcolește sub ochii ei, și i se strângea inima de durere fără a putea să-i ușureze chinul. In liniștea înfiorătoare a sălii, tăiată numai uneori de câte un gemăt înăbușit, bătrâna ațipea răzămată de speteaza scaunului, urmându-și firul gândurilor ce-i frământa mintea.

O viață chinuită, vecinic în sărăcie și boală, cu o casă de copii mărunței; și feciorul ei cel mai mare era în armată, mai avea numai șase luni până la liberare... cum îl aștepta ea să-i vie, el avea s'o ajute, s'o scoată din nevoi... în el era toată nădejdea, toată scăparea... ș'acum să-l vadă trăgându-și sufletul sub ochii ei. Câte odată tresărea deschizând mari ochii înroșiți de plâns, își pironea privirea pe fața îngălbenită și stinsă a bolnavului care horcăia încet, întretăiat.

Ofta lung, din adâncul inimei, ștergându-și cu mâneca soioasă a hainei câte o lacrimă ce aluneca la vale printre sbârciturile obrazului oprindu-se în bărbia-i ascuțită.

De câtva timp, bolnavul începuse a se frământa sub plapomă; limba vânătă și umflată îi atârna în jos; deschidea ochii mari cu o căutătură rătăcită, apoi pleoapele grele ca plumbul îi cădeau la loc tremurându-i genele.

Iar pumnii încleștați îi apăsa pe piept, pentru a-și potoli bătăile grăbite ale inimei ce prin zvâcniri repezi parcă voia să iasă spărgându-i coșul pieptului.

Soldatul sanitar, ce era de planton, îi urmărea mișcările; când deodată plecă grăbit la internul de serviciu.

Internul, un tânăr înalt, subțirel, cu ochelari fumurii, cum s'a oprit lângă patul bolnavului, i-a luat mâna

rece, l-a privit câteva secunde şi clătinând din cap a şoptit sanitarului *„adă repede sticla de coniac"*.

Fiecare bolnav când era în agonie avea drept la câteva grame de coniac — aşa era obiceiul la spitalul militar.

Ceilalţi bolnavi, din paturile lor, răzămaţi de perne îşi ridicau cu încetul capetele; prinşi de fiori cătau cu groază spre patul acela, în care se încinsese lupta între viaţă şi moarte.

Bolnavul căsca ochii mari, sticloşi, cătând în neștire; un gemăt surd îi scăpă printre buzele vinete şi subţiete ce se mişcau borborosind ceva neînţeles.

Apoi se îndoi într'o tremurătură spasmotică și-un horcăit adânc, prelungit, îi înţepeni trupul — o clipă de tăcere sfântă, plină de groază, până bătrâna izbucni în hohot, ascunzându-și capul în plapuma, care alunecase pe jumătate de pat.

Internul, cu ochii ţintă la patul în care se stângea o viaţă, îşi întinse mâna la tabloul din părete, pe a cărei hârtie scria felul boalei, făcu hârtia mototol și o aruncă murmurând printre dinţi : *„nu mai trebue, s'a sfârșit"*. Când deschise ușa, vântul scăpă înăuntru și o suflare rece ca ghiaţa străbătu cuprinsul acelei săli de spital, încinsă de o lumină slabă, roșietică, a lămpei care fumega tot mai tare în pâlpâituri dese şi repetate, gata parcă a-și trage și ea sufletul.

Ca în totdeauna când murea vreunul, cornistul începu să sune semnalul de rugăciune.

Și pe când trupul rece zăcea înţepenit, cu pumnii încă strânși pe piept, cu fălcile încleștate, sticlindu-i printre gene globul ochilor pe jumătate deschiși, afară se auzeau tremurând înfiorat, notele lungi, ale rugăciunii, care tăiau liniștea sfântă a nopţii, stingându-se departe într'un ecou sfâşietor de jalnic.

Ce vreme urâtă era în ziua aceea de Noembrie. Incă de dimineață începuse a albi prin văzduh primii fulgi de zăpadă, care alunecau în jos topindu-se în apa şi noroiul de pe străzi.

Generalul, comandant al garnizoanei, ţinuse să dea un exemplu frumos, ordonând la toate corpurile să trimită trupe, şi toţi ofiţerii în ţinută de ceremonie trebuiau să vie la spitalul militar de unde avea să plece carul funebru.

Era un soldat care murise făcându-şi datoria ; avea să fie o înmormântare frumoasă.

Pe la amiază, toată piaţa din dreptul spitalului militar era plină de lume.

Trupele adunate aşteptau de o parte în repaus, cu arma la picior ; se formaseră grupuri de ofiţeri de toate armele, cu felurite uniforme ; unii fumau tăcuţi, alţii râdeau vorbind în gura mare.

O mişcare se făcu prin mulţime ; câteva comenzi repetate se auziră şi cornistul sună lung sosirea generalului.

Printre şirurile de ofiţeri înţepeniţi cu mâna la viziera chipiului, trecu grav generalul ; un om scurt, gras, cu nişte mustăţi albe, stufoase.

Totul era gata de plecare.

Carul se puse în mişcare — era o droagă dela pompieri îmbrăcată în cearşafuri albe, curate, iar alama dela felinare sclipea de lustruită ce era ; patru cai mari, albi, dela baterie, erau înhămaţi.

De cum s'a pornit carul din loc, au şi izbucnit ţipetele şi vaietele femeilor ; parcă venise toată mahalaua acolo — că doar de ai lor era mortul, copilul mahalalei — şi cine nu cunoştea pe Niţă băietul cel mai mare al lui Clipea căruţaşul !...

Intreg convoiul s'a pus în marş.

La câţiva paşi în urma carului mergea generalul şi

colonelii; apoi pe măsura gradului toată acea mulţime de ofiţeri, o împestriţare de uniforme, muzica în cap; iar în urmă veneau şirurile de soldaţi, pe secţii, mişcându-se în pas domol şi cadenţat.

Sub un cer cenuşiu, de culoarea pământului, şi prin fulgii de zăpadă, care pluteau rătăcind leneşi, până alunecau încet în apa şi noroiul care-i mistuia uşor, înainta carul la pas, săltând greoi pe arcuri prin hopurile şi băltoagele străzei, împroşcând în lături stropii de noroi.

In urma şi în jurul carului mergeau rudele mortului: oameni săraci şi prăpădiţi, cu capetele goale, sgribuliţi de frig în haine zdrenţuite; femei bătrâne, ieşindu-le părul despletit de sub broboade îşi târâiau papucii rupţi, gata la fiecare pas a-i pierde prin noroiul cleios care le îngreuia mersul.

Şi'n bocete nesfârşite, şi'n tânguiri plângătoare, îşi vărsau durerea, singurele dureri adevărat simţite din toată acea mulţime de lume, care umplea strada cu nepăsarea oamenilor ce privesc la o paradă frumoasă.

Prin mijlocul străzii, noroiul era prea mare şi ofiţerii se despărţiră în două şiruri mergând de o parte şi de alta pe trotuare; soldaţii însă mergeau de-adreptul, cătând cu jale la cismele ce-aveau să le frece seara ca să lucească oglindă la inspecţie.

Printre rânduri, glumele şi spiritele începură a curge din belşug:

— Da, ştii că-i bine să fii pompier! uite ce paradă îţi face! zicea un locotenent de infanterie mergând cu mâinele vârîte în fundul buzunărilor mantalei.

— Ai dreptate, frumoasă meserie, dar numai la moarte, adăugă un altul.

— Monşer, zău că-i ridicol atâta paradă şi scandal pentru un soldat şi încă pe un timp ca ăsta — spunea plictisit un ofiţer tânăr de cavalerie, care călca uşor

în vârful picioarelor pentru a nu-şi murdări frumoasele-i cisme de lac.

Şi toată mulţimea îşi întorcea privirile zâmbind şi salutând figurile, care apăreau în pervazele ferestrelor de-o parte şi de alta a străzei.

La o casă, un grup de domnişoare ce nu-şi găseau loc la fereastră, şopteau aruncând ochiri zâmbitoare prin mulţime.

In altă parte, o doamnă în balcon, gata de vizite, cu o pălărie încărcată de pene, cu umbrela subţioară, încheiându-se la mănuşi, privea cu ochi cercetători prin valurile colorate, prin acea felurită mulţime de uniforme; desigur căta vreo cunoştinţă.

— Titi, mă prind că la tine se uita aşa de drăgălaş Bela.

— Aşi!... nu ştii că Nicu îi acum în graţiile ei.

— Da madam Rizeanu ce gătită sta şi ce duios căta spre noi!

— Ei, asta-i, doar ştia că o să trecem noi pe aici, putea să piardă ea o ocazie ca asta?

Vorbe de spirit, crâmpeie de discuţii în gura mare, glume mai mult sau mai puţin sărate urmau fără sfârşit.

Desigur nu te-ai fi crezut la o înmormântare dacă nu te înfiora din când în când notele plângătoare ale marşului funebru, care despicau aerul răspândindu-se departe şi mureau frânte de zidurile caselor într'un ecou vag, de o duioşie jalnică, dureroasă.

Adesea acoperea c'un sgomot sinistru câte un hohot de plâns ce izbucnea din grămada nenorociţilor ce se târau, alunecând prin noroiul cleios, ţinându-se de car şi de capetele cearşafurilor înegrite de stropii de noroi.

Prin centrul oraşului a început a se micşora numărul mulţimii.

— Da unde-i Dumitrescu? întreba un căpitan de infanterie.

— S'a evaporat, îi răspunse un altul.

— Las'că o şterg şi eu acuş; nu se mai cunoaşte prin mulţimea asta.

Când a ajuns convoiul prin marginea oraşului, prin mahalaua de unde era mortul, caii albi, bătrâni se opinteau din greu, întinzându-se în hamuri, pentru a urca la deal carul ale cărui roţi se nămoleau în gropile de noroi.

Şi în faţa caselor mici, sărăcăcioase, îngrămădite în neorânduială dealungul drumului fără sfârşit, o lume săracă, oameni, femei, copii sdrenţuiţi şi murdari, pe jumătate desbrăcaţi, cum erau în case, ieşeau să vadă mortul — căci doar de ai lor era.

Pe când fulgii de zăpadă se cerneau pe capetele lor goale îngheţându-le suflarea, unii îşi făceau semnul crucii cătând înfioraţi, cu sfinţenie; alţii murmurau cuvinte neînţelese clănţănindu-şi dinţii în tremurături de frig.

In faţa unei căsuţe tupilate, cu geamurile lipite cu gazete, câteva vecine strânse în poartă, cu mâinile la bărbie, se căinau în gura mare: *„săracul băiet!... biata Smaranda!...“* şi clătinând din capete urmăreau până departe, cu ochii înnecaţi în lacrimi, şivoiul acela de lume ce se scurgea încet şi trăgănat.

Şi ningea, ningea mereu, împrăştiind o tristeţă adâncă, care apăsa tot mai tare pe sufletul celor nenorociţi.

Când a ajuns convoiul aproape de cimitir, nu mai rămăsese niciun sfert din mulţime şi din cinci preoţi care plecaseră, nu mai erau decât doi.

Carul s'a oprit.

Patru soldaţi ridicară coşciugul şi apucară în pas

rar și măsurat printre șirurile de cruci și movilițele de pământ moale și umed.

Trupele s'au oprit formând un pătrat în jurul groapei proaspete.

Un pluton de soldați așezat mai departe aștepta gata să tragă focuri de salvă, cum e obiceiul la scoborîrea coșciugului în groapă.

Un maior de infanterie, comandantul paradei, își ridicase sabia gata să dea o comandă, dar bocetele nu se mai sfârșeau și hohote de plâns isbucneau tot mai des și mai tare.

Maiorul se desperase așteptând și deodată răcni încruntat: „să nu mai plângă nimeni".

Un alt maior de artilerie îi șopti pe jumătate în glumă: „Ce dracu, nene, și aici faci militărie?"

— Ce vrei, monșer? nu vezi că nu pot nici să comand de atâtea țipete? îi răspunde maiorul supărat] *

Soldații luară arma pentru onor; un căpitan de stat-major cu o hârtie în mână, suit pe o movilă de țărână scoasă de curând din groapă, rosti câteva cuvinte, care abia atingeau auzul în sgomotul tânguirilor de lângă groapă.

Numai vântul prin suflări răpezi și înghețate aducea sunete, vorbe desperechiate pe care le înfigea din timp în timp în urechile celor mai depărtați.

Era vorba de: *datorie... camaradul Niță... țara... armata... iarăși datorie...* și nu știu mai ce... pentrucă șirul vorbei i se pierdu stins de glasurile preoților, în cântecele înfiorătoare de: *„veșnică pomenire"*.

Și'n groapă, în pământul moale și umed în care se strânsese apă, coșciugul căzu cu un sgomot surd și'năbușit, ca o piatră grea aruncată într'o baltă.

In același timp, plutonul de soldați descărcă armele

---

* Fragmentul se află în forma publicată în vol. *Jurnalul de Bord* ed. I, 1901.

în trei focuri de salvă și trei bubuituri rare, zguduind coprinsul, umplură văzduhul răspândindu-se pe vale și spărgându-se în fund, departe, în peretele dealurilor împânzite în ceață plumburie.

Și prin fumul roșietic, mirositor, de tămâie, ce se pierdea mistuit de norii de fum albicios prinși încă de vârful țevilor, de abia se desprindeau chipurile celor strânși în jurul groapei.

Iar prin ecoul repetat al bubuiturilor frânte, se amestecau țipetele de durere ale despărțirii pe veci — mama lui Niță, care isbucnise în hohot, cu părul despletit în vânt, cu degetele 'ncleștate, ridicându-și mânele în sus către cerul cenușiu, din care se rostogoleau fără sfârșit fulgii de zăpadă albi și reci, care atingeau parcă înfiorați pământul negru cernit...

...Mulțimea se răspândi în grabă spre poartă — era și târziu —.

Două bătrâne, rămase mai la coadă, cu urmele lacrimilor, umede încă, prin zbârciturile obrajilor, mergeau prin noroiul cleios sprijinindu-se de garduri și vorbind în gura mare :

— Sărăcuța Smaranda lui Clipea !... ce face ea fără niciun sprijin !... mândreță de flăcău ca Niță... mai mare păcatu...

— *Da ce-i dreptu... frumoasă înmormântare... mai ceva ca la un prinț, soro... zău așa !...*

Galați, 1899.

(Din *Datorii uitate*, ed. I ; prima dată s'a tipărit în *Jurnal de bord*, ed. I).

AMINTIRI DIN MANEVRE

Ploaia rece și măruntă, cernută parcă prin sită, începuse să cadă de cu noapte. Deși ordinul de plecare era pentru ora șase dimineața, dar după vechiul obicei moștenit în armată, fiecare căpitan se grăbea să-și pregătească trupa mai din vreme, pentruca ai lui să fie cei dintâi gata de drum. De pe la miezul nopței sgomotul crescuse înfiorător; strigătele, înjurăturile, nechezatul cailor, huruitul trăsurilor de subsistență, învălmășeala aceea a miilor de oameni care-și strângeau grăbiți corturile ude de ploaie, s'amestecau în haosul întunecos al nopței, ridicându-se într'un sgomot nelămurit, prelung și fioros ca mugetul mărei în răscoala unei furtuni.

Toată ziua n'am mâncat decât pesmeți muiați de ploaie.

Pe la amiază, trecurăm râul Ialomița deadreptul, prin apa ce ne-ajungea până la subțiori, în timp ce de pe mal, atașații străini, călări, admirau „rezistența soldatului român".

Cei dintâi kilometri de drum ce ușor îi străbătusem? Dar cu cât vremea trecea și noi mergeam mereu, cu

atât raniţa se îngreuia mai mult îndoindu-ne spinarea tot mai tare, arma mutată de pe un umăr pe altul se făcea tot mai grea ; cismele tot mai anevoie le ridicam, încărcate de noroiul cleios şi moale, de prin arăturile de toamnă, prin care înnotam.

O zi nesfârşită de drum greu, chinuitor, îndulcită numai din timp în timp de aria duioasă şi naivă, pe care o cânta în gura mare Lupan, cântăreţul companiei, un ţigan înalt, cu mustaţa răsucită şi cu bonetul dat pe ceafă.

Fiecare companie trebue să-şi aibă artistul ei, protejatul tuturor gradelor, omul căruia i-se iartă orice şi care, la un semn al căpitanului, e gata a-şi face cu sfinţenie datoria de artist.

Cântece rămase moştenire, de cine ştie când prin rândurile oştirei : „Un soldat din oastea română" ori :

„Maică măiculiţă,
Ia ieşi la portiţă,
Şi-mi dă drumu'n casă,
Ca să stau la masă."

Şi toată lumea repetă cu glas jalnic cuvintele ştiute de toţi şi care, în anume împrejurări, iau un farmec deosebit, având darul de a răscoli aducerile aminte, făcând să uiţi pentru câteva clipe, greul şi amarul drumului fără sfârşit.

Mai sub seară ploaia încetase dar nu se mai auzeau nici cântece, nici glume ; parcă amuţiseră cu toţii. Nicio vorbă măcar nu ieşea dintre rânduri ; doar uneori câte un oftat înăbuşit se auzea din mulţimea acelei turme omeneşti, care se târa încet şi în neorânduială, în lungul drumului, deacurmezişul ogoarelor pustii, părăginite.

Şi cum mergeam atunci, amărît de suferinţele marşului, în zgomotul cadenţat şi monoton al gamelei care se certa ciocnindu-se de o cataramă a raniţei din spinare, cum mergeam având în jurul meu aceiaşi oameni cu feţele ofilite de oboseală, cu trupurile istovite şi aplecate înainte, abia ridicându-şi picioarele, şchiopătând de rosăturile cismelor... atunci numai am înţeles marele adevăr ce coprindea cugetarea spusă de un nu ştiu care celebru general: „In cele mai mari războaie, victoriile nu se câştigă cu capul, ci cu picioarele“.

Intr'amurg, prinse a se întinde, departe 'n zare, o făşie sângerată tivind cu roşu orizontul întreg.

Şi noi mergeam mereu înainte, tot înainte, pe şesul acela întins şi sterp, al cărui fund amăgitor, parcă anume se mută mai departe, fără a putea fi atins vreodată.

Şi nicio casă, niciun pom, nu întâlnea vederea; doar unde şi unde, cumpăna vreunei fântâni se legăna încet scârţâind a jale.

Atunci, încă de departe, se zăreau oamenii care se rupeau din grămadă şi o luau pe furiş târîndu-se ca şopârlele prin şanţul şoselei, ca să ajungă să puie mâna pe ciutura cu apă şi s'o răstoarne pe obraji, pentru a se mai înviora puţin.

Aceia cu toţii rămâneau apoi la urmă, în coada coloanei, neputând să-şi mai apuce locurile lângă tovarăşii care se depărtau mereu, în cadenţa aceluiaş pas obicinuit.

Intr'un târziu, se ivi luna arătându-şi faţa rotundă şi plină, aşa de blând cătând la noi de după colţul unui nour fumuriu, de unde îşi arunca lumina-i de beteală peste tot cuprinsul până departe oprindu-se pe umbrele sure şi nedesluşite ale unui sat pierdut pe întinsul câmpiei.

„Se vede... se vede... ajungem“ şi o mişcare deosebită se simte prin mulţime.

Ca prin farmec, un fel de murmur de bucurie copilărească se răspândeşte printre rânduri. Voinţele se încordează, osteneala nu se mai simte, puterile se îndoiesc, paşii se fac tot mai mari, şi ochii străbătând depărtarea cată ţintă la luminele acele roşii, slabe ca nişte ochi osteniţi care vegheau în noapte, licărind la geamurile caselor tupilate.

Era satul în care trebuia să cantonăm până a doua zi. Când am ajuns acolo am mai găsit încă vreo trei regimente care umpluseră satul, împărţite pe la case.

Strada din dreptul cârciumei era înţesată de soldaţi. Fiecare, strângând gologanul în mână, se îngrămădea ca să străbată până la fereastră unde se vindea pâne, rachiu şi tutun.

Cârciumarul, om practic, îşi fortificase cârciuma înainte de a fi asediată; bătuse scânduri la uşe şi la ferestre, lăsând numai o gaură pe unde întindea mâna şi, după ce primea paralele, dădea marfa cerută.

Insfârşit, departe, tocmai în coada satului, ne-a găsit şi nouă cuartier.

Am căzut la un biet unchiaş, un suflet bun de creştin, care a şi pus ciaunul la foc cum am trecut pragul casei.

— „Da din cotro, voinicule, că după vorbă parcă îi fi moldovean“ ; şi mă privi, cu atâta milă şi duioşie, bătrânul acela cu faţa încreţită şi luminată de limbile roşii ale focului care se încolăceau pâlpâind pe vatră.

— „Mărico, ia mai adu murile alea pân' jân s'o cerne mălaiu“ ; şi Mărica, fata unchiaşului, se ivi în prag, înaltă şi mlădioasă, cu obrajii rumeni, cu buzele

roşii şi umede, cu nişte ochi aprinşi, mari şi negri ca şi murile ce le-aducea în şorţ.

Un copilaş ca de vreo şapte ani, nepotul moşneagului, cum sta după vatră, mă măsura cu ochii lui vii, cercetători; ca să-l mai îmblânzesc îi dau arma în braţe şi-i pun ţigara în gură.

„Ia lasă-l, domnişorule, c'abia l-am desbărat de năravul ăsta; când l-am luat dela tată-so trăgea tutun cum îi şarpele".

Nu puteam să-mi stăpânesc râsul; un copil de şapte ani care se lăsase de fumat.

Târziu, cu trupul amorţit de oboseală, am adormit pe prispă şi ochii aceia aprinşi şi negri cum îi mura, au strălucit mereu stându-mi de strajă în somnul adânc şi plin de visuri dulci.

Desdimineaţă, cântecul cucoşilor din sat se întrecea cu sunetul metalic al goarnelor care cântau zorile.

Un: „rămas bun" şi „umblaţi sănătoşi, voinicilor" zis cu glas blajin, o privire înduioşată de milă şi de părere de rău şi... la drum!

Din front ne-am aruncat încă odată ochii în urmă spre casa unchiaşului: pe prispă în pervazul uşii, se zărea parc'o umbră cătând în lungul dungei albe a şoselei ce se pierdea departe în ceaţa dimineţei.

Pe drum, una din cartuşiere pe care o ştiam deşartă mi se părea prea grea; o deschid şi o găsesc plină cu mure. Mărica mi-o umpluse pe ascuns.

Şi cum mergeam în şir, cătând înainte, nu era chip să scap de ochii aceia, adânci şi negri care mă urmăreau sclipind la fiecare pas.

Ne apropiam de Otopeni; acolo trebuia să întâlnim inamicul ce avea să atace fortul; — aşa era tema manevrei.

Departe încă de sat, ne întâmpinaseră bicicliştii,

călăreţii, trăsurile, toată lumea mare venită din Capitală ca să privească la lupta ce avea să se dea.

Se zice că Regele, Regina şi miniştrii sunt veniţi la Otopeni ca să observe lupta de pe înălţimea fortului.

In depărtare se zăreau câteva pete negre mişcându-se pe întinsul câmpiei.

Un ofiţer de stat-major urmat de câţiva călăreţi veneau în galop spre noi: „s'a semnalat inamicul" şi vestea se răspândeşte ca fulgerul printre rânduri. Auzul se ascuţeşte, degetele se încleştează pe curelele armelor, paşii se fac tot mai vii, ochii se deschid tot mai mari, cătând întrebători la acei ce printr'un semn sau o comandă le va porunci ce trebue să facă.

S'au luat formaţiile de luptă.

Plecăm în pas gimnastic să ocupăm o poziţie în aripa stângă. Ce goană nesfârşită prin bulgării arăturilor; câţiva căpitani bătrâni rămân în urmă gâfâind; picioarele abia se mai pot ridica, suflarea ni se taie; vreo doi soldaţi cad tremurând la pământ, sanitarii îi culeg din urmă.

In aripa dreaptă lupta s'a angajat.

Din ce în ce se înteţeşte ploaia de pocnituri; sunt focurile liniei de tiraliori.

Ne oprim pe marginea unei şosele; culcaţi pe burtă, în lungul taluzului, deschidem focul.

Fortul începe canonada. Şi când monstrul acesta cu trupul îngropat în pământ, începe să arunce flăcări prin nări, pământul parcă se ridică clătinându-se din temelii şi văzduhul întreg se răscoală cutremurându-se, întunecat în nori de fum.

Bubuitul lung, repetat, al gurelor de foc din cupole, umplând cuprinsul, se pierde în pustiul câmpiei întinse, fără margini.

O baterie de artilerie de câmp, vine în goana cailor să ocupe o poziţie dincolo de drum.

Ajunge în dreptul nostru ca să urce de pe câmp pe şosea şi, când tunul din cap intră smuncit în şanţul şoselei, cei trei soldaţi de pe cheson îşi pierd cumpătul şi sunt aruncaţi într'o clipă înainte, sub roatele tunurilor care trec toate în goană turbată peste trupurile lor.

Infiorat de groază am închis ochii.

...Când m'am uitat iarăşi, n'am mai văzut decât bucăţi de trupuri omeneşti împrăştiate, creeri răspândiţi şi amestecaţi cu pietricelele şoselei înroşite de sânge cald.

Dar tunurile erau departe, ajunseseră pe poziţie, şi aşezate în baterie, îşi începură tirul. Lumea de sus, de pe înălţimea fortului, în admiraţie privea ca la o reprezentaţie frumoasă şi bine jucată, care redă închipuirea grozăviilor războiului.

...Muzicile şi corniştii încep să sune *„atacul"*. Noi o luăm la fugă, din ce în ce mai repede prin iadul acesta care fierbe de strigăte, clocotind în bubuituri de tun şi'n sunete de trâmbiţe.

Şi alergăm mânaţi de notele metalice ale *„atacului"*, acele note aprinse care îţi smulg parcă picioarele din încheieturi, ne mai dând pas minţii să lucreze, ci numai pieptului să se umfle în strigătele nebuneşti de „ura" nesfârşit... şi alergăm într'o goană din ce în ce mai turbată, aiuriţi şi în neştire!...

*

...Tocmai la sfârşit, după ce a sunat *„incetarea manevrei"* mi-am întors privirea în urmă spre şosea.

Am zărit crucea roşie a unei căruţe de ambulanţă: le duceau, culese grămadă, acele ţăndări de trupuri omeneşti.

Văzuşii, măi — zicea un ofiţer — *pe nenorociţii ăia, i-au terciuit cu totul.*

Ei, ce vrei: victimele manevrei, îi răspunse flegmatic un căpitan bătrân.

...Şi când gândeşti că manevra nu-i decât o palidă imagină a acelui sinistru joc ce se numeşte: *r ă z b o i u l !*

1897

(Din *datorii uitate,* ed. I ; prima dată s'a tipărit în *Jurnal de bord,* ed. I).

CUPRINSUL

ANEXĂ

